

Radovan Pavel:

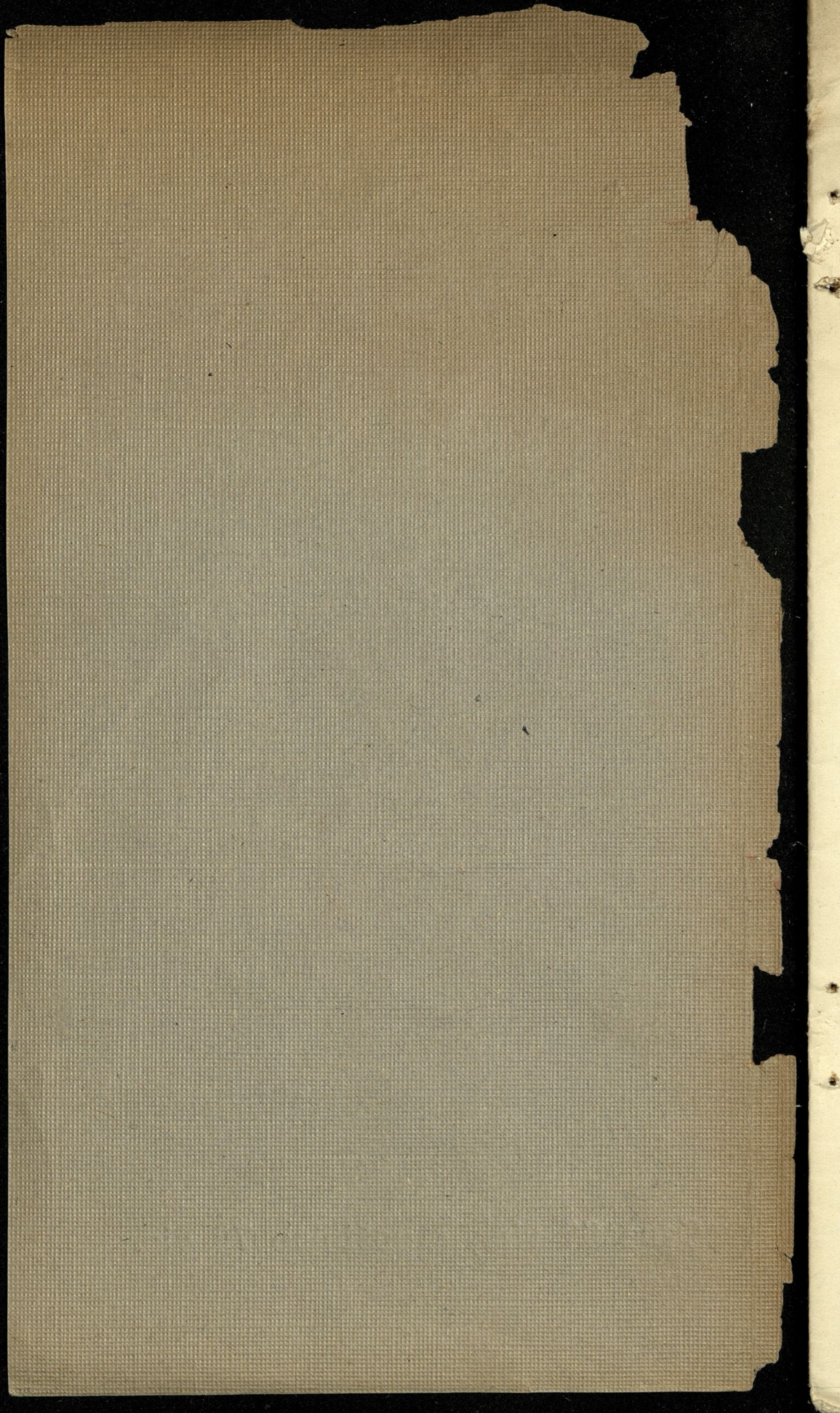
39252

Deset let v pekle.

Izvirni socialno-politični roman.

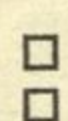
I. del.

Cena 60 vin., s poštnino 70 vin.

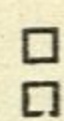

DESET LET V PEKLU

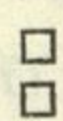
Izviren socijalni roman

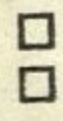
Spisal

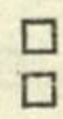
DR. RADOVAN PAVEL

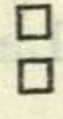
I. zvezek

Cena zvezku 60 vinarjev

:: 1911 ::

39252

PROSTOR ZA VARNOST

izvirni dokumenti
3. izdaja
DR. RADOVAN PAVEL

030049788

Vse pravice pridržane
Samozaložba
Tisk: Iv. Pr. Lampret
□ □ Kranj □ □

Uvod.

— — — — — in grofica Holm je uprla svoje velike tajinstvene oči v mladega moža, mu pogledala v dno ne več čiste duše ter ga vprašala nagloma :

„Ste li Vi veren katoličan, gospod doktor?“

„Sem,“ odgovori Radovan, ne da bi trenil z očmi, ne da bi obrnil svoj pogled od njenega.

„Dobro. Verujete li vse, kar uči sveta vera?“

„Vse, milostiva grofica.“

„Verujete v Boga, Stvarnika nebes in zemlje?“

„Verujem.“

„Verujete v posmrtno plačilo na — onem svetu?“

„Verujem — da!“

„Verujete v nebesa?“

„Da, milostiva . . .“

„V vice?“ . . .“

„Da, tudi . . .“

„V peklo?“

„V peklo? — Ne, — dovolite, tega ne verujem.“

„In vendar pravite, da ste veren katoličan?“

„Baš raditega, milostiva!“

„Ne, — Vi ste brezverec, — Vi vero le hlinite . . .“

„Kako to, milostiva?“

„Čitam vam v hudobnih očeh . . .“

„Moje oči — hudobne, milostiva?“

„Zdajle že! Zdajle se mi zdite kakor deček, ki se boji palice in se nadeja bonbonov.“

„Imenitno, milostiva! Taka psihijatrica! In to primero sem zaslužil, ker ne morem verjeti v peklo in sem vendarle veren katoličan?“

„Da, baš raditega, lepi gospod doktor! Veren katoličan mora verjeti tudi v peklo — osobito ako je odvetnik.“

„Piramidalno! Ta pa je že dokaj debela, gospa grofica! No, — ‚odvetnika‘ si prihraniva za kasneje, zdaj mi dovolite definicijo moje trditve, da kot dober katoličan ne morem verjeti v peklo!“

„Definirajte!“

„Kot veren katoličan verujem v Boga pravičnega, kot Stvarnika vseh kreatur na zemlji in morda še kod drugod; verujem, da je Bog neskončno dober in ne želi pogube svojim kreaturam — ne na zemlji in ne drugod . . .“

„Dobro, — do tu, — dalje?“

„Ker je torej vsevečni Bog vsevečna in neskončna dobrota, ne morem verjeti, da bi zamogel pripraviti svojim kreaturam nekaj, kar je večno in neskončno hudo . . .“

„Tudi ne, ako ‚kreature‘ to hudo zaslužijo?“

„Kreatura je kreatura, milostiva gospa grofica! In kot taka si ne more kaj, da ni usposobljena za popolnost — —“

„Izborno, gospod — odvetnik!“

„Da ni usposobljena uteči posledicam slabega dejanja —“

„Dobro! — Dalje?“

„A posledica slabega dejanja za absolutno dobro *neusposobljenim* kreaturam pač ne more in ne sme biti *večno* hudo, z drugimi besedami: peklo ali ‚večno pogubljenje‘!“

„Vi hočete reči: peklo je večja kazen nego je bil greh . . .“

„Tako menim jaz, milostiva!“

„A Bog je dal priliko ‚kreaturam‘, da *vtečejo* naravnim posledicam greha, — v svojih zakonih; zakaj kreature ne izpolnjujejo teh zakonov?“

„Enostavno, ker so v to nesposobne.“

„Bolja torej usposobljenost nego zakon in kazen?“

„Popolnoma moj nazor, milostiva!“

„In to bodi nazor — odvetnika?“

„Oprostite, milostiva, kaj li ima s peklom opraviti odvetniški stan?“

„Ha, ha! Zdaj Vas imam, lepi gospod doktor!“

„Dobro, zdaj sva torej pri ‚odvetnikih‘. Vprašam ponovno, grofica: Kaj ima opraviti s peklom odvetniški stan?“

„Ker sta si Bog in odvetnik v nečem podobna!“

„Ha, ha! Vi ste originalna, milostiva!“

„Kako to? Originalen ste vi, gospod doktor!“

„Jaz?“

„Da. Ker hočete utajiti solnce in zvezde z neba, a po drugi strani kujete v zvezde svoje zares originalne nazore. Čakajte, prosim, prijatelj, ne prekinite me, zdaj imam jaz besedo.“

„Prosim!“

„To bodele kot advokat vendar priznali in ste že priznali, da je Bog stvarnik *vseh* kreatur, torej tudi advokata, — še več: da je Bog *advokat vseh advokatov*. Bog je torej s ‚teorijo o peklu‘ vtemeljil zakone, katere izvršujete odvetniki, — zakone, kateri v bistvu niso nič drugega nego *povračilo slabega*. Pravi izvrševalec zakonov torej ne opravičuje kreature zaradi njene nesposobnosti, marveč se drži tega, kar je postavil Vsevečni s teorijo o peklu in mora kot tak biti zvesti pristaš božji in veren katoličan. Kak nezmisel, biti odvetnik in brezverec hkratu! Ako kreature odvetnik obsodi kreaturo hudodelca v dosmrtno ječo ali v smrtno kazen, t. j. v izgubo zlate svobode, življenja, — ako po istih zakonih Bog-odvetnik obsodi kreaturo v večno kazen, v peklo, — ni-li to v principu eno in isto! Vendar je Bog še neskončno boljši od odvetnika! Pogledjva! Na smrt obsojenega hudodelca pomilosti Bog-odvetnik, ako obžaluje svoje dejanje in zadosti zahtevam katoliške vere, — a kaj hasne kreaturi obžalovanje pred začasnim sodnikom? Nič, — viseti mora! — In vprašate: Kaj-li ima opravičiti s peklom odvetniški stan? Stopite na mesto na smrt ali v dosmrtno ječo obsojenega hudodelca? Kakov je njegov dušni položaj? Vzemimo, da ima nesrečnik sorodnike, premoženje. Ni-li njegov položaj pod vislicami ali v ječi že podoban — peklu?

In kaj li še, ako je bil obsojen po nedolžnem! Ni li v takem slučaju odvetnik krutejši od Boga, kateremu predbacivate peklo?

In koliko je slučajev obsodbe vsled nevednosti, zlobe in lenobe ali sebičnosti odvetnikov! Vsi taki slučajji vstvarjajo nedvomno v človeški družbi položaj, ki vsaj meji na peklo, ako ni po nazorih nas ‚kreatur‘, kakor blagovolite nazivati človeka, že *pravcato peklo* samo!

Le eno primero, gospod doktor!

Rodbina v mestu prejme od odvetnika ta-le poziv: ‚Pozivljam Vas, da plačate v osmih dneh terjatev gospoda Pristova v znesku sto kron pod izogibom tožbe.‘ — No, ‚rodbina‘ teh sto kron *ni mogla* plačati, zaradi tega siedi tožba in odvetnik piše sodniji: ‚Ker vkljub opominu ne plača, prisiljen sem tožiti in prosim...‘

V teku nekaterih tednov sledi rubežen. Vse prošnje in obljube ne hasnejo — odvetnik kot ‚izvršitelj zakona‘ ostane neizprosen. Dan rubežni, nasilne raz-

prodaje nastopi. Grozen prizor! Vsa rodbina bolna! Oče bolan, otroci bolni, žena na smrtni postelji! A „pravici“ hoče biti zadoščeno. — „funt mesa“ zahteva Sheylok-Pristov po svojem odvetniku od telesa bolne rodbine in ako na tej „operaciji“ rodbina — pogine! In „operacija“ prične. Najdražje na kar veže rodbino življenje, zgodovina njene morda zlate preteklosti, izgine pod rokami neizprosne „pravice“! Si-li zamorete misliti položaj rodbine v trenutku, ko jej je vzeto — vse, ko obleži — gola na golih tleh? Ni-li to peklo, pravcato peklo, gospod doktor?“

„Dovolj, milostiva, dovolj! Vi ste grozna, Vi ste strašna!“ vpije doktor Radovan in se grabi za glavo.

„Oprostite,“ nadaljuje grofica, dočim jej siplje iz oči plamen skritega sovraštva do odvetniškega stanu, — „oprostite, gospod doktor, nisva še pri kraju . . .“

„Ne mučite me!“ prosi Radovan „saj *mene* ne zadene krivda na vsem kar morda *zagreši* odvetniški stan . . .“

„Nisva še pri kraju, gospod doktor! Za v prvo hotela sem Vam samo podati sliko o primeri odvetniškega stanu s — peklom, v katerem se de facto nahaja moderna družba. Hočete li verjeti, da ima vaš stan dobro polovico te družbe — proti sebi?“

Hočete li verjeti, da strup, ki izvira iz postopanja odvetnika kot izvrševalca zakonov proti članom človeške družbe, razliva svoje črno zlo v vse in prav v vse *sloje* te družbe in hočete li verjeti, da v temnih globočinah te družbe besni *vulkan sovraštva* proti izvrševalcem zakonov, vulkan, ki mora roditi, ko bruhne na dan, grozne posledice na vse strani?“

„In zakaj, milostiva — zakaj?“

„Zakaj? Edinole vsled *nemilega* postopanja izvrševalcev zakona! Mnogo je razlike v tem kako se izvršujejo zakoni in da li je odvetnik ali ni — človekoljub . . . gola mašina!“

„Človekoljub! Oprostite milostiva, ali kam bi prišel odvetnik-*človekoljub*?! Moral bi zapreti pisarno, stradati in poginiti gladu s svojo rodbino vred!“

„Aha, izborna! In žrtve njegovega poklica *smejo* stradati, *smejo* poginiti gladu? Vprašajte zdravnika! Sme li biti zdravnik gola mašina, sme li le mehanično izvajati svoj poklic? Le zdravnik-*človekoljub* dosega uspehe za katere mu stavi človeštvo spomenik hvalnosti v svojem srcu! Zdravnika - nečloveka črti vse in se ga boji. Tako je z odvetnikom. Koliko zla je že rodilo sovraštvo do odvetniškega stanu, ne da se izračunite, a gotovo je, da družba danes ni boljša, marveč slabša in to morda nemalo po krivdi nekaterih izvrševalcev zakona!“

In to je kardinalna točka, gospod doktor, to je rak-rana, na kateri trpi moderna družba. Čemu vzgajati v človeku vraga, mesto ga zatirati? A s krivico ga vzgajamo!

„In vse to milostiva, vse to naj bi bilo v zvezi s peklom, o katerem pripoveduje — cerkev?“

„V kavzalni zvezi, gospod doktor! Rekla sem: Bog in advokat sta si v nečem podobna . . . Pa zaključimo! Uverila sem Vas, da je položaj v katerem se nahaja človek v navedenih slučajih, podoben peklu — verujete li?“

„Da, *to* verujem, v *tako* peklo!“

„In ker peklo ni možno brez vraga, verujete li, da je človek vrag? Verujete li to?“

„Hm, — morda bode res tako, milostiva . . .“

„Živa resnica, gospod doktor! Želim Vam sicer, da nikdar ne izkusite hudiča v človeški podobi, želim, da bi se Vam vsikdar godilo dobro na zemlji, — a pritrditi mi morate, da je v človeku hudič . . .“

„Pritrjujem, milostiva!“

„V vsakem človeku! Gladite mu hinavsko lice z lepo besedo — frazo, hočem reči; — ugodite mu v vseh rečeh, četudi je v Vašo škodo, ne kažite mu nikdar svoje temne strani, laskajte mu, lagajte mu, a ne recite mu žal besede ne v lice, ne za hrbtom, — tedaj Vam bode prijatelj, angel, brat; — a potegnite mu le enkrat proti dlaki, — pozabljeno je vse dobro, vse Vaše prijateljstvo in žrtve, — razkrinkali ste *hudiča*, ki se vam sedaj pojavi v celi svoji odurni podobi. In glejte, oni, ki so se Vam včeraj kazali prijatelje, kazali Vam smehljajoče lice, Vam prisegli celo ljubezen, — oni kujejo proti vam zarote, kopljejo Vam rani grob . . .“

„To verujem, milostiva . . .“

„Pa si mislite človeka v položaju, ki je neko dobo v svojem življenju samo slačil krinke, pa je obljudil zemljo okoli sebe s samimi vragi, ki so mu delali zapreke, kovali zarote, stregli mu — posredno in neposredno — po življenju, — kaj je postala njemu mila zemlja?“

„Peklo, samo peklo!“

„Iz katerega mu bode redkokdaj ali nikoli — rešitve!“

„To daje, — milostiva, — to daje misliti!“

„Iz takih razmer so nastali — kazenski zakoni, a iz česa so nastale take razmere? Iz slabega principa, zaradi katerega je vstvaril Bog — peklo. Čemu bi ga bil sicer vstvaril? — Sva li zdaj skupaj, lepi moj gospod doktor?“

„Kapituliram, grofica, kapituliram na celi črti!“

„Morda se v svoji karijeri spomnite današnjega pogovora z menoj, — morda tudi na lastni koži še

izkusite „moč pekla“ — česar pa Vam gotovo ne želim, a ne bodete mi zamerili, ako Vam razkrijem svoje staro sovraštvo do stanu, kateremu pripadate Vi, dasi ste mi osebno prav pristržno simpatični.“

* * *

Deset let, — dobrih deset let je minulo po tem razgovoru. V skromni podstrešni izbi v velikem mestu je sedel pri mizi — doktor Radovan Pavel in pisal svoj roman, — roman katerega je preživel v dobi minulih deset let. Postaral se je, — v obrazu so mu bile načrtane z ostrim črtalom usode reminiscence na doživljaje, katere bi lahko nazivljali „*peklenske fantazije*“, da niso bile pravcata realna resnica. Ob kraju mize je ležal basan revolver, katerega je bivši advokat pogosto vzel v roke ter ogledoval, ogledoval in ga sukal med prsti.

In njegov roman! Ko ga človek prečita, ne ve, kaj bi dejal: Je li to življenje, je li ta svet in vse kar se vrši na njem, realna podoba tega kar gledamo s svojimi očmi, je pa li morda refleks tega, česar ne vidimo s svojimi očmi...

□ □ □

Roman.

Prvo leto.

Prvi del.

Znamenja zakletve. — Nevidne priče. — Okletev in poroka. — Celi svet oklet. — Onesvestela! — Skrivnostna ljubezen. — Cijankali in špiritizem. — Dva ženska demoni na pošti. — Maševalni načrt nesrečne poštarice. — Ponarejalka pisem. — Nezvesti zaročenec. — Politično obzorje grofice Holm. — Morilka svojega soproga: Dvoboj med zakonskima. — Neomadeževano rojstvo. — Beg v viharji noči. — Brodar Mitro. — Prisega nesrečne zvestobe. — Model in medium. — Svatba v senci zakletve. — Nazori prvotnega človeka. — Obsodba. — Zemlja v peklu. — Lečinke človeškega rodu. — Goreči problem svetovnega jezika.

Lasciate ogni speranza
Voi, ch' entrate!

Žarko je posijalo jesensko solnce izza črnih deževnih oblakov, ki so drvili pod nebom kakor bi se jim kdovekam mudilo, posijalo je in izginilo za oblaki, pa zopet posijalo in zopet izginilo. Nazadnje pa so se strnili v eno črno maso, katere niso žarki več zamogli prodreti.

Tako se bori žarek sreče včasih z oblaki temne usode, dokler ne zatone v njih — morda za veke.

V tem, ko se je odigraval ta — preludij na nebu, zagrmeli so štirje zvonovi raz nizki stolp župne cerkve

v * * * in divji strel topičev se je razlegal preko gričev in dolin. Veličastno zamolklo so peli ti zvonovi in njih glasovi so bili proroško govorjenje: — o usodah, ki se peljejo s štirimi težkimi konji, o srečah ki obletajo na rahlih krilih pestrih metuljev cvetje življenja in o orjaških mrtvaških krstah, v katerih leže še kadeči se samokresi in s svežo krvjo oblita bodala . . . krste, katerih ne prepeljejo štirje težki konji . . .

Pred cerkvijo se je zbirala velika množica ljudstva, ki je drhtečih src pričakovala dogodka. — Na obrazih se je brala strast radovednosti, kakršna prešinja maso ob vsakem pomembnem dogodku, bodisi da peljejo mimo nje obsojence na morišče ob blestečih bajonetih častne straže smrti, bodisi, da bode kronanje novega vladarja ali bodisi ob pogrebu ali — poroki . . . Tedaj se pojavi v daljavi vrsta črnih svetlih voz, ki se z veliko hitrostjo pomiče proti cerkvi. Hitrost je bila toliko, da bi menil, v vozove vpreženi niso konji, marveč vse nekaj drugega. Kakor bi trenil je bil prvi voz pred glavnimi vrati župne cerkve, — za prvim drugi, tretji i. t. d. Iz voz so stopili svatbeno oblečeni ljudje, — črni možki z belimi šopki na prsih in v belo opravljene ženske z drhtečim cvetjem za nedriji.

Solnce je poslalo svoj najsvetlejši žarek na zemljo in ga razlilo pred obširen cerkveni prostor, ko so stopali svatje od voz v široko odprto cerkev . . . Orglje so zašumele in napolnile z ihtečimi in smejočimi glasovi veliko praznoto cerkveno, — težke cerkvene duri so se zaprle, — nad množico pred cerkvijo pa se je vlila grda ploha . . .

* * *

Med tem, ko se je za težkimi cerkvenimi vrati odigravala „krvava tragedija“, pa je v daljnem stolnem mestu v bridkosti in obupu ječalo mlado žensko srce. V tretjem nadstropju predmestne hiše je ležalo blede dekle triindvajsetih let na divanu in krčevito tiščalo med belimi prsti list, ki je kakor grom z neba uničil v enem trenotku vso njeno srečo, vse lepe sanje njene deviške duše.

„Izgubljeno je! O moj Bog, izgubljeno na veke!“ je bolestno ječalo nesrečno dekle in iz njenih prs se je izvijal rjoventu ustreljene živali podoben jok.

Ob divanu na tleh je klečala stara ženica in z mrzlimi ohlapki močila čelo svojega nesrečnega otroka.

„Hedvika, potolaži se! Moje drago dete, pozabi!“ je tolažila žalostna starka.

Tedaj se oklene dekle svoje matere in zaihti:

„O, moja mati, jaz sem izgubila vse!“

„Ne, Hedvika! Ni mogoče!“ zavpije starka in plane kvišku.

Ni mogoče! Daj mi list, da iznova čitam:

„Blagorodna gospica! Jutri ob enajstih dopoldne se poroči v naši župni cerkvi Vaš zaročenec Radovan Pavel z gospodično Vando Zlatopoljsko, hčerko grajščaka Zlatopoljskega.“

Vam udana

Mina Koščakova
poštarica.

Res je torej, — to pismo ne laže, — poročilo je uradne osebe. — Tedaj pa vse prokletstvo na te, prokleti zapeljivec mojega otroka, — vse prokletstvo kar ga hrani črno peklo! Nesrečen bodi tvoj zakon od prvega do zadnjega hipa! Vse se ti obrni v zlo in v bedi in obupu pogini ti in tvoj zarod — prokleti pes!“

Grozna je bila starka, ko je stala poleg svoje skoro nezvestne hčere, vzravnana kakor kača, prožeča roko v daljavo liki boginja-maščevalka, s srditimi, izbuljenimi očmi, s potezami krvnika okoli mrzlih bledih usten.

„In zdaj z menoj, hči, napravi se!“ sikne starka srdito.

„Kam hočeš, mati?“ dahne bolešno hči.

„Ta trenutek — zdaj baš bo enajst — ta trenutek se vrši njegova poroka z — drugo in ta trenutek bodi zapečaten njegov usoda! Z manoj, Hedvika, k — vedeževalki!“

Skrivnostna iskra je šinila skozi polumrtvo truplo prevaranega dekleta, ki je vžgala njene živce kakor električni tok, da je planila po konci.

„K vedeževalki? — Da! Pojdive, mati!“

— — — — —
V zatohli sobici vedeževalke Sale je bilo skoro natlačeno ljudi. Osebe najrazličnejših stanov so iskale pri čudni ženski pojasnila v zagonetnih vprašanjih svojega življenja in pomoči. — Dame v razkošnih toaletah in gospodje s svilenimi kravatami, finimi glačero-kavicami ter z zlatom okovanimi ščipalniki so sedeli po priprostih stolih in iz njih je hlapel vonj različnih parfumov. Po omarah so ležali zaprašeni folijanti, pagode in druge temne starine, — celo velika mrtvaška glava predpotopnega človeka je zijala iz višine doli v mračen prostor.

To je bil nekak čakalni prostor, dočim je bila prava občevalna sobica zadaj za temno-zelenim težkim zastorom.

Od hipa do hipa se je razmaknila temna zavesa in med isto se je v polumraku prikazala kuštrava glava vedeževalke ter namignila poedinemu gostu, ki je za

tem izginil za zaveso in se — ni več povrnil v čakalnico, — občevalna sobica je imela poseben izhod.

Zazrši Hedviko in njeno mater izza zaves, pozdravi vedeževalka prijazno a začudeno ter jima velik sebi.

„Kaj Vas je privedlo, gospica, v tem nenavadnem času — navadno ste prihajali v večernih urah, ko nimam mnogo ljudi in tedaj sva zamogle kramljati po ure dolgo. Ah, mora biti že poseben vzrok, kajti vidim, vidim, da ste dami nekoliko razburjeni . . .“

„Položite nam karte, gospa Sala, hitro, prav hitro!“ vелеva Hedvikina mati vsa zahropla.

„No, no, pač ne bo taka sila!“ ugovarja vedeževalka, a že polaga silno zamazane liste na mizo. „Tu so že, tu! Vzdignite, gospica Hedvika!“

Bledo dekle molče dvigne kartē ter jih položi pred vedeževalko.

Le ta razloži očrnele liste predse na mizo, preklada, razglablja, — se zamisli, — zmajuje z glavo, stresa kuštrave kodre — a hkratu obstrmi in si zgrabi v lase z obema rokama.

„Za Boga, kaj vidim?! Kaj je to?!“ vzklikne in upira svoje oči kakor prestrašena v karte.

„Kaj vidite, Sala, o, za Boga, govorite!“ prosi Hedvika s tresočim glasom.

„Kaj vidim? Glejte tu, ta dama — črnolasa! Ona je stopila na pot Vašega življenja! O, moja uboga gospica! Kako se mi smilite! Čujte, ta mladenič, Vaš zaročenec, hoče poročiti to črnolasko, — kaj pravim: črnolasko! Demon, satan se mi zdi ta ženska, ki je stopila na Vaše mesto, da Vam ugrabi srečo!“

„Saj to je, Sala, radi česar sva prišli k Vam to nenavadno uro!“ vikne Hedvikina mati in solze jej polijejo velo lice.

„Glejte tu, Sala, glejte to pismo! Poroča nam, da zaročenec moje hčere to uro stopa pred oltar z drugo in sklepa ž njo vez za celo življenje!“

Vedeževalka hitro prebere pismo poštarice ter je važno, s povdarkom položi na mizo pred Hedviko.

„Resnica! O moje karte ne lažejo! In kaj hočete storiti?“ vpraša nato ter pomenljivo pogleda ženski.

„*Maščevati se hočeva!* Strašno maščevati!“ zahrešči Hedvikina mati in iskre divjega sovraštva jej sipljejo iz oči.

„In pri tem naj Vama pomagam, svetujem jaz? Kaj želite, da storim? O, vse, vse za moje drago, nesrečno dete Hedviko, katero ljubim kakor svojega otroka! Govorite in na uslugo sem Vam!“ pravi vedeževalka s ponarejenim sočutjem in preko njenega obraza igrajo čudne sence kot odsevi njene temne duše.

Tedaj pa se vzravna na svojem stolu Hedvikina mati in pravi s strašno resnobo:

„Gospa Sala! Vam so znani pripomočki, znana sredstva, s katerimi uplivate na usodo človeka. Medve s Hedviko *proklinjava v dno pekla tega človeka in ono žensko, roparico Hedvikine sreče.*“

„Stojte!“ prekine vedeževalka staro damo in dvigne kazalec svoje desne roke visoko nad svoje čelo.

„Stojte in čujte, česar še nikdar niste čuli iz ust vedeževalke Sale! Razodeti Vam moram pri tej priči, da ukazujem celi armadi nevidnih moči; mojim poveljem se pokori veliko število duhov, dobrih in slabih. Kar jim velim, izpolnijo in *ako bi bilo najstrašneje . . .*“ Te besede je izgovarjala demonična ženska s posebnim naglasom, v katerem je odmevala strast.

„Najstrašneje!“ ponavljata Hedvika in njena mati v črnem gnevu.

„Ker njim, duhovom, je to mogoče, oni so nevidni in močni; *njim ne uide nikdo, kdor jim je zaklet!*“

„Ha, ne uide jim! Čuješ, hči, ne uide jim!“ hrešči stara dama s satansko radostjo in stresa roko svoji hčeri. „Dalje, gospa Sala, dalje!“

„Njih delo je grozno, da groznejše biti ne more! Poglejte naokolo! Ljudje žive v zamotanih razmerah. Nobena reč po sreči in nesreča vedno za petami. V mestu, na deželi, povsod enako! Otroci umirajo čez noč, mrtvi padajo na cesti, živina poginja v hlevih, požar uničuje posestva; premoženje razpada, gine kot sneg na solncu, — samomor sledi samomoru, izguba izgubi in ljudje pravijo: je usoda. Nič ni usoda! *Okleti so! Cel svet je oklet!* Dogaja se na tisoč in tisoč krajih te zemlje in kjer se zgodi, gre gorje naokoli; *kakor kolobarji na vodi se dotika drugo drugega in človeška usoda je morje, polno takih kolobarjev gorja*, ki izvira iz okletve. Kajti na tisoče in tisoče je ljudi, ki ta posel razumejo in delajo take reči, bodisi iz maščevanja, iz radovednosti in zlobe ali tudi za plačilo. Tudi za plačilo! In svet jih ne pozna, čeravno živi ž njimi v enem kraju, pod eno streho, sedajo ž njimi k eni mizi, legajo ž njimi v eno postelj. Zameriš se mu v najmanjši stvarici: *okolne te, ugasne svečo nad tvojo dušo* — izgubljen si, *lahko za celo življenje!*“

Temno delo je to, gospa Haringova, premislite dobro, — to delo rodi lahko velike posledice na daleč, daleč naokoli. In ostajate še pri svojem sklepu?“

„Ostajam!“ hrope dama in pogleda svojo hčer po strani. „Ostajam, gospa Sala! Uničil je srečo mojega edinega otroka, uničil mi hčer, katere bi čakala drugače še sijajna bodočnost. Ljubila ga je in ga še ljubi

in ž njim je izgubila vse! Vse je daroval *oni*, — zato naj pogine in *ona ž njim* — ona ž njim!“

„In tudi Vi, gospica Hedvika, tudi Vi ostajate pri svojem sklepu?“ vpraša vedeževalka blede dekle, ki preliwa ob materi solze obupa in se trese na vsem životu. A na obrazu vedeževalke se pri tem napravijo poteze, katere bi marsikaterega drugega odvrnile od strašnega sklepa, — naši dami sta ostali neomajani!

„Ostajam,“ dahne nesrečno dekle in lica jej zalije za hipec tajinstvena rdečica.

„Dobro,“ reče Sala hladno, „dobro, bodi torej! Pripravita se, *najstrašnejše pride zaaj!*“

In kakor bi hotela vnovič vplivati na dami, odvrniti ju od usodnega sklepa še zadnji trenutek, pravi s povdarkom:

„Zdaj pride ono, ki potegne dvoje mladih življenj v brezdno pogibelji, ono, kar utegne zasejati seme nesreče v veliko rodov; kajti *okletev nese svoj sad od rodu do rodu in to niso šale!*“

„In vendar ostajava pri svojem sklepu!“ vzklikne razjarjena gospa Haring. „Tudi gorjé, v katero je on pahnil mojo hčer, zamore imeti hudih posledic za veliko rodov. Zló za zló, gospa Sala!“

Vedeževalka obmolkne, povesi glavo, zamrmra nekaj nerazumljivega, potem vzdihne globoko, se dvigne, — pogleda ženski prodirljivo, — se odstrani za hip in pride z dvema svečama, katere postavi na mizo pred Hedviko.

In sedaj prične govoriti počasno, z zamolklim glasom, pa prižge prvo svečo.

„Ta sveča je prižgana Vašemu nezvestemu zaročencu, gospica Hedvika! — — Ti, Radovan Pavel, ki si prelomil sveto prisego zvestobe tej nedolžni deklici, ki je ljubila in še ljubi iz dna najčistejšega srca tebe in samo tebe in je zdaj, ko je izgubila svoj edini biser sreče na zemlji, nesrečna kakor cvetka, ko jo pokrije strupena rosa in zadene ostra kosa, — ti Radovan Pavel, čuj! Zadela te bode huda kazen, kazen, katero zasluži *morilec!* Kajti izvršil si umor na svojem bližnjem, umor, za kateri te ne kaznuje vidni sodnik, pač pa nevidni, *ki je strožji in pravičnejši tisočkrat! Proklet bodi, Radovan Pavel!* Vse na svetu se ti obrni v zlo, nesreča ti bodi vedno za petami! Pekoča vest ti sežigaj dušo, katera ne najdi pokoja ne na severu, ne na jugu, ne na vzhodu, ne na zapadu! Celi svet, ta cvetoča božja zemlja, se ti naj izpremeni v peklo, obljudeno z vragi, ki bodo stregli po tvoji sreči, po tvojem življenju! Človek se ti kaži v pravi podobi — — *bésa, v odurni prvotni podobi* in ne s krinko dobrega izpokorjenega angela! — In vi, moji temni du-

hovi, sluge moje volje, idite, stopite na njegovo pot, izvršujte moje povelje!“

Po teh groznih besedah dvigne vedeževalka gorečo svečo, naredi ž njo preko daljave čarovniško znamenje ter jo nudi Hedviki, da jo ugasne.

In Hedvika se sklone nad svečo in dih, prihajajoč čez njeni tresoči se ustni, — čez oni ustni, ki so se strinjale z njegovimi v tisočernih pojavih goreče ljubezni, — ta dih je upihnil plamenček, ki je ta usodni trenotek pomenil njegovo srečo, življenje!

„In ta sveča,“ nadaljuje vedeževalka, „prižgana je Vaši tekmovalki, Hedvika, črnolasi *Vandi Zlatopoljski* ...“

„*Umrje naj! Smrt zadeni morilko!*“ vikneta ženski v silnem razburjenju. In Sala nadaljuje:

„Ti Vanda Zlatopoljska, sokriva na zločinu tvojega zaročenca, — tudi tebe zadeni gorjé, ki bode spremljalo njegovo življenje. Nedolžna si pač na grehu njegovem, — nevede greš v pogibelj ob njegovi strani — a okletev ne prizanaša tudi nedolžnemu. Ugasnite luč nad njeno dušo, Hedvika, in tema naj leže na njena pota!“

Srdito se nagne blede, prevarano dekle nad svečo, da jo upihne, a glej čudo — *sveča noče ugasniti!*

Vedeževalka obstrmi in prebledi. Na široko so odprte njene temne oči, katere iznenadeno upira v pregibajoči se plamen, kakor v kako nadzemsko čudo.

„Hedvika, to nekaj pomeni!“ pripomni skoro prestrašena gospa Haringova, dočim blede dekle srdito gleda v plamen, kakor da bi videla v njegovem svitu obraz svoje tekmovalke.

„Da, to nekaj pomeni!“ izpregovori Sala ter si položi desno dlan na čelo, kakor bi se zamislila. Čez kratko reče:

„In veste, moji dami, kaj to pomeni?“

„Ne, razložite nama zagonetko!“ odgovori Haringova mrko.

„To pomeni,“ odvrne Sala nekako s proroškim naglasom, „to pomeni, da delamo krivico njegovi izvoljenki. In ona se bode borila zoper svojo usodo kakor nedolžna žrtev zoper orožje morilčevo. To svedoči, da nedolžnemu tudi duhovi ne morejo do živega. Ona bode pač nesrečna v sreči, ker ga ljubi, a njene nesreče ne bo povzročila Vaša okletev, gospica Hedvika, marveč *njegova nesreča!* Morda jo ta nesreča položi celo na mrtvaški oder, v hladno zemljo, a umrla bode čista, nedotaknjena po Vašem maščevanju.“

„O, da le umrje, da bi le umrla že to uro, to minuto!“ vzklikne Hedvika in jezo udari po sveči, da se prevrne po mizi in ugasne.

„Dopolnjeno je!“ reče zdaj Sala in njene oči so obrnjene v daljavo. Kakor odsotna govori z dvignjenim glasom:

„Cerkev vidim, polna je svatovsko opravljenih ljudi; — luči gore na oltarju — orglje donijo na koru. Pred oltarjem stojita ženin in nevesta, podajata si roki k večni prisegi in mašnik ovija štolo okoli njiju rok, — a moji odposlanci so planili v cerkev, obkolili novoporočenca. — nevesta onesvestela — ljudje se gnetejo k oltarju in po cerkvi se rogajo moji demoni . . . Gospica Hedvika, Vi smete biti zadovoljni!“

S temi poslednjimi besedami se poslovi vedeževalka od žensk ter spusti naslednjega gosta skozi zaveso. Sama seboj pa govori tole:

„Nečimuren svet! Kje neha tvoj cilj! Ah! Kdo bi mislil! Taka golobičica, ta *moja* Hedvika! In danes! Krvoločni ris ni hujši, ko plane na svojo žrtev, da jo raztrga, da jej izpije kri! O, danes sem videla, da tudi s Teboj ne bi bil srečen ta — Radovan in da je še bolje zanj — tako! Ej, ej, tako plemenita gospica Hedvika! Prava, čista in požrtvovalna ljubezen se ne maščuje, marveč žrtvuje, če treba, svojo srečo sreči ljubljenega človeka! In ti? Ona roka, ki se je ovijala še pred kratkim njegovega tilnika v razkošni ljubavi, pripravljena je bila danes zgrabiti po ostrem bodalu in mu ga poriniti v srce! Oni ustni, ki so mu cveteli v žarečem poljubu, izrekli sta danes črno kletev na njegovo drago življenje in one oči, ki so plamtele v nasladi rajskih čutil, — sipale so danes iskre sovraštva in črnega pekla! Ti torej nisi ljubila čisto, — hlinila si ljubezen, v nadi za *brezskrben* — *vsakdanji kruhek*, katerega stradaš ob nesrečni svoji materi! In ko te je varal up, narekan od nizke sebičnosti, pokazala si svojo pravo нрав — — peklenščka, ki streže po življenju onega, katerega si oboževala! — Danes, Sala, imaš eno izkušnjo več o tem licemerskem svetu — o svetu, ki ni raj ljubezni, marveč njeno grobišče, — a srca človeška — pobeljeni grobovi!

Toda — storjeno je storjeno! Kaj me naposled vse to še — briga! Svoj posel sem izvršila, dasi ni — časten. A kruh je kruh — sami odgovarjajte pred srcem in vestjo! — Smilita se mi pač, pomilovanja vredna mlada človeka — o, da bi ju zamogla še rešiti, — storila bi to! A zdaj je prepozno! Zaklenjene so vama duri raja in na stežaj odprte duri — pekla! Amen!

* * *

Prišedši od vedeževalke se vrže Hedvika v naročje svoji materi in krčevito joče. Starka jo tolaži kakor

more, a s tem še vliva ogenj na pekočo rano, katere ne zaceli nobena tolažba.

Dekle se trese na vsem životu in mati je v skrbeh za njeno mlado življenje. Poleg zavesti o izgubljeni sreči, jo muči zdaj še zavest, da je storila velik greh, ko je oklela Radovana. Pred dušo se jej razgrinja neizmerno morje nesreče, v katero je pahnila svojega ljubljenca. Očita si grozodejstvo, huje od onega, katero jej je naklonil on s svojo nezvestobo. In zdaj je prepozno, — ni je več rešitve! Kar je storjeno, se ne da preklicati!

„Kaj sva storili, mati, kaj sva storili!“ kliče in obupno ovija beli roki okoli vratu materinega.

„Kaj sva storili, hči?“ reče gospa Haring in odvije hčerini roki raz svoj tilnik, kateri stiska ljubeče. „Kaj sva storili? To, kar bi storil vsakdo, užaljen na svojem ponosu tako kakor sva užaljeni midve. Naj ti ne bode žal, Hedvika, in zavedaj se, da je grešil nad teboj, članico visokega plemskega rodu, on, nizki plebejec! Boljšega ne zasluži, nego da se ga prekolne!“

„A jaz ga še vedno ljubim, mati, in ga bodem ljubila vedno!“ ječi dekle in se zvija v dušnih mukah.

„Tvoja stvar, hči — jaz sem obračunila ž njim! Jaz samo vem, da ti je bilo na razpolago ženinov iz bogatih hiš in da bi te čakala zlata bodočnost, kadar bi pozabili na — oni predsodek, ki leži na naju kakor težka môra. Že veš in nočem ti one reči vedno klicati v spomin! A ti si se oklenila priprostega dijaka ter se zaljubila vanj. Nisem ti ugovarjala — proti ljubezni ni ugovora in nadejala sem se tvoje sreče. Li še veš, kaj ti je prisegal, ko postane samosvoj? In zdaj! Zdaj si mu morda hkratu preslaba, boljša je grajska hči — — ha, ha! Zatorej bodi proklet in še enkrat proklet!“

Toda v duši prevaranega dekleta so divjale pošasti kesanja zaradi izvršenega maščevanja — pošasti, ki se niso dale ukrotiti. Kar sta jej prve hipe narekala slepa strast in obup, obsojala sta sedaj trezen prevdarek in ljubezen.

„Kaj storim, mati? Veš kaj storim?“ reče Hedvika in plane kvišku, kakor bi jo bilo nekaj zbodlo.

„Kaj hočeš sedaj?“ odvrne mati flegmatično. „Izgubljeno je izgubljeno! — A izgubljeno je tudi zanj! Najbolje da pozabiva, hči!“

„Ni še izgubljeno, mati! Imam izborna misel; ako hočeš, ti jo razodenem.“

„Vidi se, da si še mlada, da še upaš! Za mene ni upa več. Kako lepo sem si sanjala življenje zadnje dni na tvoji strani, ko bi bila dobro omožena! Zdaj je utonilo solnce sladkih nad tudi zame in borba za

obstanek in skrb prične iznova svoj krvavi ples! O Hedvika, jaz sem se vsega naveličala!“

„Ni mogoče, mati!“ tolaži zdaj hči mater, pozabivša za hipec svoje nesreče. Nežno boža starko po velem licu in jej prigovarja pogum. Hkratu pa se vzpne kvišku, telo jej prošine tajinstven žar, vsa je kakor preporojena, lepa kot boginja, ponosna kot junakinja.

„Čuj, mati!“ prične in temna rdečica jej zalije lice. „Vedno praviš, da se preлива po mojih žilah plemenska kri. To čutim v sebi, čeravno visi nad mojo usodo nekaj, česar ne morem prav razumeti, — nekaj, kar dela moje življenje veliko zagonetko. A čutim, da dviga mojo dušo ponos, ki je doma edinole v čisti, plemski krvi. Čutim, da sem ustvarjena za nekaj velikega, za nekaj, kar razgiblje svet, kar pospeši tek zemlje v njenih tečajih! Prav imaš, mati! Pozabiti hočem svojo nesrečo, visoko se hočem dvigniti nad svoje gorje, junaško prebiti ból, ki jo je zadala mojemu srcu človeška nezvestoba. *A postaviti hočem svoji mrtvi sreči spomenik, kakršnega še ni postavilo prevarano žensko srce! Ha! Iznenaditi hočem ta trhli izkvarjeni svet s činom, ki bode globoko pretresel vse temelje malovredne družbe človeške!*

„Tako je prav, hči!“ odvrne oživelu gospa Haringova ter oduševljeno stresa roki Hedviki.

„Tako govori moja Hedvika, tako govori čista, ponosna plemenska kri! A povej, kaj hočeš storiti, da izvedeš vse to?“ povprašuje starka, v srcu vesela da je nesrečno dekle krenilo od poti obupa in odrevenelosti ter da se hoče podati zopet na pot naravnega življenja.

„Kaj hočem storiti?“ odvrne dekle in prsi jej plovejo burno, kakor bi valovile v njeni duši velike tajinstvene stvari.

„Kaj hočem storiti, vprašaš? Za vprvo *slediti mu na vsaki korak!*“

„Kaj, njemu slediti? Nezvestemu človeku? Izdajici tvoje sreče?“

„Slediti mu za petami kakor senca, kakor slaba vest njegova! Križati njegova pota, biti spremljevalka njegove nesreče od juga do severa, od vzhoda do zapada!“

„Toda, hči, čemu vse to? Čemu izpostavlјati svojo čast, svoj ponos na takov način?“

„Izpostavlјati se? O nikakor! Moja podoba naj ga sreča, naj mu priraste iz tal, ko se je bode najmanje nadejal! Kamorkoli obrne svoj korak, stopi naj mu nasproti moja podoba! In zakaj tako? Vprašaš, zakaj? Veš-li, kaj je rekla Sala? *Proklet bodi! Raj zemlje naj se ti preobrne v peklo in človek se ti kaži v izvirni*

podobi bésa in nikdar v podobi izpokorjenega angela!
Tako se glasi okletev.“

„In veš-li kaj to pomeni?“

„To pomeni, da gre njegova pot k propadu, iz katerega ni rešitve. *In jaz ga še vedno ljubim!* A ljubim ga s čistim žarom *izločene duše. Ljubim brez strasti in brez nade.*“

„In tako ljubi tudi on, Radovan!“

„Veš li, mati, da me on še vedno ljubi? Veš-li, da so ga zavedli v nezvestobo le drugi, grdi, zlobni ljudje? Zato sem se morala odreči *sreči ljubljene ženske*. — A on je moj *in tudi on se mora odreči. Najina pota gredo višje* in *on mora z menoj*, ker je priklenjen k meni z — dušo!

Skozi peklo življenja gre njegova pot in *jaz ga spremljam, da vidim peklo*. Tam, v peklu, smela bodem govoriti kakor se govori s — prokletimi! In ondi bodem rekla — *ženski*: Ti, tvoj greh je pokril zemljo z nesrečo, zato je proklet tvoj rod! Ti se potapljaš v morju krvne naslade in v njene umazane valove vlačiš i moški spol! Ne poznajoča višje sreče, višjega užitka, udajaš se strasti, katera razjeda na mozgu človeškem kakor rak, kakor strupeni bacil! In iz tvojega greha, proti kateremu se ne znaš boriti, raste *plevel*, v katerem ne more razvijati svojega soku plemenito drevo *čiste prosvete*. Zato, ženska, dvigni se iz okletja, kvišku, gor, kjer klije čista strast, višje spolno življenje! In dalje bodem govorila možem: V vašem mozgu je Vaša moč, moč Vašega rodu. A Vi to moč zapravljate kakor malovredno grudo, razsipljete jo po zemlji kakor bi bila nizkoceni gramoz, s katerim se posipljejo javne ceste. V Vašem mozgu, možje, je čisti, zdravi napredek, ki leži *v kreposti moža*. A Vi ste *izčrpani*, trhli, slabotni; kot sence brez telesa tavate po zemlji, zato je na zemlji malo čistega in zdravega napredka, a veliko nereda, nesloge in leno se pomičete kot staro mlinsko kolo k svojemu cilju. Zato kvišku, možje, dvignite se iz okletja, gor, kjer klije *čista strast zdravega svetnega zakona, višje spolno življenje*.

Tako hočem govoriti, mati, v — **Radovanovem peklu!** Oj, to bode sreča, to bode krasno delo!

Prav je rekla Sala: *Celi svet je oklet. Kakor kolarji na vodi se dotikajo okletve na morju človeških usod* in nikogar ni, ki bi prinesel — rešitev!

A jaz jo hočem prinesti, mati, jaz, tvoja Hedvika! O, v meni vse gori, vse kipi hrepenenja, biti — *apostolica nove prosvete!*“

Gospa Haringova je z radostjo prisluškovala vznešenemu govoru svoje hčere. Pozabila je nesreče, v katero je zašla ob njej po izneverjenju Radovanovem in ve-

selila se je novega življenja, ki se jima odpira v bodočnosti. Danes prvikrat je izpoznala, da tiči v Hedviki nekaj več nego v navadni ženski, takorekoč neko — *dvojno bitje*, čegar lepše polovice se čuti srečno mater — ona. V tem trenutku jej je iznova stopila pred dušo sladka preteklost ob ljubljennem možu, čegar visoki duh jej je odprl nove raje zemske sreče, — in spomnila se je zopet proroških besedi starega brodarja ob tiho šumeči Moldavi, ki je dejal: „Žena, to Vaše dete je nekaj posebnega, ona Vam prinese srečo in slavo na stare dni. Čuvajte to dete kot bunčico v svojem očesu!“

In malodane, da je z zadoščenjem zrla na svoje temno delo pri Sali, katero je skoro smatrala kot nekako „višje narekanje“. Seveda se pri tem ni zavedala da je žrtvovala svoji sebičnosti in maščevalnosti srečo dveh zakonskih, ni se zavedala, koliko gorja je nakopala na nji, ki utegne imeti dalekosežnih nasledkov.

No, pač se jej je jela smiliti ona, Vanda, katera ni najmanje slutila, kaj se pripravlja okoli nje. Zaraditega je dejala Hedviki:

„A pri vsem tem, hči, pozabljaš nje, ki ti ni storila družega žalega, nego da je postala žena tvojega bivšega zaročenca, — pozabljaš Vande Zlatopoljske? ...“

„Ha!“ odgovori Hedvika in prejšnje sovraštvo se jej za hipec povrne v dušo.

„Kaj mi je ona! Starejše pravice do Radovana so — moje! Njo vežejo ž njim le telesni zakoni, — *duše jej ni mogel darovati*. In kaj hočeš mati? *Razkletvi vesoljstva že smemo žrtvovati takozvano 'srečo' ene — ženske!* Kaj je njena sreča ob tem, kar bode vživala *moja duša* v njegovi navzočnosti! Kaj njene nizke slasti — *ako jih bode deležna!* — v primeri z mojimi, ko bodem smela zreti v njegove od solz razmočene oči, — prisluškovati ječanju njegovega obupanega srca, piti vroči dih od skrbi in muke razpaljenega telesa v prečutih nočeh in srkati v sé njegove od divjega srda zbesnelih duhov zastrupljene poljube! To so slasti, katere vživati sme le ženska, o kateri je dejal brodar Mitro ob tiho šumeči Moldavi: „Gledala boš ljudi z drugimi očmi ko drugi, prihajala k njim skozi drugačne duri, slišala več nego slišijo drugi. *Z duhovi bodeš občevala kakor z vidnimi ljudmi* in prejemala od njih poročila, neznana navadnim ljudem.“ To je govoril brodar Mitro! Se-li še spominjaš, mati, one grozne noči? Na gradu Holmu so divjali krvavi viharji, v katerih je padel moj blagi, plemeniti oče, zadet v srce od bodala njegove žene. *Temna noč leži na onem dvoboju* in temna noč je ležala ob Moldavi, ko sva bežali midve pred roko morilčevo, najeto od grofice Holm ...

Te noči se spominjam, mati, dasi sem bila takrat šele sedemletno dekletce — in spominjam se temnih besedi brodarja Mitre ob tiho šumeči Moldavi.

In danes, ko se mi je pogreznila zemlja, na kateri bivajo navadni ljudje, v brezdno ničnosti, danes ko se mi je odtrgalo z neba ono solnce, ki obseva pota navadnih ljudij, — danes se zavedam brodarjevih besedi živeje nego kdaj poprej. Danes čutim, da mi je podelila bogata priroda svojstva in pravice, o katerih nima pojma povprečni svet. In teh pravic, mati, se hočem poslužiti *zdaj* v polni meri, ta svojstva hočem izrabiti *takoj*! Koj jutri odpotujeva proti jugu, tja kjer živi on! Hočeš, mati?“

„Dobro, Hedvika, hočem!“ odgovori starka, podavši roko hčeri. „S teboj grem, kamor hočeš, tudi na konec sveta! Videla sem, da govori iz tebe nekaj drugega, nekaj kar pomlaja celo moje postarno srce, nekaj kar me navdaja z novim pogumom za življenje!“

„Hvala ti, mati!“ reče Hedvika in solze hvaležnosti jej posijejo v lepih očeh. „O, ne boj se ničesar! S svojo umetnostjo kot slikarica prislužim dovolj, da se preživiva. In glej! Svoje apostolstvo hočem prenašati na platno v živih barvah. Ha! To bode vnemalo srca, polnilo nama blagajno! In povrh nastopim kot prvo-boriteljica za svoj novi visoki poklic z gorečo besedo in očaram si vsa srca! Kaj hočeš-li več? Da, — *umrla* je ona Hedvika, — danes so jo zagrebli za veke, — *a na njeni gomili je vstala nova, druga Hedvika, ki preseneti svet in ga upreže v jarem svojega duha!*

* * *

Je-li slutil Radovan, je li slutila Vanda, kaj se pripravlja v daljnem stolnem mestu one trenutke, ko sta sklepala vez za celo življenje?

Sta li slutila — srečna zaročenca, da se je uprav tisto uro, ko sta stopala pred oltar, vršila v zatuhli, mračni sobi po celi stolici sloveče vedeževalke Sale *temna zakletev njihovega življenja?*

So stvari med nebom in zemljo, za katere človek v svoji skromnosti nima imena, o katerih niti ne sanja šolska učenost, — a katere segajo globoko v življenje njegovo in plavajo nad njegovo glavo kakor težek oblak, poln nevihte in toče . . .

Sveče na oltarju so gorele in donele so orglje na koru, — cerkev pa je bila natlačena svatov in radevednega občinstva. Pač že dolgo ni bilo take poroke, take svatbe kakor je bila ona Vande Zlatopoljske, lepe hčerke bogatega grajščaka pl. Zlatopoljskega in doktorja Radovana Pavla, mladega, lepega odvetnika v okrajnem mestecu * * *! To je bil dogodek prve

vrste! Vse je bilo na nogah, da gre gledat lepo svatbo in lepa zaročenca. Zlasti mladi svet se je močno zanimal za ta izreden užitek. Po zaslugi poštarice in njene okolice se je že rano pred poroko raznesla vest, da je mladi ženin Zlatopoljske v bedi in siromaštvu ostavil v daljnem mestu ljubico in jo pahnil v nesrečo, da se poroči z bogato hčerjo grajščaka.

To je učinkovalo na mlada ženska srca v cerkvi kakor dinamična bomba! Stikale so glave, šepetale si to in ono ter radovedno pogledavale tja gori k oltarju, kjer sta se v mnogoštevilnem krogu svatov nahajala zaročenca.

Prav kmalu — bližala se je usodna enajsta ura — pa je zavladala po cerkvi neumevna tišina. Vse je obmolknilo, ljudje so obstali kakor okameneli in kontrabas iz orgelj je grmel nad glavami tako strašno kakor tromba sodnega dneva.

Pred oltarjem je mašnik daroval sveto daritev.

Vanda je bila zatopljena v molitev in ni si upala dvigniti pogleda. Bleda je bila kakor voščene podobe v panoptiku, blede in negibljiva. Pa tudi njene družice, bele ko šmarnice in lilije ter blede pod vtisom grmenja kontra-basovega, so bile podobne voščenim podobam v panoptiku. Sedele so nepremično, negibljivo, zatopljene v molitev ...

Od hipa do hipa pa je Vanda vendarle privzdignila dolge svilene trepalnice ter se ozrla tja preko presbiterija po — njem, ki v malo minutah postane varuh njenega življenja; ozrla se je po njem in se stresla. Ker tudi on je bil bled ko voščena figura panoptika ...

No, v duši Radovana Pavla so se one hipe godile — čudne reči. V njegovih prsih je gorel črni zubelj slabe vesti in njegove misli — niso bile v cerkvi. Ženin Vande Zlatopoljske se je tiste hipe zavedal svojega velikega greha, ki ga je grešil nad dvema nedolžnima ženskama. Misli so mu uhajale v daljno cesarsko prestolnico, kjer je ostavil v obupu svojo nesrečno Hedviko. V duši mu je glodal črv zavesti, da je žrtvoval nesrečnega dekleta, ki mu je darovala vse kar premore dragega žensko bitje, — žrtvoval bedi in obupu. In kontrabas iz orgelj je grmel še strašneje in v njegovem grmenju je Radovan čul glasove, ki so mu očitali temno, nemožato dejanje.

„Lopov si, malopridnež!“ so mu grmeli ti glasovi na uho in ti strašni glasovi se mu zdi da zadobivajo uprav človeške oblike, katerih se gnete cela krdela po cerkvi in po presbiteriju.

„Lopov si in malopridnež!“ ponavljajo in v njihovih odurnih obrazih nahaja vso težo svojega slabega dejanja. „Grdo si ravnal ž njo, Hedviko, ki te je ljubila

in te še ljubi! Čemu si ji prisegal zvestobo, ako ji nisi znal biti zvest? Čemu si ji strl cvet mladega življenja? Lopov, malopridnež! Nemož!“

Radovan je bil strt, da si ni upal pogledati Vandi v oči, dasi je iskala njegovega pogleda.

Strmel je še dalje v nedogled, — a duhovi slabe vesti so šli še dalje. Slikali so mu grozno podobo. Videl je pred seboj megleni prostor in v njem obe njegovi zaročenki, Vando in Hedviko. Stali sta si nasproti in se srdito merili z očmi. V rokah so jima bliščala ostra bodala. Hipoma planeta druga proti drugi, besen boj z bodali se razvije med njima, — bodala se bliskajo in udarjajo drugo ob drugo, — oči se iskre sovraštva in prsi poljejo penečega razburjenja. Nobena boriteljic ne podleže. A h kratu pade Hedvika in Vanda položi jej na deviške prsi svoje stopalo. V njeni roki zabliska ostro orožje, — zavihti je in v naslednjem hipu se približa ž njim Hedvikinim prsim.

Tedaj zadene iz oči poslednje proseči pogled njega, Radovana in iz njenih prs se izviije obupen klic:

„Radovan, pomagaj mi! Reši me!“

Tedaj se mladi mož strese, plane kvišku, izpred tresočih ustn mu uide bolesten poluglasen vzklik: „Hed!“ a svoje oči upre na pol odsoten v Vando . . .

Po cerkvi nastane nemir, — ljudje se spogledujejo in si šepetajo; Vanda zardi in osupneno pogleda svojega ženina, v njenem obrazu se izraža skrb in bojazen ter sram vsled tega neumljivega pojava. A tudi njega, Radovana, je bilo sram zbog dejstva, da vsa cerkev gleda nanj in si razlaga dogodek po svoje.

K sreči je mašnik končal sveto daritev in splošna pozornost se je obrnila k temu kar ima priti, k — poroki.

Svatje z ženinom in nevesto se zbero okrog oltarja, vse nestrpno pričakuje naslednjega trenutka.

Tedaj se približa Vanda svojemu zaročencu, ljubeče mu pogleda v blede obraz, na katerem so odsevale sence njegovih dušnih bojov ter ga vpraša:

„Kaj je bilo, Radovan? Povej, govori, kaj je to pomenilo?“

Radovan se nasmehne neskrbno in izkuša dati stvari značaj brezpomembne slučajnosti.

„Nič hudega, Vandica,“ reče ter jej boža tresočo se roko. „Nič hudega! Slučajno sem se zamislil v neki dvoboj, ki se je pretekli teden vršil v naši resursi na Dunaju. Stvar mi je tako živo stopila v spomin, da sem uprav videl svojega kolego Zabreta pasti na tla, dočim je Majdič v nerodnosti udaril s sabljo po njegovem licu ter ga močno ranil . . .“

Radovan je pripovedoval to — laž tako, da so jo zamogli čuti vsi navzoči svatje, ki so k stvari delali svoje dovtipe. Tako je izginila z obrazov neka mučna zadrega ter se umaknila splošni veselosti.

Le Vanda ni mogla biti prav vesela, — čutila je, da njen ženin laže, čitala mu je laž v očeh pa dejala tiše:

„Glej, Radovan, mar bi molil, mesto da se zamisliš v — dvoboje! Pomisli v cerkvi in v takem trenutku! No, le čakaj! Ko boš — moj, boš moral biti pobožen, boš moral veliko moliti. Vsaki večer predno greva spat, molila bova rožni venec . . . boš, Vanček?“

Radovana je obradostila otroška neizkvarjenost svoje neveste, hčere bogate krščanske hiše, pa je odgovoril na pol šaljivo:

„Gotovo, Vandica! S teboj moliti rožni venec v večerni uri, to mi bode največja slast; — a seveda, naučiti me boš morala, ker na menzurah se ne molijo rožni venci!“

„Porednež! Te že navadim in še več družega boš moral moliti in k spovedi boš moral hoditi, — vse svoje grehe boš moral povedati, drugače ne dobiš odveze in ako ne dobiš odveze, Vanči . . .“

„Kaj potem, srček?“ vpraša hitro Radovan in njegove oči obvisе na bujni podobi svoje razkošno lepe neveste.

A Vanda je močno zardela in povabila oči. Da zatre zadrego, v katero so jo spravile pred ženinom njene lastne — misli, odvrne na lahno:

„Ne vem. A povej mi, dragi moj Radovan, kaj ti je danes, uprav te slovesne pomembne trenutke? Tako se mi zdiš raztresen in čuden! Glej, niti enkrat me nisi pogledal in tako sem iskala tvojih pogledov! Ves se mi zdiš drugačen, nekaj ti čitam na bledem obrazu, nekaj kar mi ne ugaja in me močno vznemirja. Ti li ni morda celo — žal? Se-li morda ne kesaš? Oh, pomisli, Radovan! *Za celo življenje!* Še si lahko premisliš, še ni prepozno! Me li ljubiš dovolj? To je usoden korak, Radovan! Odgovori!“

Radovan čuti da Vanda s svojim neskajenim pogledom čita na njem — resnico, ki mu je ta hip nad vse neznosna. Zato izkuša odvrniti svojo nevesto od utisov, ki jih morajo povzročati poteze na njegovem licu, pa jej odgovori prisrčno:

„Kaj vendar misliš, Vanda! Da bi te ne ljubil! O, in kako, kako te ljubim! In žal, žal, praviš? O — *meni* ni žal! Je-li tebi, Vanda? Ne boj se, srček vse življenje ti bodem zvest, ker te ljubim, ljubim nadvse na svetu!“

„*Lažeš, malopridnež!*“ zahropi ta hip neki glas za njim in Radovan se ozre vznevoljen.

„O, prosim te, Levičnik! Kaj mi govoriš?“ reče potihlo tovarišu, ki mu je svedok.

„Besedice nisem črnil, veruj mi!“ odgovori oni in se opravičuje.

Vanda je bila po zatrjilu svojega ženina nadvse srečna, oklenila se je njegove lehti in mu jo stisnila strastno; pač pa je bil vznemirjen Radovan po glasu za njegovim hrbtom, ki je zamogel biti le njegovega tovariša Levičnika, katerega je povabil, da mu bode pri svatbi za pričo.

Tesno mu je prihajalo pri srcu, čutil je, kakor bi se nahajal v gneči neprijetnih ljudi, ki tišče nanj in mu polnijo ozračje z zoprnim dihom.

Čimdalje bolj čuti, da ni tu mesta zanj, tu pred oltarjem, kjer se sklepajo svete vezi odkritosrčnih, poštenih ljudi. In on ni pošten, on ni odkritosrčen! On ne ljubi te Vande z onim čistim žarom nedolžne ljubezni, ki je prvi pogoj zakonski sreči, zakonski zvestobi. On le hlina ljubezen Vandi, on jemlje to lepo dekle, ker je bogata, ker je njeno življenje neomadeževano po predsodkih častne družbe in ker potrebuje žene, ki bode smela sedeti ob njegovi strani za vsakim omizjem kot nositeljica njegovega odličnega imena. Pač pa ljubi njo, Hedviko, z vso dušo in se od nje ločiti ne more. A to ljubezen mora zagrebsti globoko v — srce in položiti nanjo težak kamen pozabnosti, — ker tako zahteva svet, ki ljubezni ne umeje.

Trdo je stisnil ustni, s pekočo bolestjo v srcu pri-tegnil k sebi nevesto pa pogumno stopil ž njo pred oltar, kjer je že čakal mašnik s štolo.

In mašnik v beli halji, z zlato štolo okoli vratu, govori:

„Vi, Radovan Pavel, hočete za ženo Vando Zlatopoljsko?“

Odločno kakor vojak, ki na višje povelje pomeri puško na prsi nedolžno obsojenega, reče Radovan: „*Hočem!*“

In mašnik nadaljuje:

„Vi, Vanda Zlatopoljska, hočete Radovana Pavla za svojega moža?“

In drugi vojak dvigne puško, pomeri na iste prsi in reče odločno:

„*Da, to hočem!*“

„In vidva, Radovan Pavel in Vanda Zlatopoljska, hočeta si ostati zvesta vse žive dni?“

„*Da!*“

Po cerkvi se razlega grozni odmev, leti po obokih in grmi po hodnikih. Nedolžna žrtev se zgrudi mrtva

in nad njo tožijo odmevi kakor duhovi smrtnega greha. Izmed tožbá pa se čujejo jezni glasovi maščevanja kakor *odmevi iz velike daljave*. In ti glasovi so se navalili na oltar, obkolili mašnika in svate ter obdali s svojim srdom — morilca, ki sta na višje povelje, *na povelje krute sebičnosti*, merila na nedolžno srce in ustrelila . . .

In mašnik nadaljuje:

„Tedaj pa bodi blagoslovljena vajina zveza pred Bogom in svetom. — Nebesa naj rosijo svoj blagor na vaju in vajin rod, in sreča vaju spremljaj po vseh potih življenja.“

In ženin sname prstan s svoje roke ter ga natakne nevesti, — isto hoče storiti nevesta, — a v tem hipu začuti, kot da je nekaj udarilo po njeni roki držeči zlati obroček, — čuti kako lega ledeni dih po njenem žarečem licu. In pred tem dihom beži vsa kri iz njenega lica k srcu, — črna noč jej pokrije oči s svojimi mrzlimi peroti. In te peroti postajajo večje in večje, rastejo v nedogled, — napolnijo vso cerkev in ves prostor okoli oltarja, . . . ležejo na mašnika, — na oltar, — na svate in vse radovedne vernike v cerkvi. In zlati obroček se izgubi v tej noči in se vali . . . vali . . . kakor bi ga odnašale nevidne roke . . .

„*Onesvestela je!*“ se začuje šepet, ki šušti po cerkvi in okoli nje, ki ga čuje skozi ono grozno noč . . .

„*Onesvestela je!*“ kličejo njene družice in hite k njej, odpirajo jej prsi, močijo jej sence, drgnejo dlani, kličejo jo po imenu . . .

„*Onesvestela je!*“ šepečejo ženske po cerkvi in zmajujejo z glavami . . .

Ko pa se zopet dvignejo one črne peroti in zopet posije solnčni svit na njeno oko, — ležala je Vanda v naročju svojega ženina, blede ko smrt, trda ko marmornat kip . . .

„Vanda, zbudi se!“ jej kliče ženin, držeč jo v objemu.

„Kje sem? Kaj se godi z menoj?“ vzklikne slabotno in globok vzdih se izvije iz njenih prs. In mrzlih, mrtvih korakov se vrača k oltarju — mrtva kakor ranjeni vojak, ki iz krvavega boja odnaša desetnico življenja . . .

Kakor bi udarilo na zvon, se raznese po mestecu vest, da je Vanda med poroko onesvestela in vse se je križalo pred tem dogodkom. Tudi svatov, ki si niso mogli razlagati stvari, se je lotila neka čudna zavest, katero so le s težavo zatirali v sé.

Mašnik pa je nadaljeval:

„In ko Vama Bog podari otrok — —“

„Saj kaj takega bo, veruj, Meta, kaj takega bo!“ šepeče med verniki velo lice in čeljusti se premičejo slišno.

„— ako Vama Bog podari otrok . . .“

„Zato je omedlela. — Pa že tak škandal.“ klepečejo druge brezzozbe čeljusti in tretje jim pritrujejo.

„— ako Vama Bog podeli otrok, vzgajajta jih v strahu Božjem, pod čegar varstvom naj rastejo in se razvijajo kakor cvetice na polju, kakor sadno drevo na vrtu, Vama v radost in oporo.“

* * *

Svečanost poroke je minula in Radovan in Vanda sta negotovih korakov ostavljala oltar — žrtvenik njihove svobode. Čutila sta, da se je te hipe ž njima zgodilo nekaj strašnega, nekaj, česar ne moreta razumeti in kar razumela ne bosta — morda nikoli. Čutila sta samo, da se je za njima zaprl raj, v kateri ni povratka in da sta h kratu sama zunaj na samotni, mrzli cesti, izročena kruti usodi . . .

In Radovan je čutil še več.

Ko se je zbor svatov obrnil na odhod, ko se je vračal i on ob strani svoje mlade žene, začutil je šele, kako veliko pregreho je izvršil. Zdelo se mu je, da se vrača od pogreba, na katerem so zagrebli žrtev njegove sebičnosti, nesrečno Hedviko. Od tega hipa se mu je zdelo, da je padla z visočine neba predenj črna koprena ter mu pokrila vse. Skozi to kopreno se mu je prikazal svet v drugi podobi; skozi to kopreno je videl, gredoč po cerkvi, ljudi z grdimi maskami na svojih obrazih in stožilo se mu je po ljudeh, kakršne je srečaval, ko je bil še — svoboden, ko še ni grešil. In oči teh mask so žarele na njegovem čelu in v njih se je izražalo škodoželje, zloba in zavist.

Med temi maskami pa so mu naslikali duhovi smrt-nega greha tudi podobo, pred katero ga je postalo strah.

V klopi, v mračnem kotu cerkve je klečala mlada ženska, zavita v črno haljo ter zakrivala z rokama svoje blede lice. Oči te ženske so se uprle vanj in glava mu je kimala pozdrav.

Radovan je prebledel in se jel tresti na vsem životu.

„Ona je — Hedvika!“ je zavpilo v njem. „Kako mi prihaja ona sem? Kako je mogla vedeti? Kdo bi jej bil povedal, da se poročim z drugo, ne da jej o tem črhnem besedice?“

In zdaj mi še napravi škandal, osramoti me pred njo in pred celim svetom. Kaj naj storim? Naj li bežim in se skrijem, da me ne vidi nikdo več?“

Tako je govorila v njem — slaba vest, ki mu je slikala v cerkvi podobo njegove žrtve.

Pred cerkvijo se je zbrala zopet ogromna množica radovednega ljudstva, ki je čakalo in ugibalo o dogodku po svoje.

Zašumele so zopet kočije, — zavriskali svatje, zagrmeli topiči in izpred radovedne množice so izginili vozovi po solnčni cesti proti domu nevestinem . . .

Med razhajajočo se množico pa se je uprav tiste hipe pojavil grd, grohoten smeh in nikdo ni prav vedel od kod je prihajal. Pač pa je bilo na mestu, od koder se je čul ta smeh, videti poštarico Mino Koščakovo, ki je brzih korakov hitela domov.

* * *

Tisto popoldne je poštarica Mina Koščakova sedela sama v svojem uradu.

Pred njo na mizi je ležala brzojavka, ki se je glasila tako-le:

„Hvala Vam za poročilo, dasi naju je pobilo na tla. V dveh, treh dneh se vidimo!

Hedvika.“

Poštarica se je naslonila nad brzojavko in pre-mišljevala.

„Ona pride semkaj, ona mu napravi škandal,“ je govorila s seboj odurna in zlobna ženska.

Vstala je in nemirno pričela korakati po uradu gor-indol, držeč roki na hrbtu.

„Hm, ta reč postaja neprijetna in skoro mi je žal, da sem se vtikala vanjo. Napačno bi znalo biti, napačno z dvojne strani: prvič sem kršila uradno tajnost, radi česar bi mi lahko še huda predla, ako se izve, in drugič sem napravila zmešnjavo, ki utegne postati še zelo usodna za marsikoga in morda tudi za te — Minka! — Ha! Zdaj je, kar je! — Zakaj sem to storila? Iz gole radovednosti in nekoliko pa tudi iz mržnje do njegovega očeta, ki me je takrat pustil na cedilu. Nad sinom sem se hotela maščevati za greh očetov!

Pa je bilo tudi zares interesantno. Ha, ha! Tak roman! — No, ako bi bila jaz minister, na pošti ne bi nastavljala — žensk. — Pa kaj hočem? Zapričeto delo moram nadaljevati in dovršiti, pridi naposled kar hoče. Zdaj mi pridejo še babe na vrat!“

V tem nekdo rahlo potrka na duri in poštarica se zgane. Slabovestna ženska zardi in pobledi h kratu.

„Kdo more biti?“ reče pri sebi in pogleda nemirno na duri. „Zdaj niso uradne ure in v tem času navadno nikdo ne prihaja. Hitro spravim brzojavko, da kdo kaj ne zapazi. — Notri!“

Mej durmi se prikaže zoprn ženski obraz. Velo, žolto lice z izrazom zlobe in izprijenosti. V globoko udrtih sivih očeh poljejo belkaste megle hinavščine in zavisti, a ob izsušenih ustnih lepé ostanki pozabljenih grehov.

„Morda motim, milostiva, oprostite!“ zahrešči nekaj človeškemu glasu podobnega med temi ustnimi. „Je-li dovoljeno?“ pristavi, a v tem se že pririje ostala podoba — ženskega demona v sobo ter obstane za vratmi.

„O, Srakarica — Vi tu? Kaj Vas je prineslo ob tej nenavadni uri? Sicer ste mi vedno dobrodošla, — a oprostite, o tem času Vas nisem pričakovala. Mora biti že nekaj prav posebnega. Pridite bližje, sedite!“

In demon-ženska stopi za korak bližje in se postavi pred poštarico na način, ki izraža vso odurnost nameravanega obiska.

„O, saj sem vedela, milostiva, da Vas najdem v uradu, — za to sem prišla, oprostite. Imate-li časa zame eno minuto, eno sekundo? — Imate, o hvala! Vam je li že znano? Ne, ni Vam še znano! O, škandal vseh škandalov! Vse mesto je polno, — vse govori samo o tem škandalu — pred oltarjem je onesvestela!“

„Onesvestela? Kdo, — ona? Zlatopoljska?“ vprašuje hinavski poštarica, ki je videla vse to na svoje oči v cerkvi.

„Ona, — da! Ta prevzetnica, — ta „baronica“! Zdaj vemo koliko ura bije, — zdaj vemo, čemu so tako hiteli, — zakaj se je zaman upiral njen oče — — sramoto, sramoto so hoteli zakriti! Fej! A to jim ne bo nič hasnilo, za to hočem poskrbeti že jaz, tako gotovo kakor mi je ime Srakarica. Ha! Koj grem sporočiti to novico moji grofici, — da bo vedela, kake ljudi je vzela pod streho, da motijo moj zlati hišni mir! Takoj jim mora zopet odpovedati stanovanje! Ah, gospa, gospa! Jaz sem vsa divja, vsa polna strupa zoper ta dva človeka.“

Rekoč se obrne k durmi hoteč oditi, a poštarica jo pridrži.

„Čakajte, Mari, nekaj bi Vam morda imela sporočiti, naročiti, nekaj zelo zanimivega, — toda morate molčati, kot zid.“

„Molčati? To pa to! Ko zid! O, meni se sme vse zaupati! O, pomislite, gospa, moja jezo, moja nesrečo! Kako lepo, mirno sva živeli z grofico! Vse mi je zaupala, svoje skrivnosti, svoje premoženje, svojo veliko preteklost, — vse, vse! Kakor gospodar sem bila v hiši! In zdaj z Bogom mir, z Bogom zlata sreča! Premotil jo je, ta gizdalin, ta — lump, da mu je oddala — pomislite, celo pritličje — advokatu! Na eni strani pisarna na drugi stanovanje! Celi dan ljudje, butanje z vrati: bum bum! Prepир kmetov, krik, vpitje, da bo joj! In na drugi strani — brr! Sladki zakon — poljubovanje, hihitanje smeh in — kaj še vse! In moja soba koj zraven Ha, jaz in zakon! Jaz in — ljubezen! — Prokleta! Jaz, ki črtim iz cele svoje duše vse, kar

smrdi po ljubezni — pa poslušati take oslarije zaljubljenih ljudij! — In potem pridejo — otroci! — pa še kako kmalu! In to vekanje, ječanje mlečnih čeljusti! Fej! To mora proč, proč! V to zastavim vse svoje moči! — Pa, čakajte no, — nekaj zelo zanimivega da mi imate povedati, zaupati, pravite gospa? Tako sem razkačena, da vse pozabim! — Prosim, govorite, govorite in ako gre v moj — prokl . . . načrt, gospa, prisežem Vam . . .“

„Mari — to bode celi roman!“ reče poštarica tajinstveno.

„Roman? — To pa to. Kjer so zaljubljeni, so tudi romani. To že vem . . . Ali — —“

„Čujte, Mari, — ta-le Radovan Pavel je malopridnež prve vrste . . .“

„Malopridnež — to pa to. Kaj družega zamore biti, ko pride kalit moj ljubi mir.“

„Ne razumete, Mari. Jaz menim: on, ta Radovan Pavel je zapustil svojo ljubico v mestu, da se oženi tu z drugo!“

„Kaj pravite! Kaj takega! Je-li to mogoče?“

„Da, pahnil je revico v nesrečo, da priženi z drugo bogastvo!“

„Tak lump! Za božji čas! To moram takoj — —! In kako je oni ime? Oni ubožici v mestu?“

„Hedvika Haring jej je ime . . .“

„Ah, kako lepo ime! To moram povedati moji grofici! Ona, tako poštena! Proklela ga bode. Zapodi ga iz svoje hiše in jaz bom zopet svobodna, srečna,“ reče ženščina in sili k durim.

„Čakajte!“ dostavi poštarica in jo zadrži.

„Nevesta je vsled tega obupana in pride z materjo semkaj, da mu napravi škandal. Tu je njena brzojavka.“

Demon-ženska tleskne vzradoščena z rokama, oči jej divje zasvetijo in krči zlobe jih jej zvijejo v spake. Prečitavši brzojavko, se zavrti na eni nogi, v obrazu se jej napravijo poteze, med katere je pisal Belcebub svoje spomine, pa reče zategneno:

„Če je pa tako, — o, gospa, potem pa le ukazujte, jaz, Mari Srakarica, sem Vam na uslugo! — Ha, — škandal, škandal! Kjer je kak škandalček, tam sem jaz kakor riba v vodi, kakor žaba v luži! Posebno temule gizdalinu naredimo škandalček, da ga bo sit do — groba!“

„Pred vsem,“ odgovori poštarica in belkaste oči jej zažare v zelenem plamenu „pred vsem, kakor pravim, jezik za zobe . . .“

„Jezik — ta pa, ta! O kar se *tega* tiče, gospa —“.

„— in na delo! Za Vas, Mari, se odpira hvaležno polje — in kar se tiče mene, Vas hočem podpirati po

svojih močeh, a kajpak, le skrivaj, saj veste moja služba . . .“

„I seveda! Služba je prvo . . .“

„Ako pride tista — ženska, jo pošljem k Vam in Vam prepuščam celo zadevo . . .“

„Bravo, gospa! To me bo veselilo. Jaz jim zmešam štrečno! To bo največje moje veselje na svetu!“

„Dozdeva se mi, da ženske nekaj nameravajo, — tako-le kako maščevanje in v ta namen se morda žele posvetovati, poučiti . . . torej, Mari, Vi ste na straži! Vi ste na svojem mestu!“

„Kakor star vojak! Kakor star vojak, gospa!“ odgovori ženska in udari z ного ob tla, pa dostavi zlobno se smejé: „Ta-le dva mlada imam v roki kakor dve piščeti! Oskubim ju, da bosta gola, gola — na to se zanesite! In moja grofica, — o joj! Zanje bode ta reč pomenila novo življenje, zabavo, špas — ha, ha!“

„Zabava, zabava naj živi!“ vzklikne poštarica in stresa roko Srakarici.

„Živio gospa! Na svidenje!“

„Na svidenje in — prst na usta!“

„Huj!“

In obe ženski si stiskata roki, prisegata si molčečnost ter se poslavljata kakor dva zarotnika.

In kdor bi ju bil na skrivno opazoval, zaslutil bi bil v njima — dvoje onih temnih duhov, katere je zaklela na Vando in Radovana vedeževalka Sala.

* * *

V tem ko sta kovali zaroto poštarica Mina Koščakova in njena vražja sotrudnica, Mica Srakarjeva, je bilo na domu neveste Vande Zlatopoljske vse živo in veselo.

Obširno, gradu podobno poslopje je bilo v zelenju in zastavah. Na bližnjem griču je bilo postavljenih desetero velikih topičev, ki so v enomer grmeli kakor bi se vršilo kako obleganje. Okoli bogate domačije se je trlo vsakovrstnega ljudstva, ki je hotelo biti deležno veselega dogodka na kakršenkoli način. Ob velikem hrastu pred hišo je bil postavljen sod poln dobre pijače in zraven soda je bila z belim prtom pogrnena velika miza na kateri je bilo vedno nagromadenega vsakovrstnega dobrega peciva in drugih jedil. Komurkoli se je zljubilo, posegel je in si privoščil tega in onega do slasti. Ob pijači in dobrožitju se je prepevalo in vriskalo in zbijalo vsakovrstne dovtipe, med tem pa napivalo ženinu in nevesti, ki sta bila kajpada središče pozornosti med temi — nepovabljenimi svati.

V veliki prostorni dvorani prvega nadstropja se je vršila svatba, ki je bila kar najsijajnejša.

Neprijeten slučaj v cerkvi se je kajpada hitro pozabil in splošno pripisoval „sladkemu razburjenju“. Mej mnogoštevilnimi svati je prav kmalu zavladala živahna veselost. Govori in napitnice so krožile preko ogromnega omizja in jedro teh govorov je bilo čisto nadvse zanimivo in pomembno.

Vrnimo se k svatbi v trenutku, ki bode za našo povest od največje važnosti, med tem pa se seznanimo z osebo našega junaka in okolnostimi, ki so bile podlaga naši povesti.

* * *

Radovan Pavel je bil sin naddavkarja Pavla, čegar zgodovina je tesno spojena z zgodovino slovensko mislečega uradništva na Kranjskem.

Služboval je po vseh malih mestih na Kranjskem: v Novem mestu, Črnomlju, na Vrhniki, Logatcu, Kranju, Kamniku, Radovljici, Velikih Laščah i. t. d. Povsod je bil znan zaradi svoje strogosti v uradniški službi in zaradi svoje velike nepriljubljenosti med ljudstvom, s katerim ni imel potrpljenja.

Med davkoplačevalci je bil Pavel poosobljenost uradne brezobzirnosti, katero je tiral do skrajnih mej.

Za pritožbe ljudstva ni imel ali vsaj ni kazal čuta. Ob vsaki taki priliki je dejal svojim sodobnikom:

„Kadar ta beštija davkoplačevalec pride do pameti, pa marsikaj ne bo več treba! Čemu pa znašajo krvave božjake, na katerih se drže potne srage stradajočih in solze od glada umirajočih sirot, v razne blagajne, ki jih pošiljajo Rotšildom? Jaz bi bil že davno napravil splošni obračun in bi vzel pijavkam nazaj, kar nam izpijejo mozga in krvi! Pa ta svet ne razume ničesar, ta svet je zabiti kot bivolv rog, zato sem razsrjen nanj in vpijem, ker se mi smili, ker bi rad, da pride enkrat do izpoznanja! Pa je vse zastonj! V loterijo nosijo novčiče, mesto da si kupijo kruha, ker ne vedo, kaj se godi v — loterijah, — neumnost, lopovščina velika! Pa v bisago znašajo, mesto da si privoščijo za svoje trdo delo boljši grižljaj, ker ne vedo, kdo ima od njih krvavih žuljev — masten dobiček. Ha! Če pojde tako naprej, jaz sam, jaz c. kr. naddavkar Pavel, zajašem vranca, pa se postavim na čelo četi, ki razbije in razdrobi vse, kar se masti od ljudskih žuljev!

Zaradi svojega „revolucijonarnega“ zadržanja in svojih kritičnih nazorov je imel mnogo neprilik, dasi je bil v izvrševanju uradniške službe nadvse vesten in natančen. Na koncu ga je vendarle doletelo, česar se je bilo bati: bil je rano upokojen in izgubil je

vrhutega še dober del pokojnine. V bedi in siromaštvu je umrl in v bedo in siromaštvo je pahnil svojo družino. Otroci so bili čez noč vrženi na cesto. Radovana je vzela v oskrbo sestra Helena, ki je imela v Ljubljani malo trgovino, druge so potaknili po zavodih. Malokdaj so se videli otroci, ki so prve dni svojega detinstva preživel pri ljubljenih roditeljih, pri igračah in v blagostanju. Tako se igra življenje s človekom!

Radovan je ob tetini opori preštudiral gimnazijo pa se podal na vseučilišče, da se posveti pravniški službi.

Pri odhodu na Dunaj mu je dejala teta:

„Malo ti bom mogla pošiljati, saj veš, lastne otroke imam in tudi zanje moram skrbeti. Vesel bodi, da sem skrbela zate tukaj, ko si še nisi mogel služiti sam. Tam gori se bodeš lahko vzdrževal z lastnim trudom, kakor se vzdržuje mnogo drugih. Lekcije boš imel, prosto hrano v bogatih hišah; greš v kako pisarno in zraven študiraš, kakor veš in znaš. Kakor bi obrnil dlan, mine čas in postaneš doktor. V počitnicah pa že smeš k nam, moje duri so ti vedno odprte, saj tvojega očeta sem imela zelo rada in hudo mi je po njem. Samo nje, tvoje matere nisem mogla, ki je bila kriva, da sva bila z bratom ločena vse življenje. Ni hotela, da občujeta brat in sestra, da se ljubita kakor se morajo ljubiti bratje in sestre. Kdo ve, zakaj je to hotela? In glej ta krivica tvoje matere se maščuje celo nad vami otroci, da vas je ločila usoda v rani mladosti.

Pa pustiva to! Samo eno svarilo ti dam seboj, fant, v mestu se ogibaj žensk! So vsakovrstne ženske v mestu. Veliko je takih, ki nimajo nič, pa špekulirajo na neizkušenost mladih moških src. Vjamejo te v goste mreže, — da capljaš v njih, pa ne moreš ven, Pri tem igra veliko vlogo — „gostoljubnost“ mater za zakon zrelih hčerâ. Konec koncev naj bi bil, da se zavežeš vzeti hčer v zakon, ko postaneš samosvoj — hčer in mater zraven! In kaj si priženil s tako velikomestno blede lepotico? Slabotno, vsem boleznim časa podvrženo telesce in v dno pokvarjeno, z vsemi esencami velikomestne ljubezenske drogerije ostrupljeno dušo. Nesrečo si nakoplješ ž njo za celo življenje. Bodi torej previden, varuj svobodo in neodvisnost, pa z Bogom!“

Radovan je takrat vzel od tete slovo, si zapisal v dušo njen zlati nauk, se še enkrat ozrl na ono stran neba, kjer sta mu počivala nepozabna roditelja in šel študirat pravo v daljnje tuje mesto.

V prestolnici je hitro našel kolege, prijatelje, mlade in stare „hiše“, v katerih družbi je pričel —

moral pričeti novo življenje. „Krokati“ ni mogel dokaj ž njimi, ker mu teta ni dala seboj več nego kar je potreboval za prve tedne, zato se je tem resneje oprijel učenja. Po posredovanju prijatelja očetovega, ki je bil višji uradnik v ministrstvu, je dobil „ure“ v dveh boljših hišah in tako je bil za silo pre-skrbljen. S prisluženimi novci si je oskrboval učna sredstva, plačeval stanovanje, katero je menjaval vsak mesec in shranjeval za vožnjo v počitnicah.

V tretjem letu pa ga je doletelo nekaj, kar je imelo postati usodno za njegovo življenje.

Očetov prijatelj mu je zagotovil v svojem oddelku zelo dobro plačano mesto in s tem omogočil, da je Radovan nastopil vse boljše življenje.

Ker mu ni več manjkalo denarja, je zamogel podpirati celo revnejše kolege, da se niso preživljali s figo v žepu ali s suho žemljico po celi dan.

Kar pa je bilo glavno, omislil si je boljše stanovanje — „boljše“ v onem smislu, v katerem razlikujemo bedne podstrešne izbe ali takozvane velikomestne „kabinete“ od samostojnih sob z elegantnejšo opravo pri družinah, ki so vezane na prihodke take vrste.

V tej „zlati dobi“ vseučiliških študij se je v Radovanovo dušo naselila prvikrat ona neskrbna veselost, katere tako mnogokrat pogrešamo pri naši učeči se mladini, boreči se v velikih mestih s skrbjo za obstanek.

Poln najlepših upov za bližnjo bodočnost, ko mu zasije kot samostojnemu odvetniku najlepša zvezda usode; vedno „pri denarjih“ in dobre volje od ranega jutra do poznega dne, se je Radovan do cela izpremenil. Izprva nekako otožen, čmeren in bled, postal je rdečih lic, jasnih oči, od usten mu ni izginil smehljaj in rad je popeval v družbi kolegov vesele pesmi.

Seveda poslednjim ni prikrival svojega ugodnega položaja in veselilo ga je, ko so se imeli dobro „na njegove stroške“.

No nekega dne iznenadi „prijatelje“ s poročilom o „veliki pridobitvi“ v „novem stanovanju“ in renomiral je, da se je vse kadilo.

„Ha, moje dame, te so vam nekaj ekscelentnega! Take krasotice ne vidiš za vsakim plotom, ti Levičnik, ki rad pogleduješ za lepimi obrazi! Pa ta soba in ta postrežba! Zdaj sem, to Vam povem, v svojem elementu!“

„Morda pa nisi le v ‚svojem elementu‘, se šali Levičnik, „marveč si tudi že do ušes zaljubljen!“

Kolegi zaženo glasen hrup in Radovan zardi do ušes.

„Kako pa je vendar ime tvoji lepotici?“ sili dalje vanj Levičnik.

„Jako romantično ime, ti rečem,“ se odreže Radovan ter popravlja svoj ščipalnik, da bi poskril rdečico, ki mu je izdajski preobražala lice. „Hm, nekoliko — nemško sicer, a lepo je, meni dopade!“

„I saj to verujem, da ti dopade, a povej vendar —“

„Hedvika je!“

„Kaj, — Hedvika?“ zavpije Levičnik in plane pokonci kakor bi ga zbodlo. Z dlanjo desne roke si drgne čelo kakor bi si hotel nečesa domisliti, kar je izginjalo v mračni daljavi njegovega spomina.

„Hedvika — Hedvika!“ ponavlja ter dela korake pred Radovanom, ki ga strme opazuje.

„Kaj ti je? Jo li morda poznaš, morda veš kaj o njej?“ hiti povpraševati Radovan, a pri tem mu nekaj neprijetnega prihaja do srca.

„Nič, nič, prijatelj, nočem vedeti — se pravi dokler je ne vidim...“ odvrne Levičnik, še vedno v daljavi s svojimi mislimi.

„Nimava daleč,“ reče Radovan resno in povabi prijatelja seboj, „v sedmem okraju smo, pa se pridi prepričati!“ Plača tudi za prijatelja in odpravita se proti njegovemu domu.

Soba v kateri je stanoval Radovan, je imela svoj uhod takoj blizu stopnjic, kar je mlademu dijaku zelo ugajalo. Soba je bila elegantna kakor so poprečno „elegantne“ vse one „boljše sobe“ v velikih mestih, ki služijo kot smoter oddaje na samotarske gospode v boljših gmotnih odnošajih. V steni so bile steklene duri, zavešene s fino belo zaveso, ki se je nahajala na Radovanovi strani. Skozi steklo se je videlo v nekak „ateljé“, v katerem je stvarila ženska umetniška roka.

„Ako jo hočeš videti,“ reče Radovan zamolklo, ko vstopita s prijateljem, „poglej tu notri, — pa previdno, ne privzdigni previsoko zaveso — ona je v tem času pri svojem delu.“

Tovariš sledi pozivu Radovanovemu ter pogleda skozi steklo, — a v istem hipu odskoči, kakor bi zagledal zmaja ali pošast.

„Dovolj mi je, — mudi se mi, z Bogom, — na svidenje, zvečer v kavarni — tam izveš vse, — vse!“ hrope ter hiti k izhodu, kjer je v naslednjem trenutku izginil.

Radovan se je pri besedah prijateljevih globoko zamislil: „Dovolj mi je — v kavarni izveš vse!“ in niti se ni poslovil od njega. Zadelo ga je v srce — tako dobro je meril Levičnik in za hip je bil potrft.

„Kaj neki ve o njej, o tej Hedviki?“ je dejal sam pri sebi in podprl glavo v dlani. „Jo li pozna že od davna? Morda je tudi le zloben iz — zavisti?“

In po prstih gre k steklenim durim, privzdigne zaveso in strmi v sosedno sobo v — atelje gospice Hedvike, svoje izvoljenke. Ondi sedi na svojem umetniškem stolčku v rahli jutranji opravi, labudji vrat je razgaljen, razgaljeni tudi rameni in alabastrsko beli lakti; zlatožolti kodri so na pol razdrti, na pol zavozljani v ogromni vozel, ki znači, da mora imeti mlada dama velike, bogate lase. Fini obrazek obseva žarek nedolžne neizkvarjene duše in dvoje velikih, ko nebo na široko odprtih oči je uprtih v sliko, na kateri izvršuje poslednje poteze ozka, kot porcelan prozorna roka.

In Radovan strmi v to podobo, kakor strmi zemljan v nadzemsko prikazen in raje bi jo primerjal Madoni iz rajskih višav nego umrljivi ženski.

In o tem — angelu naj bi kdo vedel kaj slabega? Ne! Le zloba bi zamogla si izmisliti, kar je morda rodilo — peklo!

A vkljub temu je Radovana gnalo, da izve kaj več o tej Hedviki, v katero je, to si je vnovič moral priznati, resno zaljubljen, le da deklici še ni ničesar o tem razodel. Težko je čakal večera, tedaj pa se je takoj napotil v kavarno in ondi našel tovariša samega.

„In zdaj govori — hitro povej, kaj veš o tej ženski?“ nahruli ga in ga zgrabi za ramena.

Levičnik se mu umakne prestrašen ter ga izkuša pomiriti.

„Govoriva tiše, da ne vzbudiva pozornosti,“ ga prosi. „Ti si vse preveč viharen, no, kakor vsi zaljubljeni ljudje!“

„Ej vraga, zaljubljen ali ne zaljubljen, meni je do resnice in veruj mi, sem tudi kavalirja dovolj, da branim čast vsake po krivici osumljene slabotne ženske!“ odvrne Radovan s toliko resnobo, da mine Levičnika skoro vsa veselost.

Skoro tresočim glasom reče poslednji:

„Vse izveš in ako lažem, smeš se maščevati!“

„To tudi hočem!“ odgovori zamolklo Radovan.

„Vidim, da si zaljubljen in z zaljublenci je treba ravnati kakor z jajci —“ se izogiblje Levičnik.

„Jaz nisem one vrste zaljubljenec, kakršne imaš v mislih ti. Zato govori brez ovinkov, brez prizanašanja: kaj veš o tej dami?“

In zdaj se ojunači Levičnik, postavi se v pozo pred Radovana ter reče odločno:

„Ta dama, da veš, ta — tvoja Hedvika je čisto navadna hetera!“

„Dobro,“ — odvrne Radovan povse mirno in z grozno resnobo, „dobro, govori — dalje, prijatelj!“

„Znana je po salonih, koder spremlja svojo mater, učiteljico glasbe ...“

„Vjema se — glede *matere*, ona je res to ...“

„Znano je, da se ženski borita za obstanek, da sta revni ...“

„Uboštvo ni sramota, — tudi midva Levičnik, ti in jaz, sva uboge pare — a ženska se skozi uboštvo lahko enako častno prebije. kot možak,“ odvrne Radovan odločno, motreč negibno lažnjivega tovariša.

„Katera se, — a ne vsaka.“

„Dobro, — o tem se ne varaš, prijatelj!“

„O Hedviki je znano, da se žrtvuje za mater.“

„Dokaz, da je plemenita.“

„Žrtve so vsakovrstne ...“

„Tudi to je resnično — dalje!“

„Mladeničem in možem boljših hiš je to znano ...“

„Tudi tebi je znano ...“

„Da, tudi nam umetnikom je znano ...“

„Prosim te, Levičnik, ne renomiraj. Ti si še daleč od umetnika.“

„Pardon! Meni je znano, da tvoja Hedvika ...“

„Prosim, ona ni še moja! — A utegnila bi postati, ker jaz se ne šalim z nikomur, kakor ne prenašam šale od nikogar!“

„Dobro! Ti si značajan, dober fant. Raditega je tudi moja prokleta dolžnost, da te odvrnem od propada, h kateremu nevedoma dereš.“

„Hvaležen ti bom, ako me zares odvrneš *od propada*. Zatorej, — nadaljuj!“

„Torej čuj: gospica Hedvika Haring sedi model slikarjem in kiparjem.“

Radovana je ta izjava svojega tovariša zaskalela v dušo, vendar je hipno bolest znal vrlo zatreti v sé, da je Levičnik ni mogel zaslediti v njegovem resnem licu. Zato je povse mirno odgovoril:

„Hm, to je že nekaj, a mnogo ni. Dokazuje pač, da je dama lepo vstvarjena in da kopije njenega telesnega stasa občuduje svet v delih umetnikov. No, seveda bi možu, ki bi jo hotel za celo življenje na svoji strani, ne ugajalo posebno, prehranjevati bivši model, — notabene ako bi bil o tem uverjen.“

„Lahko se uveriš,“ odvrne hitro Levičnik, vesel, da se mu je posrečilo zadeti v živo. „Fridi k meni v dvorano in pokažem ti Hedviko celo. doprsno in kakršno hočeš. Pa tudi na svoje oči se lahko uveriš, ko bode ‚stala‘. Mladi in lepi profesor Baumann izvršuje ravno sedaj kip Venere za izložbo v Antverpah in ta Venera bo Hedvika Haringova od tal do temena! O

tem se prepričaj na svojem domu. Ob urah, ko si ti na vseučilišču, je profesor pri njej s svojim — delom ...“

Zdaj plane Radovan kvišku kakor zadet od strele.

„Ha! Tega ti ne verujem! To lažeš!“ sikne med zobmi in srpo meri tovariša. A ta nadaljuje samozvestno kakor vojskovodja, ki pripoveduje o svojih zmagah:

„Zapri se jutri ali kadar hočeš v svoji sobi v omaro ali kamor hočeš in pazi. V primernem trenutku se uveri o resnici mojih besedi in ako lažem, maščuj se krvavo!“

„To tudi hočem, Levičnik, to tudi hočem! Gorje ti, ako ne govoriš resnice!“

„Ubij me, položim ti glavo na štor, da mi jo odsekaš, če lažem!“

„Veš li še kaj o njej?“ vpraša nadalje Radovan hladno ter grize ustni.

„No, najhuje še pride ...“ odgovori tiše kipar in se potuhnjeno stisne k Radovanu.

„Hudič! Ne natezaj me!“ zaškrtla z zobmi Radovan ter sune prijatelja od sebe.

„Moram, prijatelj, moja sveta dolžnost je!“

„Torej govori!“

„*Hedvika Haringova je — špiritistka!*“

„Osel!“

„Nič osel! Še več: ona je *medium*, — *plačani medium* pri zloglasni vedeževalki Sali, katera je znana sodiščem kot sleparka non plus ultra ...“

„Prokleta!“

„Čakaj! Špiritizem, kolikor ga poznam, ni baš nič hudega. Celo nekaj naravnega se mi zdi in bi mi ugajalo, ako bi se pečala ž njim javna vzgoja. A špiritizem izrabljajo gotovi sebični ljudje, kakor zlorabljajo cijankali hudodelci v svoje sebične namene. S takimi rečmi se po mojem mnenju ni igrati. Duhovi in cijankali sta dva nevarna faktorja, drug ko drugi postane ti lahko usoden. Pa vzemiva, prijatelj, da prideš v navskrižje z ljudmi, ki se poslužujejo takih faktorjev za malenkostno maščevanje. Ne rečem, da bi bila Hedvika Haringova hudobna, — a moj princip bi bil: tri korake od života takih ljudi, ki se pečajo s cijankalijem in duhovi.“

„In kaj hočeš, da storim?“ vpraša Radovan, dočim se je za hip zamislil.

„Ako ti že zamorem svetovati, svetoval bi ti to-le: naša mila mati Slovenija ima obilo hčerá, lepih in dobrih deklet in tudi premožnih, ki bi se rade možile z mladeniči svojega rodu. Očitamo jim, da se izneverjajo svojemu rodu in se vežejo s tujci, sovražniki naroda. A jaz pravim: ne silimo jih k izdajstvu, nudimo

jim priliko, da ostanejo zveste svojemu rodu in se vežejo le z domačimi! Z drugimi besedami: ako hočeš Slovenec, da se naše dekline moži s Slovencem, jemlji tudi ti Slovenko za ženo, pa pusti tujko, o kateri nikdar prav ne veš, kaj tiči v njej!

A ker si že tako daleč pri tej-le Hedviki, da, kakor slutim, niti čebri vode ne bi zadostovali, da pogase kar se je vžgalo — obdrži še in uživaj, uživaj! Kdo ti kaj more? Prost si, sam svoj, nikomur odgovoren. Niti bi ti ne svetoval, da kar tako nagloma ostavljaš žensko, ki te morda že ljubi, — opasno bi znalo biti, — lahko polije cijankali za teboj. Ko pa dovršiš svoje reči, ko si pognal tudi prakso v kozji rog, zasukaj se brzo: etabliraj se in oženi Slovenko kar čez noč, da nikdo ne bode znal kdaj in kako! Cesarskemu Dunaju in njegovim duhovom in cijankaliju pa pokaži *figo*, tako debelo, da bosta od nje Dunajčankam mrknila solnce in luna!

„Tako bi delal kak neznačajnej, — resnega človeka je tako postopanje nevredno.“

„Vredno, nevredno! Frazе! Ženska, ki se je prodala in četudi pod krinko dostojnosti, je pač le trgovsko blago in ne bo jej žal, ako se proda za teboj še deseterim drugim!“

„Levičnik, ti si cinik in jaz, hvala Bogu, še nisem tako daleč! Zato bodi zdrav in na svidenje!“

„Da se skoro vidimo, Rado! Uvažuj moj nasvet, ne bo ti žal in misli na — — cijankali!“

* * *

Hedvika Haringova in njena mati sta bili zares nenavadni ženski. Prišli sta v cesarski Dunaj s Češkega, kjer je bil Haring višji rudarski uradnik. A že v prvih dneh zakona je ponesrečil v cesarskem rudokopu in mlada vdova se je kmalu za tem poročila z drugim, a si s tem korakom zaigrala mastno pokojnino, ki bi jo lepo živela vse svoje dni. A tudi drugega moža je izgubila zarana, pa odšla za tem na grad Holm za družabnico grofice Holmske, nadvse potratne in divje ženske.

Zakon Holmskih je bil med najnesrečnejšimi, kar jih pozna človeški rod. Mladi grof je črtil svojo ženo in sklepal ljubavna razmerja z drugimi, a grofica se je udajala pijači in zapravljanju, pa je mučila svoje uslužbenke do grozovitosti.

Edinole Haringovi je prizanašala in jo vzljubila. Njej je zaupala vse globoke tajnosti svoje, zasebne in rodbinske. Razodela jej je celo, da leži na rodbini Holmskih stari greh, podedovana okletev, katero je izrekla pred več sto leti ciganka, katero je dal prednik

grofov z biči pognati z grada. Po tej okletvi naj ne pride v rodbino grofov Holmskih nikdar *žensko potomstvo*, kar se je tudi čestokrat izpolnilo. A po poslednjem možkem potomcu naj pride grad in vse ogromno in neizcrpno premoženje v last in posest potomca *neomadeževanega rojstva*, pa bodi to deček ali deklica. To neomadeževano rojstvo mora pač biti sodno dokumentarično dokazano in potrjeno s prisego obeh zakonskih, ako hoče imeti pravno veljavo.

Razun teh tajnosti je grofica poučevala svojo družabnico v *skritih umetnostih*, katere je črpala iz starih knjig in rekov različnih ljudij.

Njeno razmerje do Haringove je postajalo oddnedodne pristrčneje in se je naposled izcimilo do tolikega obsega, da je grofica pozabljala svoje nesreče v zakonu in živela v tihi zadovoljnosti na strani svoje družabnice. Ta njena ljubav je bila toliko, da je delila s Haringovo vse svoje dobro ter jej razkrila enako tudi vir neizcrpnega bogastva, ležečega v globoki duplini pod gradom.

Dočim je grofica tolikanj ljubila svojo lepo družabnico, pa ni slutila, da jo je vzljubil tudi njen nezvesti soprog, ni slutila, da je nastalo tudi med grofom in Haringovo celo razkošno ljubavno razmerje. No, Haringova je razumela to razmerje prikrivati očem grofice in prizanašati njenemu srcu z žalostjo, ki bi bila nastala iz tega.

Tako so potekala za Haringovo najlepša leta na Holmu, a tudi razmerje mej zakonskima je po tem skritem grehu zadobilo milejše lice.

Hkratu pa se je po gradu in okolici raznesla vest, da je grofica povila dete, deklico, — vest, ki je vzbudila povsod največje začudenje. Saj je bila ona okletev znana daleč naokolo in je bilo tudi znano, da se je izpolnjevalo vsa stoletja na rodbini grofovski, kar je prorokovala ciganka.

A tudi grofici in njenemu soprogu je bila stvar neumljiva in to tembolj, ker je bilo sodno dokumentarično potrjilo o neomadeževanem rojstvu tega otroka izdano po obeh zakonskih.

No, tajnost tega rojstva je pač razumela Haringova, ki pa je o tem previdno molčala, boječa se za svoje ugodno mesto na Holmu.

Deklica je vzraščala in ljubila sta jo zakonska, a ljubila jo je tudi Haringova. Oddnedodne pa je dete postajalo podobneje družabnici grofice nego grofici sami. In to je pričelo vznemirjati poslednjo tako, da je njena naklonjenost do Haringove izgubljala čimdalje bolj od prejšne pristrčnosti in se umikala osornemu nastopanju. Grofica je videla v tem otroku

glasom one proroke pravno naslednico Holmskih in bodočo lastnico vsega dednega premoženja. Raditega je sklenila otroka skrivaj umoriti in izbrisati vsako sled o njegovem rojstvu. Vendar je Haringova njeno nakano zasledila dosti zarana in v neki viharji noči ubežala z otrokom z gradu.

Takoj je grofica obvestila o dogodku vse svoje sorodnike, razkropljene po celem svetu ter po smrti grofovi naperila lastninsko pravdo proti imetju Holmov, v nadi da pripade bogati plen njej.

A ono sodno pismo o neomadeževanem rojstvu se je izgubilo, — vzela je je z otrokom vred seboj Haringova in to sodno pismo je delalo grofici in njenim pristašem največjo preglavico.

Kajti dobiti v last enako pismo je bilo nemogoče, ker je grofa zadelo morilno orožje uprav v oni ubežni noči, a je njegovo smrt utajila grofica javnosti.

Pod zagrinjalom teh temnih in vsemu svetu prikritih okoliščin, je pribežala Haringova v cesarski Dunaj. V prestolnici je nastopila kot učiteljica glasbe v boljših hišah ter s tem preživljala sebe in otroka.

Hedvika je doraščala v mladenko in zbujala s svojo lepoto in uprav knežjim stasom pozornost in začudenje najodličnejših rodbin. Mnogo mladeničev bogatih hiš se je prizadevalo nakloniti si njeno srce, a ona je ostajala hladna. S časom se je izurila v slikarstvu ter kazala za to umetnost izredno nadarjenost. Dobivala je mnogo dobro plačanih naročil in s tem pripomogla materi pri vzdrževanju skromnega gospodarstva. Oduševljena za vse lepo in vzvišeno, je od časa do časa dovoljevala celo umetnikom, da so delali posnetke njene telesne lepote za svoja umetniška dela. Sama umetnica, ni videla v tem prav nikakega prestopka proti nramnosti. Da je za to dobivala odlično nagrado, je bilo pač samoposebi umevno, ker je tudi ona pomogla umetnikom do visokih nagrad njihovih umotvorov.

Višek njene prirodne in pač v njenem rojstvu ležeče nadarjenosti pa je bila njena takozvana „medijalnost“, t. j. sposobnost občevati s transcendenčnim ali „onstranskim“ svetom. To njeno nadarjenost je zasledila slučajno vedeževalka Sala in jo uporabljala pri sejah izredne važnosti. Ljudje, katerih obzorje ni presegalo vsakdanje razsodnosti, so pač obsojali take stvari in jih vporabljali za nizkotne obtožbe, — a Hedvika je bila vzvišena nadvse to in je živela edinole svojim vzorom.

V to dobo je spadal poset Radovanov.

Iščoč „boljše sobe“ je stopil na njeno obzorje. In prav kmalu je zapazil, da se mladenka zanima zanj.

Ni bilo čudo! Lep mladenič je bil in samosvoj postane kmalu!

Nekega dne reče Haringova svoji hčeri:

„Vidim, da ti novi naš najemnik izredno ugaja. Delaš s srci plemičev in bogatašev kakor bi bile gole igrače, tu pri tej baklji pa si utegneš prismoditi peroti. Če te zanima, za moj del, pa izmeči makar vse svoje mreže, da vjameš to ščuko! Kar je človeku naposled namenjeno, temu itak ne odide!“

A Hedvika jej odgovori v solzah:

„Kaj bi metala mreže, o mati; čemu bi ga lovila, ko ga pa že itak ljubim kakor nobenega kolikor si mi jih pričarala na vrat! Da, njega ljubim in zanj bi umrla, če bi zahteval, zanj bi žrtvovala vse, vse, kar bi hotel! To ti prisežem mati, pa nič drugega!“

No, Radovan je po sestanku z Levičnikom v kavarni postal opreznejši napram Hedviki. Ni se brigal mnogo za njo, posvečal se je temveč s podvojeno resnobo svojim študijam, misleč le na zlati cilj v domovini, ko popelje pred oltar njega vredno rojakinjo Slovenko. Seveda se pri vsem tem ni mogel vzdržati, da ne bi večkrat prav potajno poškilil preko zavese v tajinstven prostor, kjer je stvarila mlada umetnica. In tedaj ga je vsikdar poskelelo pri srcu in želel je biti poleg nje, oviti roko okoli tega dražestnega tilnika, pogledati, in kar najglobljeje v te velike nadzemke oči.

Dasi so mu šle še dokaj k srcu besede tovariševe, vendar se je i nadalje rad mudil okoli tega krasnega predmeta skoro nadnaravne čudi, katerega je smatral za — dragulj, ki je vsem všeč, a njemu najbolje . . .

Pač je ta dragulj, za katerega mnogi rad plača gledovnino lastniku, samo da sme za nekaj hipov uživati njegov čar, — ta dragulj je tako visok v ceni, da se mu dozdeva, le on, Radovan, premore toliko, da si ga prisvoji.

In ni se varal. Uprav iz njenih ust je izvedel čez kratko, da je ta dragulj le zanj in edinole zanj najden, obrušen, vkovan v lepoto dražestne prirode in da bo le njegov, ako ga hoče imeti, ali pa se pogrezne v globočine, od koder je bil prinešen . . .

Hedvika mu je to povedala, ko sta bila nekoč sama doma — no, mati jej je poslej rada dajala priliko, da se nahaja kolikor možno sama doma —! Takrat mu je odkrila svoje krvaveče srce, razgrnila čarobno brezdno svoje bajne duše in razprostrla pred njim vse temne slike svoje usode.

„Čemu bi Vam še dalje prikrivala, gospod Pavel,“ je vzhitela, „da Vas ljubim! Saj ste mi dali mrvice povoda k temu, da Vam razodenem kar plapolje v globočini moje duše, kakor na temnem dnu ognjenika

— od onega hipa že ko ste prišli k nam, ko sem Vas zagledala. Morda Vas preseneča, gospod Pavel, da Vam mladenka kakor jaz prihaja nasproti, — lahko bi me imeli za propalo. O, tega nikar, gospod, Pavel! Na ponudbo bi imela bogatih, imovitih in zelo, zelo imenitnih — sinov iz visoke aristokracije, iz vrst milijonarjev in iz vrst umetnikov bi si jih izbirala — vsi mi leže pred nogami in prikleniti nasé kogarkoli za celo življenje bilo bi *meni* igrača. In igrača mi je, gospod Pavel, razgledovati si srca teh mladeničev, teh mož, voditi jih s kazalcem desne roke po novih potih, svetiti jim naokrog z iskro mojih oči, — poznam moč, katere oni ne razumejo, a se jej morajo kloniti, ako hočem. In vendar mi je pri tem srce hladno kakor igralcu šahove igre, kakor velikemu Napoleonu med gromom bojnih topov. — Pa Vi ste stopili na mojo pot, gospod Pavel, kakor da bi bila midva dva svetova, katerih pota se križajo na globokem vsemirju. In prestrašilo se Vas je moje srce, vztrepetalo je, kakor zadeto od električne iskre in danes Vam moram povedati, da Vas ljubim! *Moram* Vam povedati, ali mi razpočijo žile po telesu, izbruhne mi duša in jaz bi umrla, umrla, mlada, oboževana, edina opora ubogi materi! — Gospod Pavel! Sleherno bitje nosi v sebi peklo in nebo, peklo obupa in nebo ljubezni. Zakaj bi se ne smelo smehljati enkrat tudi meni nebo — ako že dolgo, dolgo bruha peklo vulkane obupa? Tudi jaz imam pravice do nebes ljubezni in te pravice se hočem poslužiti v polni meri. Tudi Vi me ljubite, gospod Pavel, o to dobro vem, to sem videla že kmalu, ko sva se srečala, dasi mi niste še odkrili svojega srca, ki je tako lepo, tako veliko, kakršnega sem zaman iskala pri možakih naših velikih družin. Tudi Vi me ljubite. S tem velikim srcem me ljubite, to Vam čitam v očeh, v katerih se zrcali vsa Vaša kot brezkončnost velika duša; Vi me ljubite, — a na moji strani Vam vzcvete raj sreče tako krasan, kakor bi Vam ne na strani kake druge na celem svetu. O, pomnite te besede, gospod Pavel, pomnite jih tu na moji strani in pomnite jih, ko Vas zanese poklic od mene daleč proč. Vedite, da sem Vas vredna kot malokatera, dasi sem — danes še, gospod Pavel, — uboga! A svoj delež sreče odplačam v Vašo glavno knjigo častneje nego milijonarka. Jaz sem čista. S svojo lepoto, s svojo prirojeno zmožnostjo plačujem materi dolgove pri branjevcu, a moje telo je nedotaknjeno, moja duša nad vsemi pojmi pravega devištva. Gladu sem zrla že mnogokrat v obličje in otirala solzo svoji materi, ko jo je mučila skrb, — a moje srce je bogatejše nego so blagajne Rotšildov. Ako padete v revščino, gospod Pavel in to se Vam utegne pripetiti predno dovršite

študije, pripravljena sem, prehraniti tudi Vas, žrtvovati za Vas vse, — a Vi me morate ljubiti kakor zaslužim. Vi mi morate ostati zvest do smrti in še posmrtno, — da, tudi še posmrtno! Vi me ljubite in to je Vaša prisega zvestobe, katere ne morete prelomiti nikdar. Gorje Vam pa, ako me pustite v samoti življenja, gorje Vam, gospod Pavel! Moja ljubezen je silna — podprta je s silami neba in grozami pekla! Ljubite me, bodiva srečna, a ne zapustite me! Ker to bi bila Vaša nesreča in moja in vseh onih, ki bi uživali Vaše srce! To je moja prisega, Radovan, moj edini, moj prvi in moj poslednji ljubljenelec na zemlji!“

* * *

Groza je bilo Radovana te izpovedi Hedvikinega srca. Slutil je, da ima Levičnik prav, a ni vedel izhoda. Zašel je v labirint, v katerem je srečal boginjo in se vanjo zaljubil. A ta boginja je bila strašna. Ona ni bila kakor so druge umrljive ženske, ki preneso nestalnost moškega srca in se brez škode za svoje zdravje omože z drugim; ona je zahtevala njegovo srce za večno in mu je hotela odtehtati zvestobo s srečo, katere ni sposobna vsaka. Z uprav božansko rafiniranostjo je opredla njegovo srce in vse njegovo bitje za tem, ko je izvedela iz njegovih ust, — ne, ko je le čitala v njegovih očeh, da jo ljubi; očarala ga je z vsemi sredstvi svoje demonske sposobnosti in to jej je neizmerno ugajalo. Poslej ga je smatrala za svojo, s satanično slastjo ljubljeno žrtev in mu izpreminjala bivanje v njeni bližini v raj, ki je mejil na peklo.

In on, Radovan, ljubil jo je z ljubeznijo, katero je izsilila iz najglobljih globočin njegove duše, — ljubil jo je z ljubeznijo, ki se mora odreči vsaki samovolji, marveč slepo slediti bitju, ki je zavihtela nad njim zlato s cvetjem ovito žezlo. Radovan je začutil, da stoji pod oblastjo mogočnega duha v podobi te ženske in da utegne postati to zanj celo usodno. In vendar mu je obenem tudi ugajalo to življenje, polno divnih slasti. In čudo! to življenje, to uživanje mu niti ni oviralo študij, marveč je čutil, da ima ž njimi celo več uspeha kakor n. pr. pospešuje rast električen tok, napeljan pod koreninami vrtnih gredic.

No, nekega dne je ostal celi dan doma in se mu ni ljubilo iti k predavanjem. Hedvika je bila sama.

Hkratu se mu zdi, da nekdo prihaja. Spomnil se je onega Baumanna, na katerega ga je opozoril Levičnik. Zavrela mu je kri, srce mu je burno utripalo. Ha! Ako je bilo resnično! Potajno privzdigne zaveso — zares, on je, Baumann, kakršnega mu je opisal Levičnik. Slišal je govoriti umetnika hladno, objektivno, strokovno.

„Le še danes, milostiva gospica in moje delo je dovršeno. Samo še eno uro, eno pičlo uro mi dovolite.

In Hedvika je odšla z umetnikom, šla je preko Radovanove sobe v drugi konec stanovanja, kjer se je nahajala njena spalnica.

V Radovanu je vzkipelo. Zardel je in bil zopet bled ko zid. „Ha, ta Baumann!“ je vzkliknil sam pri sebi. „Ako bi v njem vendar le ne tičal samo umetnik? Ako bi — —“ in stavka ni dovršil, odprl je previdno duri svoje sobe ter po prstih stopil prednje, da vidi v oni konec, kjer se nahaja njena spalnica. Soba je bila vsa v sijaju jutranjega solnca, a v čarobni solčni svetlobi je videl — svojim očem ni mogel verjeti — videl je *njo*, svojo krasno, oboževano boginjo v neodeti prirodni lepoti, a pred njo ob ilovnatem kipu je videl umetnika, ki je dovrševal svoje delo — Venere za umetniško izložbo v Antverpah.

Za trenotek se je Radovanu zmračilo pred očmi in v srcu ga je stisnilo kakor boleost, — a takoj se je zopet pomiril. Prizor v Hedvikini spalnici mu je razbistril obzorje, prepodil predsodke. Videl je umetnost v svoji sveti resnobi, v svojem dostojanstvu, kateremu je tuja strast. Celo s ponosom ga je navdala zavest ob dovršeni krasoti nje, ki je predmet umetniškega stremljenja, smôter splošnega občudovanja, nje, ki ljubi edinole njega in iz katere ust je čul vznešeno izpoved ljubezni do njega. V duši pa je ta hip proklel Levičnika, denuncijanta, ki je podtikal tej devi nečiste nagone.

„Vraga!“ je dejal sam pri sebi. „Morda se pa ta Levičnik le hoče maščevati nad njo? Morda so baš njemu, opolzlemu ciniku, rojile po glavi nečedne misli, kakršne hoče zaslediti pri drugih. Ej, dozdeva se mi, da s tem denuncijantom enkrat še krepko udariva skupaj. Zdaj šele uprav ljubim Hedviko in jo obožujem in koj danes zaprosim matere, da naju zaroči. Lepše, boljše soproge in tovarišice v življenju ne dobim kot je ona.“

Po odhodu umetnikovem je vstopila pri njem, ga prijala za roko ter ga povedla v svojo spalnico. Ondi v kotu izbe je stal s črno zaveso zagrnjen umotvor kiparjev. Pridvignila je zaveso in dejala:

„Glejte, gospod Pavel, to je Vaša Hedvika. Čez dobra dva meseca bo ta podoba, vlita v bron, krasila izložbo v umetniški metropoli antverpski. Kdo onih, ki bodo občudovali umotvor, bode slutil, da so to telesne oblike nje, po katere žilah plove plamen največje ljubezni, kar jih je kdaj gorelo na žrtveniku ženskega srca! Toda *slutili* bodo oni tisoči in tisoči, da izza lepote teh oblik reži grda spaka — skrb, ki

moli lačno dlan kakor prosjak na vogalu ceste. Glejte stotak. Tega dam materi, da plača ž njim stanovanje, sicer nas vrže na cesto kruti gospodar. Je-li to neplemenito, gospod Pavel? Kako vzvišen mora biti človek nad vso umazanost, ako mu proseva dušo čista ljubezen, ako mu trga na srcu skrb za vsakdanji kruh. Kako hitro bi se drugače pogreznil. Želim, Radovan, da to izkušate, da bi mi popolnoma verjeli.“

A Radovan jej je verjel, verjel, da govori resnico. Njene odkrite besede so ga uverile o njeni nedolžnosti. Prešinjen njene dražesti, pade pred njo na koleni in vzdikne vzradoščen:

„Verujem, verujem ti, o Hedvika, da si čista kot angel, vzvišena nad vse nizko kot svetnica v nebesih. Zato te ljubim nad vse, zato hočem, da si moja, moja na veke!“

„Da, tvoja, čista in tvoja, Radovan, na veke!“ dahne ona, sklonivša se k njemu in njeni cvetoči ustni se približajo njegovim.

Kakor bi vdarilo vanj nekaj nadnaravnega ob tem poljubu, plane kvišku ter burno privije k sebi ono divno telo, katero je pravkar občudoval v svoji lepoti.

Hedvika se mu je ovila okrog vratu in njeno lepo lice je počivalo na njegovem kipečem srcu.

V tem hipu vstopi Hedvikina mati in zazrša diven prizor, sprostre roki in vzdikne:

„Blagor Vama! Najlepše želje vidim izpolnjene. Moja hči ljubi! Daj, da te objamem, Hedvika! To je najlepší trenotek mojega življenja!“

Radovan in Hedvika se spustita na koleni pred starko in ona položi svoji roki blagoslovljajoč na njihovi temeni.

„Da, milostiva!“ spregovori zdaj Radovan in stiska roko Haringovi:

„Tudi v mojem življenju je ta hip najlepší!“

„In v mojem!“ vzdikne Hedvika, burno objame Radovana in mater vkup ter se zasuka ž njima po tlaku.

In Radovan nadaljuje:

„Milostiva, koj prvi hip, ko sem vstopil pri Vas in zagledal Vašo dražestno hčer, vzljubil sem jo in sklenil, da bode moja, ako mi bode mila usoda. Dolgo sem nosil skrit v svojem srcu ta novi čut, a nisem si upal ga razodeti. A sladko naključje mi je bilo danes milo in trenotek je tu, ko Vas, milostiva gospa, svečano prosim roke Vaše Hedvike. V kratkem dovršim svoje študije tu v prestolnici in se podam v svojo domovino, kjer si nameravam ustvariti svoje neodvisno stališče. In takrat pridem z Vašim dovoljenjem, milostiva, po Hedviko ter jo pripeljem domov kot svojo nadvse na svetu ljubljeno ženo.“

„Moje dovoljenje, gospod Pavel že imate!“ vzklikne Haringova vsa srečna in dostavi pomembno:

„Vzemite jo, osrečite jo, ona je tega vredna! A držite besedo, gospod Pavel, ne kršite danes storjene prisege. To bi Vam ne doneslo sreče!“

„Prisežem Vam milostiva, da ostanem Hedviki zvest vse življenje ter da ne odstopim od svoje svečane obljube. In ko pride trenotek, da vpeljem v svoj dom njo, ki jo ljubim nadvse, vabim tudi Vas milostiva, da se nama pridružite kot zvesta zaveznica najine zlate sreče!“

„Z največjim veseljem, gospod Pavel!“ odvrne Haringova ter objame svojega zeta, kot bi bil njen sin.

„Z največjim veseljem hočem Vama biti sodružnica v vsakem položaju življenja, ker vaju ljubim, kot svoj najdražji biser.“

* * *

O svojem sklepu ni Radovan nikomur črnil besedice in Levičnika se je dosledno ogibal. Jel ga je sumničiti kot slabega človeka, v čegar družbi ni dobro biti, — da, postal mu je nadvse zoprn.

Sam pri sebi je dejal:

„Kaj zato, če jo vzamem? Ženska je naposled kot vse druge, a v mojih očeh in mojem srcu še mnogo več ko druge. In hvaležna mi bode, ako jej omogočim neskrbno eksistenco. Take žene so vedno boljše, ki imajo možu zahvaliti blagostanje, nego pa one, katerim ima mož kaj zahvaliti in ki donesejo v zakon bogato doto. In Hedvika je lepota, da malo takih in to je nekaj vredno. Vrhutega je fino izobrazena in s ponosom jo bom smel uvesti v vsako družbo. Vrhutega je še celo umetnica in ... Radovan, kaj hočeš več! Za nekaj mesecev sem v domovini, ondi vstopim v pisarno kakega starega odvetnika ter napravim potrebne izkušnje iz prakse. Če mi bo sreča mila, postanem kmalu samosvoj in potem je lepa Hedvika moja žena! Da je Nemka — kaj zato? Ljubezen je mednarodna in otroke mi bo vzgajala v duhu, kakršnem bom sam hotel. Kake pa so nekatere naše devojke? Svojo narodnost izdajajo, da se vse kadi! Mi je že ljubša čista Nemka nego renegatka!“

In Radovan je s svojim sklepom osrečil celo dvoje udanih mu bitij, ko je povabil tudi mater, da mu bode varovala deco.

Po dovršenih študijah je vstopil v pisarno odvetnika v malem mestu, kjer je preživel zadnje dni svojega detinstva in kjer so mu zagrebli ljubljena stariša. Priden je bil in vzoren; šef, bolehen in star gospod, ga je imel rad ter mu dokaj rad poveril pisarniška posla. Bil je stari prijatelj Radovanovega očeta

in to je mnogo pripomoglo k prijateljskemu razmerju enako tudi do sina.

S Hedviko je Radovan pogosto dopisoval in enako od nje prejemal neštivilnih dokazov ljubezni in zvestobe. Za domača dekleta se niti ni brigal, kar mu je doneslo marsikako zamero. Lep mladenič, lepa bobčnost, ko postane advokat, marsikatera si je že delala bujne načrte in lov na njegovo srce je postal kar splošen. A on je ostal zvest svoji obljubi, preznačajen je bil, da bi jo prelomil!

In vendar — in vendar jo je prelomil!

Kako je to prišlo? Se je li zemlja ustavila v svojem teku, — je li solnce obrnilo svojo ôs?

Kak silen preobrat v njegovi duši ga je moral dovesti do tega?

In vendar je bilo povse naravno! Njegova ljubezen do Hedvike je ugasnila, umrla! Preminula je tako naglo, kakor bi jo bil vstrelil, kakor bi se zgrudila pod otrovom — cijankalija! Utrnila se je na obzorju njegove duše, kakor se utrne v noči zvezda in izgine v temi pozabnosti. Njegova ljubezen je ugasnila v trenutku, ko je najlepše žarela in v njegovem srcu ostala je le še žrjavica — pekoče vesti.

Je li bilo to mogoče? Je li bila — resnica?

Ah! — Radovan je vzljubil — drugo!

Poštarica Mina Koščakova je že dolgo z zeleno zavistjo zasledovala ljubavno razmerje mej Radovanom in Hedviko. Sleherni dan je imela opravka ž njim, kajti sleherni dan so prihajala na pošto zaljubljena pisma. In to je bilo zanjo, ki je bila v uradu tudi — *ženska*, odveč! Fina, po resedi in vijolicah duhteča pisma so jo bôdla v oči, parfum jej je legel na rahla pljuča, da je sumljivo pokašljevala.

„Že zopet ta strup velikomestni! Že zopet te dišeče laži! Vama že pokažem!“ je godrnjala seboj in metala pisma v — miznico. Ko je bila po uradnih urah sama, je pisma umetno odpirala, jih čitala, delala iz njih beležke, pa jih zopet zalepljala in oddajala na svoj naslov. Za vso to manipulacijo seveda nista znala Radovan in Hedvika!

A prišlo je še huje.

Šef Radovanov je neko noč nenadoma umrl, — našli so mrtvega v postelji. Po njegovi smrti je Radovan prevzel pisarniška posla, dočim je že mnogo prej napravil z odliko odvetniški izpit.

„Bodite pripravljeni za vsak slučaj!“ mu je naročal večkrat šef „in napravite čimprej izpit. Z menoj ne bo trajalo dolgo. Moja srčna hiba me čedalje huje grabi in enkrat me najdete mrtvega. A kaj naravnejega

nego, da Vi stopite na moje mesto in ne pustite nikogar vmes! Naš okraj je izboren, ljudje se radi tožujejo, prav nič jih ni treba navajati k temu. To je že tak rod tu okoli, intriganten, zloben do skrajnosti in prepirljiv, — z eno besedo: nalašč za advokata! Samo eno bi Vam priporočal: *osebno* ne imejte ničesar s temi ljudmi! Ne v mestu in ne po okraju, *zlasti v mestu ne!* Ti ljudje so od vraga, častikraja je pri njih na dnevnem redu in jim je v posebno slast.

Jaz sem jih izkusil in vesel sem, da bode kmalu konec. *Srčno hibo sem si pridobil med temi ljudmi!*

Ako se ženite — in to boste pač morali — ne jemljite žene tu, ne bi imeli sreče v zakonu. Pojdite po njo daleč proč, makar v Tiflis ali v Teheran, le tu se ne ženite!“

Radovanu je bil ta dobrohotni nasvet šefov tembolj po volji, ker je itak ljubil Hedviko, ter jo nameraval poročiti takoj, ko postane samostojen.

A prišlo je drugače.

V dan šefove smrti je dobil Radovan od Hedvike pismo, ki ga je močno potrla. Pisala mu je hladno poročilo, da mora z materjo nekam odpotovati ter da naj jej ne piše, dokler mu svojega povratka ne sporoči. A Hedvika je prejela od Radovana vest, da jej zaradi preobilih poslov nekaj dni ne more pisati, kajti šef je nagloma umrl in on mora prevzeti pisarno. V kratkem pa postane svoj gospod in potem bode dosežen cilj njiju želja.

„Vaju že ohladim! Vama že zmedem štrečno, zaljubljena sleparja!“ je hreščala poštarica, ko je odpravljala pisma.

„Moj največji gavidij bode, ako napravim tema dvema kolobocijo, kakršne še ni videl svet! Hočem le videti, kaj bo konec koncu! In če se kateri od njiju ustrelji ali obesi — kaj zato? *Jaz se ne bom!*“

Radovan je o tem Hedvikinem pismu mnogo razmišljal, niti spati ni mogel zaradi njega. Kaj naj vse to pomeni? Ga je li tako hitro pozabila? Mu je li vse le lagala? Odpotovala da bi bila, a pri tem mu prepovedala pisati jej — kamorkoli? Ha! Ona — njegova Hedvika ne govori resnice, ona mu laže in morda že ljubi družega! Morda onega Baumanna in vse je bilo le sladka komedija. Levičnik je imel torej prav, — to je navadna hetera, dobra vsakomur in njega je imela le za norca, za prijetno zabavo! Taki ženski je torej žrtvoval svoje srce on, nepokvarjen mladenič! Takoj jej odpiše, takoj pretrga ž njo vse vezi, ž njo navadno sleparko, nevredno poštenega moža!

In polagoma izginjajo iz njegovega srca nežna čutila zanjo ter se vsiljuje vanje sovraštvo in srd in

zaničevanje. Séde in napiše list poln gneva ter se poslavlja od nje z izrazom prevaranega ponosa.

Tiste trenotke pa je sedela v svoji delavnici ondi v daljnem mestu Hedvika ter čitala Radovanovo pismo. Roka se jej je tresla in solze so jej silile v oči.

„Je-li mogoče!“ je jadikovala, „je-li mogoče,“ da bi se mi bil Radovan izneveril? O verujem ti, moj mili, da si sila zaposlen, ker to niso šale, odgovornosti je polno v takem delu, — a vendar! Da bi ne imeli niti mrvice, niti trenotek časa, niti en hipec predno ležeš k počitku, za svojo Hedviko, ki te tako zvesto ljubi, kateri si življenje in vse na svetu! — O tega ne verujem! Marveč on te je jel pozabljati, on te ne ljubi več in želi pretrgati s teboj ljubavno razmerje, katerega se je naveličal in ga je sram. Toda, ne obupaj še, Hedvika! Morda se motim, morda je res le vtrujen in ne more tudi če bi hotel, — polno ima glavo skrbi — vsaj taki so možki! Raditega se ni še treba razburjati ženski, ki zaupa in — ljubi! Počakaj!“

Potem nasloni svojo lepo glavo v dlan in dolgi kodri se jej posujejo čez ramen in pleča in njen izraz v licu je postajal skoro demoničen. Temno upre oči predse in govori zamolklo:

„V skrajnem pa, Hedvika, veš, kaj ti je storiti! Skušala sem ga prikleniti nase s cvetočimi vezmi najpristrčneje ljubezni; — toda ako si te vezi pretrgal, Radovan, *tedaj ti priklenem dušo na goreči steber v globočini pekla*, kjer se bode zvijala v mukah, ki ti jih bodem pripravila v *družbi temnih nadnaravnih sil! Tedaj bodeš spoznal svojo Hedviko kot Luciferja, ako je nočeš več poznati kot Serafa!*“

Poštarica Koščakova, zazrša Radovanov list Hedviki, se zlobno nasmehne, a medtem ko odpre in čita, govori sama seboj:

„Ha, ha! Saj sem vedela, da bo grom in strela! Prav tako! To sem hotela, — razdreti take neumnosti! Ti se poroči z domačinko, dovolj imamo tu deklet, ki čakajo ženinov in brezskrbne ekzistence brez dela in truda tako kakor žejni vode, kaj nam treba tu tujk, da bi se mastile na slovenskih žuljih! Ti Hedvikica, ostani le v tvojih začaranih velikomestnih zidovih, ker tu pri nas ni prostora za take in ga ne bo, to ti garantiram! — Sicer pa tvojemu ljubčeku tudi tako ne bo dosti pomagalo, vzemi katero hoče — srečen itak ne bo, *to tudi njemu garantiram!* — Zdaj sem prav v svojem elementu, — zdaj imam priliko, da se prav od srca maščujem nad tvojim očetom, Radovanče! Ha! Imela sem ga rada kot bunčico v svojem očesu — o še rajša! Rajša bi bila pogrešala eno oko ko njega! A on me je popustil, blamiral me pred celim svetom, obesil se

na vrat drugi, ki ga ni ljubila, ki je le hotela biti pre-skrbljena ob njegovi dobri službi, — no, maščevalo se je na njej in njemu, da je zgubil službo, da sta — stradala! — V dan njegove poroke mi je bilo za ob-upati, hotela sem se usmrtiti, — basan sem imela že revolver — ki se pa po nesreči ni hotel sprožiti. Oh, mesto da sem postala srečna, ugledna žena, dobra mati, ubito mi je življenje! Ostala sem osamljena, stara devica, ki sovražim svet in vse kar je na njem in bi mu naklonila hudega kar bi le mogla! Oh, moje ljubeče srce se je izpremenilo v brezdnó sovraštva, iz katerega sikajo strupena žela v nesrečo in obup zakletih duhov! Prej blaga, plemenita, postala sem zlobna, stru-pena, da se me vse boji. Osobito možki, — da možki! Ta spol preklinjam noč in dan in mu stavim zanjke, kjer le morem. I tebi Radovanče jih bodem stavila in gorje ti, da si se naselil v bližini mojega sovražnega srca! Bolje bi bilo, da greš onkraj sveta, mesto da si ostal v — mojem peklu! Mesto da sem smela biti tvoja srečna — mati, postala bodem kovarica tvoje nesreče! To, Ra-dovan, je storila nezvestoba tvojega očeta! — Ha, ha! Izvrstno je, da znam tako izbornó posnemati vsako pisavo, — to je moje imenitno orožje: niti ne slutita ne, *kdo* jima piše, meneča da si pišeta sama! — Minka, le naprej, to bode za te in tvoje krvaveče srce največji gavidij!“

No, uprav iste dni je bil Levičnik doma na počitnicah. Izvedel je že na Dunaju, da je Radovan čez noč postal advokat in gnalo ga je mu čestitati.

Sicer se ga je nekoliko bal, ker je denunciiral pri njem Hedviko. Da je to storil iz nizkega maščevanja ker se mu ni posrečil nekoč ž njo podel poizkus, — seveda tovarišu ni povedal. Vendar je v svoji opolzlosti riskiral obisk, — no, rad bi se bil uveril, kako daleč sta že s Hedviko.

Kar iz viška je nekega dne planil v pisarno uprav v hipu, ko je imel Radovan važnega posla in je skoro zlomil vrata.

„Ha, draga duša slovenska, Bog te živi! Čestitam ti, čestitam!“ je vpil že med vrati. „Zdaj si sam svoj kakor Bog v nebesih, mi pa bodedo še in še grizli gips in meč-kali ilovico, predno bo kaj iz nje ali iz nas! No, privoščim ti in — drugim tudi! Ker zdaj si šef, zdaj bodeš tudi bogat in lahko bodeš podpiral lačne kolege, ki zijajo po novčičih iz domovine kakor mladiči v gnezdu po črvih! A zdaj se bodeš moral oženiti, pa hitro oženiti, da veš! — In veš li, česa ti imam sporočiti? Škandal vseh škandalov, ti pra-vim: Tvojo ljubico Hedviko in tisto vedeževalko Saló je policija pred tremi dnevi aretirala ...“

Levičnik je govoril v eni sapi in Radovan ga je po-slušal z neizmerno hladnostjo, niti da bi trenil z očesom.

Lažnjivo poročilo o Hedviki in Sali je sprejel s posmehom, pa po strani in zaničljivo pogledal tovariša. Bridko je zategnil ustni in skomiznil z rameni.

„In to te niti ne razburi, prijatelj?“ sili Levičnik dalje vanj, dasi se mu zdi, da stoji na trnju. „Saj je bila vendar tvoja ljubica, tvoja nevesta! Saj smo bili vsi tvoji kolegi uverjeni, da jo poročiš, ko postaneš samosvoj!“

„Tempi passati!“ odgovori nakratko Radovan ter mrzlo pogleda spletkarja. „Človek se spremeni in jaz, kakor veš, tudi nisem nadčlovek.“

„Bravo, bravo! To me veseli, da si sam prišel do izpoznanja!“ vriska Levičnik in stresa tovariša za rameni.

„Glej vraga, sem mislil, kako te bo treba — premodelirati, — a zlodja, medtem si že preobrazen kakor bi te imel v rokah gipsar vseh gipsarjev! Pa povejmo, se li nočeš več ženiti? Potreboval bodeš vendar gospodinjo?!“

„To hočem!“ odvrne zdaj Radovan pol bridko in pol površno, iztegnivši nogi daleč pod svojo pisalno mizo. „Vešli katero?“

„Altro-che, da jo vem!“ zavrisne Levičnik, ves vesel, da hoče Radovan ž njim še občevati pa še o takih rečeh, pa dostavi:

„Če hočeš, koj greva doli. Krasna gospica, ti rečem, *črnolaska*.“

„Katera?“

„Ugani! — I saj vem, da ne uganeš; pa ti koj povem: *Vanda Zlatopoljska*! Hči grajščaka Zlatopoljskega.“

Radovan nategne obrvi:

„Ta—a?! Zdi se mi, da to hišo poznam, ni li bil njen oče finančni uradnik?“

„Da, da, nekaj takega je bil. Sicer velik skopuh in grobijan, ki ne privošči bližnjemu neslanega kropa. A kaj nas briga stari! Dekle je krasotica non plus ultra in izobražena! Pa bogata bo! Na 20.000 srebrnih kron smeš računati kakor na en novčič!“

Radovan se zamisli. Iz davne preteklosti mu prihaja v spomin sicer mal in neznaten dogodek.

Zlatopoljski in njegov oče sta se nekoč sprla in stepla v uradu, ker je prvi odrekal pokorščino njegovemu očetu, starejšemu uradniku. Zlatopoljski je bil radi onega nastopa umirovljen, a njegov oče je bil povišan v naddavkarja.

„Ako se ne motim,“ pripomni Radovan „utegne tleti tu staro sovraštvo do mojega pokojnega očeta in tako staro sovraštvo med rodbinami ne donaša navadno blagoslova potomcem — —“

„Aha, misliš na Šekspirjevo Julijo!“ odvrne Levičnik hoteč se kazati izobraženega.

„Ne baš to,“ meni Radovan, „a taki stari predsodki . . .“

„Ba! Kaj se boš brigal za take malenkosti! Stari bode vesel, ako poročiš njegovo hčer. Take karijere se ne nahajajo za vsakim plotom!“

„Dobro,“ reče Radovan za nekaj hipov. „Pa me predstavi!“

Levičniku je kar zašumelo v glavi, — — zdaj, zdaj je trenotek, ko se bo šele uprav zamogel maščevati nad ono — trmoglavko! Raditega hoče na vse kriplje pospešiti svoj načrt.

„Kdaj greva doli?“

„Kadar hočeš.“

„Veš kaj? Vreme je krasno — vijolice letajo že kar po zraku, — pomlad je tu, čas mlade ljubezni, — po kosilu greva na izprehod, — pot naju popelje mimo gradiča Zlatopoljskih in gospica Vanda bo zdaj nedvomno v svojem vrtiču. Daj in ponudi se jej za vrtnarja!“

„Ha, ha!“ se zasmije Radovan, a pri tem ga nekaj zaskeli v srcu, nekaj kakor spomin na Hedviko.

„Ti si celi barantač, Levičnik. — Po kosilu torej.“

„Tam pri mostu se snideva!“

„Dobro, na svidenje!“

„Na svidenje! Živio!“

* * *

Kateri drugi na Radovanovem mestu bi bil po prejemu onega sumljivega Hedvikinega pisma pobral kopita, sedel na vlak in se peljal v cesarski Dunaj, da se ondi na svoje oči, na svoja ušesa uveri o resnici. Radovan ni storil tega. Ker če bi bil to storil, izvedel bi bil iz Hedvikinih ust, da ga ona še vedno in enako goreče ljubi in da mu ostaje zvesta in da onega pisma ni pisala ona, marveč zlobna, sovražna roka, ki zasluži, da jo za to hudodelstvo zadene strela ali mrtvoud. Isto bi bila čula iz Radovanovih ust — ona in vse bi bilo dobro. V bodoče pa bi se posluževala za medsebojno občevanje drugih, varnejših potov, nego so bila ona, po katerih je hodila zlobna maščevalka Mina Koščakova.

A Radovan ni ravnal kakor previden človek, marveč se je slepo prepuščal usodi. Saj za razglabljanje ni imel časa. Udal se je sumnji, da ga je Hedvika varala in to je bilo merodajno za vse njegovo vedenje v bodoče.

„Ha,“ je dejal sam pri sebi potem, ko je odšel tovariš. „Morda je pa z namišljenim „potovanjem“ hotela pokriti to kar je pripovedoval Levičnik o tisti — aretaciji? Lepo ljubico sem imel, zares! Zatorej marš! Ne maram te več!“

A predno je odhajal po obedu, vršil se je v njegovem notranjem hud boj. Dva duhova sta se tisti hip borila za njegovo srečo in nesrečo.

„Pojdi!“ je dejal prvi.

„Ne hodi!“ mu je šepetal drugi. „V svojo nesrečo greš!“

„Ah, kaj nesreča!“ je ugovarjal oni, „Vanda je krasna, bogata, nedolžna. A kdo ve kako preteklost ima ona; — slušaj teto!“

„Slušaj umrlega šefa — *ne ženi se tu!* Ostani zvest Hedviki in *pazi se njenega maščevanja!*“ je protestiral drugi.

„Pojdi!“

„Ne hodi!“

A Radovan se je odločil za prvega in — šel. Šel je usodno pot, — šel je na razpotje, na katerem je bila nemogoča preokrenitev.

Ne ve se, morda je bilo namenjeno tako, — morda je moralo tako biti! *Povestnica človeškega rodu se včasih poslužuje za svoje namene tudi takih ljudi — kakor je bil Radovan, — kako bi se sicer dogajale reči, ki so sposobne preobrniti svet, postaviti na glavo obstoječe, razburiti vesoljstvo s silnimi dogodki in pričeti — — novi kapitelj v zgodovini narodov!*

Radovan in tovariš Levičnik sta našla Vando ko je sadila rožice v svojem vrtiču. Deva je močno zardela zazrša Radovana in povabila oči. No, poznala ga je že in morda enako mnogim drugim, potajno že prav malce mislila nanj.

Levičnik je predstavil in ona sta si podala roki, — pri tem pa čutila kako prehaja električni tok iz enega srca v drugo in vžiga ondi plamen posebne vrste...

„Ne bi verjel,“ se je šalil Levičnik, ko sta se zopet vračala v mesto, „ne bi verjel, da bo učinek tako fenomenalen. No, vidim da tvoja ljubezen do tiste Hedvike ni bila nič kaj posebnega in čestitam si k svoji zaslugi, da sem te privedel na drugo pot.“

„Prosim te, prijatelj,“ zavrne ga Radovan, „molči mi vedno o Hedviki. Slišati ne morem o njej.“

„Bravo! Tem raje boš slišal o njej, o — Vandi! Uveril si se, da je dekle zares lepo in vredno ljubezni. Sicer pa bo že res kar trdijo izkušenci: Kolikor vrst deklet, toliko vrst ljubezni in človek nikdar ne laže trdeč, da ljubi — ‚prvikrat‘. Tu se le dobro oprimi, pa doženi pravdo do konca. Zdaj veš, kod pelja pot, — jaz te ne bodem več motil.“

Poslej je Radovan redno hodil po izprehodu mimo gradiča Zlatopoljskih in srečen slučaj je hotel, da je čestokrat videl Vando, bodisi v vrtiču med cvetjem, ko je vila šopek, v srcu seveda namenjen — njemu, bodisi v utici kraj gradiča, ko je vezla in vpletala v vezenje sladke misli nanj. In takrat se je ustavil pri njej, pokramljal in zopet odhajal.

No, nekega dne — in takrat je zopet premagal v njegovi duši izkušnjavec, ki je hotel imeti prvo besedo — se je ojunačil in govoril ž njo te-le krilate besede:

„Gospica Vanda! Znano Vam je, da sem samosvoj advokat in da je naš okraj eden najboljših. In advokatura nese tam, kjer se ljudje radi prepirajo. Blagajne se mi bodo polnile ob prepirljivosti našega okraja in blagostanje se mi bode množilo. A kaj mi blagostanje, ako bi je moral uživati sam, brez — hm! — ljubljene bitja — hm! Zaraditega si dovoljujem Vas, gospica Vanda, prav uljudno prositi, da bi blagovolila deliti z menoj to blagostanje, z eno besedo, da bi blagovolili biti moja — žena. Kajti, dovolite mi, da Vam resno izjavim, da Vas — hm! — ljubim, prav — hm! pristrčno ljubim!“

Ta nekoliko neroden in jako nepoetično stilizovan ljubavni nagovor svojega cilja ni izgrešil, čeravno bi bila Vanda iz ust tega lepega človeka želela slišati vse kaj drugega. No, čakala je že dolgo, da se kakorkoli izjavi iz česar bi smela sklepati, da jo ljubi in želi zasnobiti. Pri njegovih besedah se je jela tresti na vsem lepem telesu in z jekom na tresočih ustnih je odgovorila:

„Hočem, na veke hočem biti Vaša — — tvoja, ali pa naj me pokrije hladna zemlja!“

In Radovan je zdrsnil na eno koleno pred njo in pritisnila je njegovo lepo glavo na svoje, kot val morja ploveče bujne prsi.

Radovanu je v opojnosti tega trenutka odpadel z glave trdi klobuk in se valil po tleh, kar pa ni najmanje motilo njiju harmonije, dasi je uprav tisti hip prišla mimo poštarica s svojim velikim psom pa videla prizor. A videl ga je tudi Vandin oče Zlatopoljski, smrten sovražnik Radovanovega očeta, ko je stal pri oknu v prvem nadstropju.

Iz daljave je čez nekaj časa zadonel dijaboličen smeh in poštarica je sama gredoč govorila tako-le:

„Ha, ha, ha! Ta je pa lepa. To sem pa dobro naletela! — No, pravo si izbral — uprav to Zlatopoljsko! V lepo gnezdo zabredeš — moj lepi malopridnež! Kakor bi ne imel na razpolago sto drugih! Mar ne veš, da so to odurni, mrzli ljudje, mar ne veš da je ta Zlatopoljski obsovažen blizu in daleč in da sovraži i on vse, sleherno živo stvar, kakor zmaj strupeni? ‚Zmajevo hčer‘ da bi mi ti jemal?! Glej, to je pa še večja budalost, kakor če bi jemal svojo velikomestno boginjo! Take neumnosti mi delaš. Dobro, da sem to videla.“

Notri v gradu pa se je jezno razkoračil nad svojo ženo grajščak Zlatopoljski in slišalo se je, kako je kričal:

„Kaj pa je bilo to, žena? Zakaj mi o tem nisi ničesar povedala? Ta — raztrganec da bi hodil okolo naše Vande? Kratko in malo: To si naj kar iz glave izbije! — — Kako? Advokat? Dobra ekzistenca? — To me pač malo briga! Treba Vandini ekzistenc! A ta raztrganec bi moral vedeti, čegavega je očeta sin. Moje sovraštvo do naddavkarja Pavla je neizbrisno in sega preko groba! Zaradi njega sem bil prerano v pokojen, lahko bi vlekel celo penzijo! Kratko in malo: njega nočem za zeta, pa ga nočem, raje naj gre Vanda v samostan. — Ako pa ga hoče vzeti — i, — branil jej itak ne bom, a to jej povej, da jo prekolnem in da ne dobi po meni niti vinarja!“

Radovan je slišal kletev Vandinega očeta in ponos mu je vzkipeł v mladi duši — ponos večji, nego je bila morda ljubezen do njegove hčere. Dvignil se je, prijel dekleta za roko, pa jo peljal v grad. Ondi je stopil pred grajščaka, pa tako-le govoril:

„Gospod Zlatopoljski! Čul sem Vaše ostre besede in ponos mi veleva, da se Vam opravičim radi tega, kar ste videli na svoje oči ravnokar.

Da, jaz in Vaša gospica hčerka se — hm! — ljubiva in sva se ravnokar — hm! — zaročila. Prosim Vas torej očetovega blagoslova, prosim Vas njene roke in bodi pozabljeno, kar je bilo seveda med Vami in mojim očetom. Gospod Zlatopoljski — hm, — mi li daste Vando — hm — za ženo?“

Grajščaku se je medtem namršil obraz v tisočere gube. Srpo, ko zver, ki namerava naskočiti svoj plen, je gledal na Radovana, potem pa divje zarežal:

„Ne! Nikdar ne! Sinu svojega smrtnega sovražnika nikdar svoje hčere. Raje jej odsekam glavo, prebodem srce. Poberite se mi izpred oči ali naščujem svojega psa na Vas! — Hektor!“

Orjaški pes je planil izpod mize ter se z odprtim žrelom postavil pred Radovana. Vanda pa je padla pred svojega očeta na kolena ter mu, tresoč se, objemala kolena.

„Oče, nikar tako! Jaz ga ljubim in njegova hočem biti!“

A grajščak sune hčer od sebe in divje zahrešči:

„Poberi se mi tudi ti! Ako ga hočeš vzeti, — vzemi ga, a brez mojega blagoslova in brez mojega denarja. Hektor, zgrabi!“

„In pes plane proti Radovanu in raztrgal bi ga bil, da se ni vrgla proti njemu Vanda ter ga pahnila po sobi. Hitro je planila v omar po revolver ter pomerila na zver, ki se je v svoji krvi zvalila po tleh in poginila. Grajščak pa je zdaj še huje divjal:

„Ubila si mi psa, moje najdražje bitje, katero ljubim nad tebe in nadvse na svetu. Proč iz moje hiše, prokleta! Poberita se!“

„*Proklet bodi tak oče!*“ je zavrnila Vanda ter se jokaje vrgla Radovanu na prsi.

„Dobro, gospod Zlatopoljski,“ odvrne hladno Radovan, držeč Vando okoli pasu: „Vzamem Vašo hčer brez Vašega blagoslova in brez Vašega denarja, katerega zaničujem. Hm!“

* * *

Po tej vihari snubitvi je imel Radovan zopet hud boj v svojem notranjem. In zdaj mu je močno očital glas vesti in kričal tako, da bi prekričal celo kletev Vandinega očeta.

„Glej, že se maščuje tvoja nezvestoba. Preokreni, še je čas, bodi mož, bodi značajan. Ne veš li, da je to šele začetek? — Mnogo, mnogo hujega te še čaka. Preokreni, obdrži Hedviko.“

A Radovan tudi zdaj ni slušal svarilnega glasu. Kakor gnan v silnem vrtincu, hotel, — moral je dalje. Tudi mu ni dopuščal ponos, da bi se odrekel Vande in krenil nazaj k Hedviki. Pač se je domislil opomina svojega pokojnega šefa: „Pojdite po ženo v Tiflis ali v Teheran, — le tu se ne ženite, ne bode sreče v zakonu,“ — opomin, ki je bil enako podoben glasu njegove vesti. A bilo je prepozno. *Zdaj* hoče biti značajan; kljubovati hoče devetim Zlatopoljskim in prodreti na načrtani cilj, pa bodi potem kakorkoli.

No, šef Radovanov, pokojni dr. Truden, blaga, zlata duša, je imel tudi v drugem oziru prav.

Dočim se je Radovan osamosvojil, uredil si pisarno, uvedel se v družbo in javnost, — nakopal si je mnogo skritih in očitih sovražnikov, dasi ni storil nikomur mrvico krivice. Značilno za odnošaje v človeški družbi je, da si mnogokrat nakoplješ sovražnikov že s tem, da dihaš božji zrak iz onega kubičnega metra zračne mase, iz katere diha tudi tvoj bližnji. Ne bilo bi torej nikakor napačno, ako bi se dalo odmeriti slehernemu članu človeške družbe gotove množine kisika, dušika, ogljika in vodika, z eno besedo *zraka*, katerega bi smel dihati samo on in nikdo drugi. Morda bi bilo potem bolje na zemlji, morda bi bili bližje rešitvi takozvanega „socijalnega vprašanja“.

Hudega sovražnika si je nakopal Radovan v svoji sostanovalki Srakarici. Žensčina je bila pri osameli grofici Holm nekaka družabnica, svetovalka in „persona gratissima“. A Radovan, dočim se je naselil v hiši Holmove, je storil tej žensčini nehote krivico, moteč njen „mir“ in njen „absolutizem“ v hiši.

Samo na sebi malenkost, a pomisliti treba, da v življenju najneznatnejša stvarica odvaga veliko, kakor že enako zadostuje le eno peščeno zrnce v gorskem plazu, da sproži lavino, ki zasuje cele vasi, opustoši cela rodovitna polja. In baš na take malenkosti ljudje čestokrat premalo pazijo in to je napačno na mnogo strani. Razložek je seveda v tem, ako se nahajaš z onim „peščenim zrncom“ v strmem plazu ali na ravnem polju.

No, Radovan se je nahajal — v „strmem plazu“. Še hujšega sovražnika je našel mladi odvetnik v c. kr. beležniku Schillingu, zagrizenem nemškutarju in stanovskem konkurentu.

Prednik Radovanov, dr. Truden, ni bil nevaren beležniku, — mož se ni trgal za stranke kakor dela mnogo odvetnikov v mestu in na deželi, ki uprizarjajo pravcati lov na klijente in snemajo pravde kar s kljuke, le da si polnijo žepe, ne glede na blagor ali škodo svojih strank, recimo „ščuk“, — marveč se je zadovoljil s pičlimi prihodki svoje pisarne, ki pa so bili še vedno dokaj izdatni, kajti „okraj je bil ustvarjen za odvetnika“.

Zaraditega je živel dr. Truden v „prijateljskem razmerju“ z notarjem, in ker se tudi v politiko ni vtikal, je bil „splošno priljubljen“. No, mož je imel srčno hibo!

Drugače seveda je imelo biti po Trudnovi smrti.

Doktor Radovan Pavel je bil mlad, energičen in v nekem oziru celo brezobziren mož, ki se ni bal ni truda, ni groženj nasprotnika. Zavedal se je svojih vrlin, svoje velike pravniške sposobnosti in svoje inteligence, — svojstva, s katerimi je visoko nadkriljeval svojega tekmeča notarja. Razun tega je bil naroden in značaj, kakršnih je rodila nova doba slovenske politične probe v večjem številu.

V političnem in družabnem oziru silno zanemarjenem slovenskem gnezdu, iz katerega je bujno poganjala plevel nemčurstva in družabnih predsodkov, se je moral izvršiti *popoln preobrat*, le da je čakalo moža, ki bi bil sposoben, da ga izvrši.

In tak mož je bil dr. Radovan Pavel.

Da so tudi njega čakali hudi viharji, ki bodo s silo orkanov butali ob njegovo ladijo, je pač umevno že povsem tem, kar se je nagromadilo okoli njega že dosedaj in to ne najmanje po njegovi lastni krivdi, ako ne temveč po krivdi onih tajnih sil, ki so si izbrale morda uprav njega za svoje daleč segajoče namene.

In tretjega ljutega sovražnika si je nakopal v svojem bodočem tastu, graščaku Zlatopoljskem, nemčurskem starokopitnežu in kajpada zvestemu zavezniku Schillingovem.

Tihega in uprav raditega jako nevarnega nasprotnika pa je imel v poštarici Mini Koščakovi. Iz malenkostnega maščevanja, oziroma iz pristne zlobe in rafiniranosti je grebla gomilo njegovi sreči — uprav radi tega, ker jej je bilo to delo „gavdij prve vrste“. Kako globoko mu jo je že izgrebla in kako globoko mu jo še bode, to gomilo, — vsega tega ni Radovan najmanje slutil. Zlorabeč uradno oblast, je zagrešila ta ženska zločin na njegovem ljubavnem razmerju s Hedviko, — zločin, kateremu morajo naravno slediti najdalekosežnejše posledice. Iz gole rafiniranosti privedla ga je do tega, da je pahnil nesrečno dekle od sebe in se vrgel v naročje drugi, pozabivši vse ozire, ki so ga vezali na Hedviko z nerazrušljivimi moralnimi vezmi. In ko jej je to vspelo, ko je polila s strupom svoje peklenške zlobe najsvetejšo vez — izbrala si je nesrečno, nič zlega slutečo žrtev v daljnem mestu za svojo — igračo.

Ko je Radovan pretrgal vezi s Hedviko in jej ni več pisal, — prevzela je ta posel Koščakova ter v njegovem imenu dopisovala z njegovo zapuščeno ljubico. Da o tej njeni drzni igri ne bo izvedel nihče, o tem je bila uverjena kakor o svoji smrti. Njena previdnost in dovršenost v ponarejanju pisave so jej bila poroštvo. Ona, ki je s to svojo sposobnostjo razburila ves okraj, spravila v medsebojno sovraštvo prej mirne in dobre ljudi, jih tirala v prepire, pravde in poboje ter velike gmotne izgube — ona si je zamogla privoščiti tudi igračo z dvema ljubečima srcema. — Ako se kdo izmed njiju ustrelil — kaj zato? — Ona se ne bode. Tako je dejala ...

Da vzpričo tega Radovanu ne bode boj lahek, o tem bi pač zamogel biti uverjen — a česa ne zmore pogumen mož?

Za prvo je hotel urediti zadevo z Vando, pospešiti je hotel poroko, da se čimprej izogne vsem možnim neprilikam.

A glej, tudi tu mu je vrgla poleno abolična ženska, ta poštarica!

Nekega dne prinese Vandin sel sledeče pismo:

Dragi! Zakaj si me varal, zakaj si mi lagal?

Čitaj priloženi list in sodi! Željno Te pričakujem.

Tvoja smrtno ranjena

Vanda.

Priložen list je bil — od Hedvike.

Pisala je:

Blagorodna gospica! Duhovi mi sporočajo, da ste nevesta doktorja Radovana Pavla. V njegovi zvezdi stoji pač zapisano, da bode imel — dve

ženi, ali pa bodeta prva Vi ali jaz, o tem njegova zvezda molči. Vsekakor Vas pozdravlja — Hedvika Haring, zaročenka Radovana Pavla, Vašega sodobnega ženina.

Radovanu je šinila kri v lice, ko je prečital ta list. Pisava je bila njena, Hedvikina, a kako bi bila izvedela? — Morda ta Levičnik...? Kako bi bila zamogla po vsem dolgem molku...?

Hiti k Vandi, da jej razžene dvome.

„To je laž, — to je črna laž!“ se opravičuje in pravi:

„Res sem imel znanje še za dijaških let z neko Hedviko Haringovo, a ona ni bila nikdar moja nevesta. Bile so le kratke sanje brez resnobe...“

In Vanda se je oklenila svojega ženina, mu verjela in bila potolažena.

„Stvar se mi dozdeva vsekako sumljiva,“ je dejal kasneje sam pri sebi. „Nekaj bode tu vmes, — a kdo — kdo?“

In glej, nekaj dni potem mu prinese listonoša pismo od Hedvike. Pisala mu je sledeče:

Dragi Radovan! Moj ljubljeni ženin! Tvoj zadnji listič včeraj sem prejela vzradoščena. Kako sem srečna v Tvoji ljubezni! Kako ponosna sem na Te, ki si vzor moške zvestobe, — moške značajnosti. Kako me osrečuje Tvoje poročilo o Tvojih uspehih s pisarno. O jaz sem vedela, Radovan, da bodeš izboren advokat. Tvoje duševne vrline so me uverjale o tem. — Radovan, ne bodi hud, da Te nekaj vprašam, danes prvič vprašam: veruješ li v duhove? Razkriti Ti namreč moram, da pri-segam na špiritizem ter da sem celo navdušena špiritistka. V tem me osobito potrjujejo dogodki zadnjih dni. Oj, to je nekaj zelo, zelo čudnega! Pomisli in čuj! V mojem polsnu, v kakršnem se nahajam, misleč na Te, živeč v duhu s Teboj večkrat, odkar si mi odšel, pojavlja se podoba mlade ženske, črnolaske. Ona prihaja zjutraj, prihaja čez dan, hodi po naših sobah, kakor bi nekoga iskala. Ponoči stoji v svitu moje nočne svetilke ob moji postelji in šepeče, uprav slišim jo, Radovan: „Jaz sem nevesta Vašega ženina, Radovana, pa ena od naju mora umreti, Vi ali jaz, a jaz ga tako ljubim!“ In s temi besedami izginja. Radovan, razloži mi to zagonetko, zelo me vznemirja. Vznemirjena sem jako, ker Te že tako dolgo nisem videla, — kajti moje srce, moji ustni, — vsa Tvoja Hedvika žeja po Tebi. Mi li dovoliš, Radovan, da pridem k Tebi? Samo za eden hipec, da Te vidim, da se uverim iznova

o Tvoji ljubezni, brez katere ne morem živeti, kakor ne cvetka brez krepilne rose. Samo en trenotek, potem zopet odidem, mirna in srečna. Odgovori mi hitro, smem li, ali ne smem? Ako mi pa ne dovoliš, pa pridem vseeno, nepoznana

Tvoja Hedvika.

Radovanu je bilo to že preveč.

„So se li zakleli vsi vragi proti meni in je li to mogoče? Tri mesece nobenega poročila od nje in zdaj zdaj! Kaj mi li zdaj še hoče? Prepozno je — izgubljeno vse.“

Razjarjen sede in napiše list poln mržnje in srda:

Vražje velikomestno motovilo! Čemu te norosti? Ti li nisem dal absolutorij — čemu me nadleguješ? S teboj sem pretrgal vse zveze — ne maram Te več. Osobito ne predrzni se me osebno nadlegovati, odtirati Te dam po policiji kakor grdo vlačugo. Punktum!

„Motovilo“ Hedvika pa mu je čez kratko zopet odgovorila:

„Dragi Radovan! Srčno Ti hvalo za prijazni listič, poln ljubezni in dobrote. Ti me vabiš — o hvala Ti! — in jaz pridem k Tebi, — dneva ne morem povedati, — hkratu bo stala pred teboj Tvoja Hedvika.“

„Naju obdajajo zlobni duhovi,“ mu je rekla Vanda, ko sta se sestala nalednjega dne „in najbolje, da se čim najhitreje poročiva.“

Da, obdajali so ju zlobni duhovi in Radovan je slutil za njihov izvor...

Pospešili so svatbo, ki se je bližala zvršetku malone z mrzličavo hitrostjo.

In uprav v ta čas se je dogodilo nekaj, kar je svatbene priprave še celo nenavadno pospešilo in nekaj kar podeli naši povesti povse novo, posebno smer...

Nekega dne povabi grofica Holm Radovana k sebi in mu pravi:

„Gospod doktor, — vidim da imate skrbi in posla čez glavo, — čujem tudi, da se pravkar ženite... No, želim Vam obilo sreče. Saj zato se menda podaja človek pod — „sladki jarem zakona,“ da bi bil srečen. Ah, kako malokateri jo doživi! Jaz je nisem in morda je tudi Vi ne boste... Saj, ako Vas dobro poznam — — no, pa pustiva to — predelikatne stvari so! Dovolj, Vi ste mož, — in mož mora biti nekak steber, okoli katerega se ovija življenje, po katerem se vzpenja — sreča. — Pa menite da sem Vas vabila zaradi tega, da bi kramljala z Vami o življenju in sreči? Predaleč bi zašla! Za mene je itak oboje — zastarano pravo! A nekaj drugega bi rada govorila z Vami, bi Vam rada naročila in izročila. — Gospod doktor, odkar ste pri

nas, izvedela sem dovolj o Vas in to kar sem čula. me napolnjuje s ponosom o mojem lepem stanovalcu, Vi, gospod doktor ste — kakor sem čula in menda sem čula prav — izboren pravnik in kremenit, energičen človek, ki se ne vstraši ničesar na svetu, ako gre zasledovati pameten smôter.

Takih mož Vaš slovenski narod rabi, ker ta Vaš narod rabi energičnih in vestnih mož, kakršnih pa nima na izbero. No, jaz sem Nemka, a natančno mi je znan položaj Vašega naroda, — znana mi je tudi bližnja in daljna bodočnost njegova, — znani so mi cilji njegovih voditeljev in znano mi je tudi kaj bode s tem Vašim narodom na konci koncev . . . No, pa tudi o tem nisem nameravala govoriti z Vami, — marveč vse nekaj važnejega.

Nameravam Vam izročiti pravdo — — pravdo največjega obsega, — pravdo, kakršna Vam gotovo ne pride ponovno v Vaš delokrog, — z eno besedo: pravdo, ki zahteva energičnega, veččega advokata in — celega moža. A morate se prej poročiti. Po poroki zamorete šele izvedeti vse podrobnosti o tej pravdi. A to Vam zamorem že danes izjaviti, da je obseg te pravde tako velik, da se dotika treh delov zemlje: Evrope, Amerike in Avstralije, po katerih bivajo moji sorodniki. Med temi je mnogo visokih dostojanstvenikov in odličnih članov človeške družbe vseh vrst. Celo v dvorne kroge sega to sorodstvo. Pravda se tiče mojega dednega grada Holma na Češkem in je jako zamotana. Več advokatov je že imelo stvar v rokah, a so obupali nad uspehom, kajti *listina*, na katero bi se pravosodje zamoglo opirati, je izgubljena, — pravzaprav jo je odnesla zlobna roka in ves trud isto zaslediti, je ostal brez uspeha. Z listino je kakor bi se udrla v zemljo. Gre za to, listino zaslediti in jo uničiti, ker ista govori proti meni. Možno je torej, da se listina nahaja že v rokah katerega sorodnika, ki pa bi moral o njej strogo molčati, ker je od velikanske važnosti tudi še v nekem drugem oziru. Vse to Vam pojasnim predno greste na delo, — to se pravi, ako pravdo sprejmete. V slučaju, da zmagate, Vas čaka bogato plačilo, a v slučaju da podležemo, — nič. Sprejeto?"

In Radovan je sprejel.

„Koj po poroki zamorete nastopiti svoje važno in težavno mesto. Odpotovati bode te morali na moj dedni grad Holm in se tam na licu mesta poučiti o krajevnih odnošajih, ki igrajo veliko vlogo v tej pravdi. Na gradu lahko celo bivate s svojo mlado soprogo prve medene dni svojega zakona.

Ključé od grada hranim jaz in te Vam izročim, enako tudi do vseh dragocenosti v gradu. A ne pre-

maknite ničesar s svojega mesta. Ker vse je natančno popisano v pravnih aktih, kar govori za verodostojnost obtožbe. Osebito Vas prosim, pazite na ono — krvavo liso v veliki dvorani! To je kri mojega pokojnega soproga, ki je umrl na skrivnosten način. Gre za dokaz resnice, je-li moj mož izvršil samomor, je-li padel od roke morilčeve in je-li padel v dvoboju. Nekega jutra smo ga našli mrtvega na tleh z zevajočo rano v prsih, a za tem je izginilo njegovo truplo na isti čudoviti način kakor ona listina, na kateri je podpisan moj soprog.

Vse to so temne, zamotane stvari, gospod doktor, in le jako spreten, pogumen in srčen odvetnik jih zamore razvozljati. Nadejam se pa, da sem v Vas našla pravega moža. Ker v Vas sem zasledila še nekaj drugega kar mi daje upanje do zmage, — nekaj, kar noben drug odvetnik ne poseduje, — posedovati *ne more*. O tem se bode tekom pravde že sami prepričali.

No, za Vas mladega, žilavega moža utegne imeti ta pravda velik, dalekosežen pomen. Gotovo bode mnogo potovali — stroške potovanja seveda plačam jaz — ker morate občevati osebno z raznimi mojimi sorodniki, katere najdete navedene v aktih.

Na tem potovanju bode spoznavali svet in v občevanju z mojimi sorodniki, med katerimi igrajo mnogi važne vloge v javnem življenju, spoznali bode, na čem pravzaprav temelji vsa človeška družba in njene naprave. Izpoznali bode, kar sem izpoznala tudi jaz, da je vse skupaj **ena sama ogromna laž**. Laž smo mi ljudje te zemlje, laž naši obrazi, oči, laž naše govorjenje in dejanje, laž, strašna laž vse naše naredbe, — laž je tudi vse stvarjenje. Laž je, ker drugače — vsaj danes še — *biti ne more!* Pod krinko te laži se vlada svet, — se delajo postave, se upravljajo države, vodijo vojne, snuje politika. Videli bode *gorostasno laž na dvorih vladarjev* in spoznali bode, *da so upravi dvori zibeli laži, iz katerih se poraja vsa nesreča na zemlji*, dasiravno so vladarji sami svetniki. Ako bode imeli pogum, napisali bode o tem svoje „Spomine“ in ako jih objavite, se bo tresel pred njimi svet in krinka bo padala človeštvu z lažnjivega obraza.

Da, dragi gospod doktor! Krinka. Za to *krinko* nam gre. Kajti *kadar jo slečemo, pojavi se naš pravi izvor, na kateri smemo biti ponosni!*“

* * *

„Laž, vse laž,“ je govoril Radovan seboj v noči pred poroko. Vso noč skoro ni zatisnil očesa. Razmišljal je, blede, fantaziral. Razmišljal je o svoji usodi, o svojih ogromnih nalogah, razmišljal je tudi o svoji — sreči. Krasni hipi ga čakajo na strani lepe Vande. Smel bi

ga zavidati zanje — milijonar. A razmišljal je tudi o Hedviki, — o, mnogo razmišljal. Smilila se mu je, prav v srce se mu je zasmilila. „Kdo mi je dal pravico, tako ravnati ž njo?“ se je vprašal in njen mrtvaško blede obraz mu je stopil pred oči. Videl jo je jokati, obupno jokati, plakati po izgubljeni sreči, katero je poteptal v prah, on. A videl jo je tudi dvigati proti njemu maščevalno pest, spominjati ga z grozno kletvijo njegove prisege, očitati mu črno laž.

Da, laž, vse laž. Lagal je Hedviki, a lagal je tudi Vandi in s svojo lažjo pahnil v nesrečo obe. Z lažjo v srcu, z lažjo na jeziku stopi v nekaterih urah pred oltar in z lažjo v srcu nastopi pot življenja ob strani svoje — izvoljenke.

„Toda“ — tako je razmišljal dalje — „sem li mar lagal jaz sam? Nista marveč lagali tudi oni dve? Zakaj naj bi lagal samo možak in ne tudi ženska? Ni li dejala grofica, da lažemo vsi, da je naše življenje in mi ž njim, *ena ogromna laž*? Torej sta lagali tudi njemu Hedvika in Vanda. Ha! Jima ni morda bilo le za ekzistenco, za kruh, za brezskrbno življenje, za čast in ponos? Kako neki bi bilo, ako bi bil on ubožen — prosjak? Bi ga li hotela Vanda? Bi ga li ljubila Hedvika? Ne! Gotovo ne! In ako bi mu nesreča odvzela poslednjo skorjico kruha, — kako bi bilo potem? Bi li še bila ž njim srečna?

Tako se je tolažil, — v srcu pa mu je poraslo prepričanje, da ni lagal le on, marveč da je bil tudi nalagan — grdo nalagan. In zopet so mu šle misli k grofici in njeni pravdi.

„Čudna ženska, — ta moja gospodinja!“ je dejal. Kdo je ta žena? Kako mora imeti preteklost! Pol sveta leži na njeni dlani. Kako zanimive reči se mi pojavijo ob tej — pravdi. Ha, ta pravda! To bodi nekaj zame! Takih velikih reči sem si zaželel in jim bodem — kos. Da! — Gledati želim iz obličja v obličje — *veliko laž*, ki pomeni svet — gledati in študirati to krasno, ogromno krinko. In koliko zabave, veselja, tako hiteti ob strani moje lepe ženice od vzhoda do zahoda. Sicer za to bi bila že morda boljša — Hedvika? Pozna svet, — pozna družbo, — Vanda je neizkušeno dete. — Najljubše bi mi bilo — kar obe. Ha, ha!

Ko pa doženemo svoje stvari, ko bode, o čemur ni dvoma, dobljena pravda, potegnemo ogromno plačilo. Kaj je proti temu ta ubožna pisarna v tem gnezdu z njeno klijentelo — kmetov in delavcev.

Tako razmišlja in v tem ga — pozno v noči — objame spanec. In v snu pohaja tuje kraje, velika, neznana mesta, sijajne dvore, vidi neznane ljudi. In vsi

ti ljudje nosijo na obrazih krinke kakor na maškaradi, — lepe, lažnjive krinke, za katerimi previdno skrivajo pred njim svoje pravo lice. A on s svojim ostrim pogledom, ki ga je prejel od grofice, prodira te krinke in vidi skozi nje, kakor bi bile iz prozornega stekla. In v snu se mu zdi da prepotuje pol sveta, da ga nosi nevidna perot v nedogledne daljave, čez široka neskončna morja, — povsod pa ga spremlja — ona, Hedvika. Kakor v svetli gloriji hodi pred njim in njen žalostno smehljajoči obraz mu pripoveduje o sreči, ki jo je vrgel od sebe, ki jo je — v svoji slepoti — poteptal z nogami in zakopal globoko v zemljo. A glej, v njeni roki se blešči — ona listina in njeni ustni mu šepetajo tajnostno: „Glej Radovan, to je zaklad katerega iščeš, — iščeš po celem svetu — zaman! V *mojih* rokah je in *jaz* hranim ključ do one temne zagonetke, za katero se skriva vspeh tvoje pravde in vse ogromno premoženje. — A ti moj Radovan ne dobiš listine, ker ti si me hudo razžalil in za kazen moraš prepotovati pol sveta, — žrtvovati zdravje, srečo, življenje. In meni je po tebi hudo, — oj, tako hudo! Moje gorje bi napolnilo peklo z novimi bolečinami in *mojih* solz, ki jih jočem po tebi, ne odtehtajo vsa morja sveta, po katerih te nosi ladija tvoje nesreče. Pa vse svoje gorje in obupe svoje duše vtopim v enem poljubu v katerem utoni kakor v morju smrtonosnega strupa, tvoje življenje ...“ In nesrečna deva se nagne k njemu in njeni ustni se spojé z njegovimi v neskončen poljub — — —

Voz je že čakal pred hišo, ko se je Radovan zbudil iz svojih sanj, bled in težko hropeč.

Opravil se je svatovsko in planil v voz, ki je zdrdral ž njim proti domu njegove neveste.

In ko je bežal ž njim ta voz skozi mesto, mimo zijál, ki so ga nabadala na svoje oči, na svoja žela, — čutil je v srcu zavest, kakor bi ga vlekel na morišče in želel si je, da bi ta vožnja trajala še dolgo, zelo dolgo, — želel je, da bi ga peljal voz na konec sveta in se ne povrnil več ž njim, — želel je, da bi ga peljal gori v cesarsko stolico, ondi pa bi prisedel k sebi njo, ki je prišla k njemu v sanjah in katere poljub še čuti na svojih ustnih ... in vozila bi se po vsem širnem svetu, vozila, samo vozila in te vožnje naj bi ne bilo nikdar konec, nikdar v vekov veke nikoli!

Resnoba trenutka ga predrami iz teh misli ko stoji pred Vando in v krogu povabljenih svatov.

Levičnik mu je čestital k tej „fenomenalni pridobitvi“ in sline so se mu cedile, zročemu Vando v njenem nevestinem stasu.

„Vraga, če bi bil jaz to le uro vsaj pol tistega Baumanna, pa ti jo prevzamem, prav zdajle na pragu tvojega raja,“ se je šalil kipar in pasel svoj žejni pogled na bujni podobi Radovanove neveste. „A je že zlodej. Ženski vendar šele tedaj ugajaš, ako jej imaš tudi kaj več prinesiti v zakon nego svoje ‚ljubeče srce‘,“ pripomni cinično in se obrne strani, da se izogne izkušnjava.

No, Radovanu je v očigled Vandine krasote tudi vzkipelo srce in njegove mučne sanje so se zopet izkadile v nič; ni verjel ni trohice od tega, kar mu je po noči pripovedala Hedvika. Saj so bile le sanje.

Poljubil je Vandi roko in jej čestital k njeni lepoti.

Vanda pa je uprla vanj svoj ljubeči pogled tako globoko kakor bi hotela pogledati v dno njegove duše...

In Radovan je povetil oči. V tistem trenutku pa zagrmí na bližnjem griču strel in — je li bil slučaj, je li bilo kaj drugega, — skozi okno prileti drobci, ki zadene Vandino krilo in je poškoduje.

Nevesta se je prestrašila in se boječe ozrla po Radovanu, v njenih očeh pa je bilo čitati kakor temno slutnjo, da je to nekaj pomenilo.

Radovan je izkušal otreti senco z lepega lica svoje neveste pa jej razodel grofično naročilo glede velike pravde.

„Lej, dragica, to bode krasno!“ jej je šepetal. „Najprej potujeva na cesarski Dunaj, čegar krasote ti hočem razkazovati; vpeljem Te v gledišča, koncerte, muzeje in raznovrstne zabave. Ko se navžijeva Dunaja, potujeva na Češko v razkošni grad Holm, kjer se bo deva čutila kakor gospodarja v njegovih sobah in dvoranih. Si li zamoreva želeti lepšega svatbenega potovanja?“

Vandi je pač močno ugajalo, kar jej je pripovedoval Radovan, — saj jej je ugajalo vse, kar je bilo v zvezi z njim; saj ga je ljubila čez vse. — A ni se mogla iznebiti neke otožnosti, — nekaj jo je tiščalo v prsih, čeravno ni vedela kaj, — slutnje, temne slutnje ali kaj drugega?

Morda je tisto „nekaj“ vplivalo nanjo, da je celo onesvestela pred oltarjem?

No, po poroki mu je pred cerkvijo zašepetal Levičnik:

„Priatelj — skoro da si napravil v cerkvi škandal. Meniš li da nisem razločno slišal ko si rekel „Hed“ Ti kozel, mislil si nanjo in vraga, kaj stavim, *ti jo še vedno ljubiš!*“

A Radovan ga je zavrnil nevoljno ter sunil v stran s čisto navadno psovko:

„Molči, osel!“

„Nič osel, da veš!“ se odreže Levičnik na pol užaljen.

„Tebe je danes nekaj prokleta motilo. Pazi, pazi, ako ne vpliva že — cijankali!“

No, Radovan se je zasmel in pogledal po množici, ki je vpirala vanj svoje poglede, delala dovtype in se posmehovala. Spomnil se je pogovora z grofico, pa dejal sam pri sebi:

„To je torej ta narod slovenski. Bo že imela prav grofica, ko je dejala: „Ta Vaš narod rabi energičnih in vestnih mož, katerih pa nima na izbero. Kajti pozna se temu narodu da je slabo vzgojen ter da mu treba poleg ‚kosa kruha‘, tudi — šibe in palice.“

* * *

Na svatbi je bil Radovan izredno živahne volje.

V njegovi krvi je nekaj vrelo kakor početki še neznane krize, v živcih mu je prasketalo kakor požar, ki je bil zaneten v njem od neznane roke, a oči so mu zrle, kakor skozi čarobno steklo, ki mu je kazalo vse v drugačnem svitu. Čutil je seboj neko izpremembo, katere ni pojmlil, a se je zavedal v polnem obsegu, — izpremembo, v kateri je čutil potrebo povedati svetu v obraz — žgočo resnico.

Z velikim zanimanjem je motril svatbeno družbo, ki se je zbrala okoli bogatega omizja iz malone vseh slojev malomestne družbe: uradniki, meščani treh vrst: starokopitneži, filistri in njihove ženske, hlapci, iz katerih so postali posestniki in njih ženske, pa „elitna garda“ in nekaj kmetov iz okolice z ženskami.

Radovanu je igral okrog usten smehljaj, ki bi ga težko raztolmažil navaden dušeslovec, ko je gledal te ljudi okoli sebe skozi ono „čarobno steklo“, skozi ono „črno kopreno“. Videl je v teh obrazih, v teh kretnjah, toliko hinavščine in licemerstva skupaj, kakor še nikoli v svojem mladem življenju. Ljudje, ki od jutra do večera bijejo zavrtni boj drugi zoper drugega in ljudje, katerih cilj in smoter je sovraštvo in zavist, škodoželje in prevara, nadevali so si tu krinko prijateljstva in medsebojne udanosti, izpod katere je potajno režal bès pristranosti in grde laži. In koliko sladke udanosti do njega in njegove dražestne družice, — udanosti, s katero so menili odplačati mimoidoči užitek svatbe. V morju sladkih besedi in oguljenih rekov se je že potapljala družba, a površino istega je odevala — laž, smrdeča laž. No, videl je, da bi trebalo le malega nagiba, dveh, treh besedi in izginila bi ta laž, umaknila se resnici in boj, — krvavi boj bi nastal med temi dobrimi ljudmi!

Oni nagib bi se našel v prvo med mladino obojega spola. Med temi je opazil, kako se potajno obračajo zavistni pogledi k Vandí, se pasejo na njeni bujni

krasoti, a takoj zopet zbeže pod krinko, ako se slučajno sreča ž njimi njegov iščoč in motreči pogled.

Tu bi bilo netiva za njegovo kavalirsko občutljivost! Radovana je ščegetalo, v duši mu je začelo vreti.

In za njim je nekaj zašepetalo, rekoč:

„Napravite si to zabavo, gospod Radovan, in jaz in moji vam pomagamo.“

Ozrl se je, a videl obraz — postrežnika, ki je menjal krožnike in poleg njega drugo lice, ki je natakalo šampanjec . . .

No, oni nagib se je našel med svati — „boljše vrste“!

Med inteligenco se je pojavila potreba izražati čutila, izvirajoča iz — užitkov svatbe, v govoru, ki so glede duhovitosti nadkriljevali vse, kar se je takega kdaj nahajalo v božjem stvarjenju.

In prvi med prvimi je čutil ono potrebo davkar Čebulj, prijatelj in stanovski tovariš pokojnega Radovanovega očeta.

Dvignil se je na svojem sedežu, navihal si brke, ponosno se ozrl po omizju, pokašljal, oprijel se krčevito vratu kozarčevega pa spregovoril:

„Slavna gospoda! Častiti svatje in svatice!“ („Svatice“ je bil Čebuljev slovnični izum.)

Tedaj pa zablisne preko lica Levičnikovega rudečica jeze; široko odpre oči, a jih zopet stisne, z obema rokama pa pograbi po svojih brkah ter jih prične neusmiljeno navijati. V njem je namreč kuhalo staro sovraštvo proti govorniku.

Davkar nadaljuje:

„Velepomemben je trenotek, ki ga obhajamo danes — —“

„Čujmo, čujmo! Silencium!“ zavpije Levičnik ironično, a Čebulj nadaljuje:

„— trenotek zveze, ki bode imela za našo domovino velikanski pomen . . .“

Levičnik se ni mogel zdržati, pa je zamrmral v brke:

„Velikanski osel si ti, da veš!“

„Slavimo svatbo moža, ki si ga je izbrala usoda, da bode voditelj našega naroda, spasil našo domovino — slovenski Napoleon . . .“

Levičnik:

„In tebe si je izbrala usoda, da smrdiš po česnu koder se prikažeš. Kar prislonil bi mu — c. kr. za-ušnico.“

Čebulj:

„Slavna gospoda! Slovenci smo zares reven narod. Težko prislužen je božjak na slovenski dlani, a polovico jih vzamejo davki . . .“

„In ti jih pobiraš, mrha! Ti rabelj slovenskih žuljev, ti — kanalja!“ besni Levičnik v sebi in izliva po grlu kozarec za kozarcem.

Čebulj:

„Gospoda! Naš narod potrebuje moža, ki mu kupi kruha, ki ga dvigne iz uboštva, ki mu odpre vrata blagostanja, — bogastva. Naš narod ima veliko mož, a oni so babe, ti naši možje, ki majo pred očmi le svoj — trebuh, ker oni ne ljubijo tega našega naroda, oni ljubijo le sebe. Slavna gospoda! Resnično, resnično Vam povem, bližajo se nam resni časi. Nekaj se pripravlja, nekaj zelo hudega za ubogo slovensko paro. Še smo, otroci moji, še smo složni, edini med seboj; še se ljubimo, kakor bratje in sestre in še ljubimo vsi majko Slovenijo kakor svojo mater in ona ljubi nas, svoje otroke z enako ljubeznijo. — A gospoda moja! — Že se bliža sovražnik, ki hoče zasejati ljuliko sovraštva med pšenico narodne ljubezni v otroke Slovenije. In ta sovražnik — kdo je ta sovražnik, gospoda moja? Ta sovražnik — častiti svatje in svatice — je trebuh, — oni grdi trebuh, gospoda moja, ki nosi tisto ljuliko sovraštva, ki bode uničila zlato setev sreče našega naroda. — A v teh resnih časih, gospoda moja, je poslalo nebo k nam moža, ki odvrne od nas bližajočo se nevarnost, moža ki bode uničil grdo setev nenasitnega trebuha. In ta mož je naš doktor Radovan Pavel, dika slovenske krvi, *duša slovenskega naroda* in vredni sin svojega vrednega očeta. Dvignem čašo v proslavo njegovega imena in — napijem — napijem gospodu doktorju Radovanu Pavlu in njegovi dražestni družici Vandí. Bog ju živi — živi!“

Urnobesni živio-klici zadone po svatbeni dvorani, svatje vstajajo raz sedeže ter se z napolnjenimi kozarci gnetejo okoli novoporočencev, po dvorani pa zahrumi pesem: „Lepa naša domovina“, ki jo svatje pojo stoječ.

Radovanu zablisne preko lica električno zelena iskra strašne ironije, oči se mu zasvetijo v žoltem žaru strupenega sarkazma, oni za hrbtom pa ga sune pod rebra in šepeče:

„Zdajle bi bil uprav pravi trenotek, napravite si to zabavo, Gospod Radovan in jaz in moji Vam pomagamo ...“

Na sedežu Radovanovem se nekaj dvigne in on sliši v sebi govoriti:

„Gospod predgovornik, da ste sovrstnik mojega pokojnega očeta, Vas še ne obvaruje strupene opazke, ki Vam jo je privoščil nekdo tu v dvorani, namreč, da Vaše besede smrde po česnu. Pa, če bi se tudi ne strinjal s to opazko, ker smatram česen za znak duhovitosti, — vendar se strinjam z Vami kar se tiče

našega naroda in njegovih mož in onega — trebuha, ki ni nikoli sit.

Popolnoma pa se strinjam z Vami v tem, da je nebo poslalo v meni slovenskemu narodu moža, ki mu dá kruha, a ki mu dá tudi s šibo in palico, — moža, kakršnega je potreben ta narod. Ta mož bode pa tudi prvi, ki potegne raz obraz slovenskega naroda krinko laži.

Slavna gospoda! Moje mnenje ni, da slovenski narod vzemi vrag, a moje mnenje tudi ni, da ta narod „vzamejo“ tisti ljudje, katerim je prvo lastni trebuh, ki se redi na žuljih tega naroda, — moje mnenje je temveč, da ni naroda na svetu od vzhoda do zahoda, od juga in do severa, ki bi se v vrlinah mogel kosati z narodom slovenskim. In te vrline, gospoda moja, katere so? Jaz jih vidim, ker imam na očeh „čarobno steklo“, vidim jih, ker leži pred njimi na narodu ona vražja — „črna koprena“, ki kaže vse tako vražje in pristno, — Vi pa jih ne vidite. In ker jih vidim, povem Vam, da bi mi bilo ljubše videti vruga v svoji neodeti udurnosti in grdobi nego pa krinko laži in hinavščine, ki odeva narod slovenski!“

Oni za hrbtom je ploskal Radovanovim besedam, svatov pa se je lotila razdivjanost. Dvorana je bila h kratu vsa polna ljudi pripravljenih na boj. Nastal je vrišč in pisk, letele so psovke in kozarci, noži in vilice in pokazala se je človeška kri. Najživahnejši v boju so bili tisti postrežniki in postrežnice; metali so od jedi uma-zane krožnike po glavah, da so pokale krinke in so se zlivali ostanki po lažnjivih obrazih ...

— — — — —

— — — — —

Pozno v noči so se razšli svatje in sama sta ostala Vanda in Radovan za obširnimi omizjem. Po dvorani je ležal vonj od vina in postanih jedil in duh od razgrete človeške krvi.

Mlada poročenca sta občutila moč opojnosti nastale tihote in samote in silno je valovala po njihovih žilah vroča kri.

Od dvorane sem sta čutila nekak pritisk, ki je uplival na razburjene živce. In pritisk je postajal močnejši in močnejši, — opojnosti morja so naraščala in ju dvignila na svojih valovih, kakor da bi se onadva nahajala v lahkem čolnici ovitem z minljivim cvetjem in svilenimi trakovi. In valovi so pričeli preplavljati bregove. Zibal se je čolnič v vrtincu — bližala se je divja nevihta, — nebo se je temnilo, — bliski so švigali — a Radovan oprime veslo, — zaiskre mu oči in zavesljati hoče ven v razburkano morje ...

Tedaj se probudi mlada žena iz opojnosti, — izvije se iz njegovega objema, — raztrgajo se njiju poljubi in boleстно zaječi v strasti:

„Ne, Radovan! Ne plovi!“ Plane na breg ter izgine ...

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Polnoč je bila po stolpih bližnjih cerkva, ko se je vračal Radovan s svatbe proti svojemu samskemu domu. V njegovih žilah je gorelo, po njegovem vročem telesu je plapolal plamen razburkane moške strasti, po mišicah mu je trepetala čila moč in silila prekipeti, — prepoln, prepoln je bil razkošja, ki je vrelo ves večer iz njenega telesa vanj in ki bi bilo sposobno obljuditi novi svet z močnimi, lepimi rodovi! Prepoln je bil tudi upov in sladkih nad za bodočnost, — prepoln sreče, ki mu je sijala iz oči in iz celega mladega telesa. Zdelo se mu je, da se še vedno nahaja na vihnem morju, po čigar razburkanih valovih odmevajo udarci njegovega srca — in zdelo se mu je, da vse okrog njega prepeva visoko pesem sreče, — *njegove* sreče ter da ga obdaja tisoč in tisoč vročih krilatcev ...

Nebo nad njim se je čarobno razpenjalo v svoji krasoti, milijarde zvezd so ga pozdravljale s sladko zavistjo, a izza zvezd, iz bajne globočine neba so se vsipali, drugi za drugim mogočni ognjeni utrinki.

In ti ognjeni utrinki so se mu zdeli kakor goreči — jeziki, govoreči mu skrivnostne slove, prorokujoče stvari, ki se pripravljajo za velikim zastorom njegove pač lepe bodočnosti.

In jutri že se odpro duri te njegove bodočnosti, — jutri že vstopi v te nove, neznane prostore ob strani svoje mlade družice. Jutri vidi zopet cesarski Dunaj — seveda zdaj z drugimi očmi! — in vse, kar ga spominja srečnih dijaških let. V tem cesarskem Dunaju sledil bode prvim osnutkom one velike, zanimive pravde, kateri so podlegli, kakor je dejala grofica, že štirje odvetniki — on ne podleže. Ondi v cesarskem Dunaju bode srečal osebe, ki so poklicane igrati važno, prevažno vlogo v tej pravdi, — visoke, imenitne osebe. In tod dalje v širni svet, — v lepo kraljestvo češko, v slavno domovino bratsko, za katero se je toliko navduševal na komersih, in na oni čudni grad Holm, kamor ga nekaj tako posebno vleče ...

Kaj bode tu vse videl, — doživel!

Zatopljen v misli in načrte, zatopljen tudi v slasti opojnega trenutka, izkuša zbrati spomine zadnjih dni in jih odeti z glorio svoje sreče.

Tudi Hedvike se spomni in tudi za njo najde jasen kotiček v svoji duši. Globoko vzdihne in pravi:

„Uboga Hedvika! Vsega tega Ti seveda ne slutiš. A ti veš, da te ljubim, — še vedno ljubim ko nekdanj, z najsvetejšimi čutili srca — —“

„Lažeš!“ se oglasi nekdo iz tmine kraj njega.

Radovan se zgane, — ozre se plaho, a nadaljuje:

„Da, Hedvika, to ti prisegam zdaj ta hip in tiha noč mi je priča, — zdaj ta-le hip, ko odeva že njo, mojo Vando svilena perut sladkega spanja, — prisegam ti Hedvika, da te še vedno ljubim in te bodem ljubil na vekov veke . . . in prav ima Levičnik: Ljubim te, kot nekdanj, a ljubim te drugače!“

„Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!“ se začuje glasen krohot iz tmine in Radovan obstane strmeč.

A glej! Že stoji pred njim črna moška postava, katere lice jako čudno odseva v svitu zvezdnih utrinkov.

„Oprostite, gospod Radovan,“ reče črna postava ter se narahlo prikloni. „Vi ste kakor ustvarjeni za dvoženje, ha, ha, ha! Ha, ha, ha!“

Radovan meni, da je srečal pijanega človeka, pa se mu izogne ter hoče nadaljevati svojo pot, nadaljevati svoj pogovor z oddaljeno Hedviko. A oni mu stoji zopet na poti ter zlobno režeč se mu v lice, pravi:

„Ne tako, gospod Radovan, ne odkrižate se me izlepa.“

„A kdo si ti, ki se drzneš . . .“ vzkipi Radovan vznevoljen.

„Povem Vam na kratko: *jaz sem hudič*.“

„Norec si, lopov si, poberi se mi!“ zahrumi Radovan ter sune črnca v stran, a oni se ne gane in odgovori z resnobo, ki bi osupnila velikega Aleksandra:

„Jaz sem hudič in prihajam k Vam v posebni misiji s posebnim naročilom . . . Sicer pa sem že bil na Vaši svatbi, točil sem Vam rujnega šampanjca . . .“

„A—a!“ se izvije začuden vzklik iz prs Radovanovih in prične se tresti na vsem životu. Vsa opojnost izgine iz njegove duše in trda realnost mu stopa pred oči.

„Da, stal sem za Vašim hrbtom, točil Vam šampanjca, navdajal Vas z mislimi, kakršne ste pravili na rovaš slovenskega naroda, a moji so metali temu narodu na glavo umazane krožnike. Toda zdaj k stvari, gospod Radovan! Rekel sem, da ste kakor ustvarjeni za dvoženje, ker prisegate ljubezen dvema mladima ženskama h kratu, — a bi jo prisegli tudi še trem in desetim, ako bi imeli priliko. In to dokazuje, da ne ljubite nobene, da sploh ne ljubite. Ljubezen prisega le oni, ki ljubezni ne pozna in tak ste Vi, gospod Radovan. In prav zato pozvan za velike reči! — Ljubezen

je sicer nekaj lepega, ljubezen je takorekoč začetek in konec vsemu, — ljubezen je ustvarila svet, a ga zopet podira, ljubezen stavi cerkve, prestole, a jih v isti sapi ruši, z eno besedo: ljubezen je vse in ljubezen ni nič. Ljubezen dela iz razumnih norce, je torej za norce. A druga je z žensko. Ženska je ljubezen in ženska hoče zase celega moža in je še premalo, — hoče vse moštvo.

Gorje mu, ki žensko *ljubi*! Resnoben mož ženske ne ljubi, jo le vara. Kdor zna žensko varati, njega ženska ljubi in mu žrtvuje vse, a kdor jo ljubi, izgubi njo, življenje in vse. A Vi, gospod Radovan niste ljubili, a tudi niste znali varati. — Zaradi tega se je vsulo na Vas prokletstvo nje, ki Vas ljubi z ognjem, v katerem še izgorite . . .

Gospod Radovan! So reči, katerih ne razume Vaša učenost in se jim smeje, — pa Vi jih bodele še razumeli. Kajti prihajam k Vam po naročilu svoje mogočne prijateljice Sale, da Vas — aretiram in Vas povedem v — peklo! Da, gospod Radovan, Vi ste oklet, ste pogubljen, obsojen ste prebiti kazni za svoje grehe zoper Hedviko Haringovo v *peklu*! In nocoj nastopite kazni; — v malo minutah se odpro pred Vami peklenške duri, skozi katere pelje poslej Vaša pot . . .

In to zdaj veste! Pa še nekaj, kar je zelo važno.

Govorilo se je na tej svatbi o slovenskem narodu, kateremu Vi ne dovolite, da bi ga vzel vrag.

No, to ni potrebno!

Narod, ki se je sam sebi zameril, ne potrebuje, da bi ga jemal — hudič! On je itak izgubljen! — Vi, gospod Radovan, ste pozvan za velike reči, ker Vaših moči ni absorbirala, izčrpala ljubezen, — a niste pozvan, da rešite kar se ne da rešiti — namreč Vaš narod. Je pač vseeno, ako se napase na tem narodu še nekaj trebihov njegovih kolovodij, — veliko sitih trebihov iz naroda slovenskega ne bo! Okoli tega naroda se že stiska velik jeklen obroč, na katerem je nekaj tisoč vijakov. Vse to je nevidno navadnim očem. Na vijakih se dela neutrudljivo noč in dan, dan in noč. Kdo je na vijakih? To so tisti, ki so bili enkrat Slovenci, ki so ljubili svoj narod in so mu hoteli dobro, — a narod jih je za to še preganjal in jim ni dal skorjice kruha, dasi so zanj žrtvovali zadnjo srago. Njegovi lačni kolovodje so jim pa podstavljali nogo, da bi padli in so res padli — iz telesa! Zato so oni zdaj na vijakih, ki stiskajo jekleni obroč — prokletstva. In ta obroč je ožji in ožji in Vašemu narodu se godi vedno slabše. In rešitve ni! — Glejte — kri! Kri teče iz potnih srag za biti in ne biti borečega se naroda. Narodu zmanjkujē sape, a oni na vijakih so še in bodo dalje in dalje na

delu — *dokler bo v narodu ljudij z nenasitnimi trebuhi!* No, na konci morda neha narodu potrpežljivost pa izkuša otresti jekleni obroč, — a pri tem ga zadene katastrofa: *krvaveč iz tisoč ran se zgrudi na tla pred obročem in premine kot — narod . . .*“

Radovan je jedva opazil, kako se med govorom nočnega tovariša napravlja okoli njega atmosfera v kateri mu bode dihanje težko, skoro neznosno; a pri tem mu prihaja zavest, kakor bi se ves kraj polnil ljudij, katerih pač ne more videti, a čuti njihovo morečo navzočnost. In uprav v tem trenutku se mu dozdeva, da čuti vso težo nesreče svojega izgubljenega naroda, katerega stiska oni jekleni obroč . . .

„In rešitve ni!“ vzdihne zamolklo.

„Rešitve ni!“ nadaljuje oni, zamahnivši z roko. „Da, pač! Rešitev je —“ pristavi h kratu in obstane.

Tudi Radovan obstane in strmi poln pričakovanja, v obraz tega čudnega obiskovalca.

„Rešitev je,“ pravi oni, „a *narod se bode odpovedal svoji ekzistenci . . .*“

„*Svoji ekzistenci!*“ ponovi Radovan in obstrmi še bolj.

„Zdi se Vam neverjetno, da bi se narod kakor *Vaš* moral odpovedati svoji ekzistenci. Saj mu kolo-
vodje pridušajo nočindan da je *njim* obstanek naroda, 'nadvse svet in nadvse na svetu', — kajti odpadli bi od narodnega trupla kakor pijavke, ko jim preneha hrane, z onim trenutkom, ko bi se narod odpovedal ekzistenci.

Takrat bi bil praznik preporojenja . . .“

„Kdaj? — Kdaj? Nemogoče!“

„Mora! Vsi se odpovedo! Najprej mali, — za njimi veliki, — vsi!“

„Blaznost! Odpovedati se in ne biti — potujčen?!“

„Videli bode, — pa skoro! In tudi Vi, gospod Radovan, se odpoveste . . .“

„Ha, ha!“

„Zdaj sva na poti — Stvarnica odločuj! Vaša kazen pričanja, — na zopetno svidenje, gospod Radovan! Pa pomnite: *Vaš* narod bo srečen, ko bo *en narod vse*, — *prej ne!*“ — — —

Oni se je poslovil in izginil v noči, a Radovanu se je zazdelo, da se je pri tem stresla zemlja kakor se strese truplo ladije, ko trči ob nje bok podvodni čoln. Zagrmela je zemlja in se jela pogrezati v neznane globočine, na nebu pa so se jeli še pogostejše utrinjati zvezdnati požari, — da, vse nebo je bilo hkratu v ognju, vse je žarelo, plamtelo in zemlja je odsevala v tem požaru kakor v žarkih doslej neznanega solnca. Žarela je zemlja in se potapljala v tem ognju, kakor

bi je nosila velika večna roka, kakor bi hotela ž njo zajeti tega požara, a jo zopet dvigniti iz ognjenega — krsta . . .

In vsi ti neštetilni utrinki so bili podobni gorečim jezikom, kakršni so plavali nad glavami oznanjevalcev večne resnice v Jeruzalemu. le da so govorili *eno azbuko, eno abecedo — besedo večnega stvarjenja*, da, — — celi ta požar je pomenil praznovanje vseh ljudi te zemlje — *praznovanje prerodenja v novi enotni jezik* in svečano odpoved dosedanjim narodnim zarotam.

Kakor iz velike globočine je govoril glas nočnega spremljevalca:

„Glej, goreči studenec, iz katerega bodo zajemali vsi, iz katerega se bodo učili vsi!“

In ta trenotek je videl Radovan uprav na svoje oči na tisoče in tisoče prebivalcev — *izvirnikov zemeljskega obljudenja* — videl je razločno, da jih je zemlja, padajoča v globino vsemirja — uprav zajela, kakor zajame ribič v mrežo bogato množino morskih prebivalcev — in bilo ga jih je strah!

„*S temi boš imel opraviti!*“ je slišal zopet oni glas. Opraviti! S temi! Saj niso ljudje, da bi zamogel ž njimi imeti opravka! Človek je vendar vse nekaj drugega, četudi je lice njegovo lažnjivo. A to so — lečinke, iz katerih so se izlevili lepi metulji — pravi ljudje! In s tem naj ima opraviti? Podobni so vragom, zapeljanim angelem, kakršne je po bibliji Bog pahnili v brezno pekla — kako je to prišlo na zemljo?

Ah, zemlja jih je zajela, dirjajoča skozi peklo, in on naj ima ž njimi opravka! In pa ti naj bodo mero-dajni za usode narodov; ti naj vodijo človeške trume do zmag v boju za resnico? Gorje, ako bi jim zaupal človek! Česa ga čaka? Česa čaka narodov? Pokolj, revolucija, nebrzdanost, pogin!

In vendar, kako samozavestno ti stoje te armade, kakor sfinge! Kako gledajo nanj s tajinstvenimi očmi, kako se jim gibljejo tolste, ostro rezane in navihane ustnice — kako spogledovanje med seboj, češ, ne odide nam itak ne, saj je oklet!

In te temne vrste žare v svitu nebeških požarov, kakor nočne armade sovražnikov v svitu bojnih signalov.

Takrat pa zadoni povelje: Naprej! In v trenotku se vidi obkoljenega od teh temnih sfing in že se mora boriti ž njimi — udarjati mora preko leve, preko desne — naravnost — in nevarnost postaja čimdalje večja — predrznost lečink je bolj in bolj vsiljiva — že skoro mu ne bo vstrajati — gre mu za živo in mrtvo — sulice — srpi goreči jeziki — merijo mu v srce — že se čuti zadetega — že tiči zelo globoko v njem — en krik — obupen in grozen iz njegovih težko hro-

pečih prsi in padel bi — padel globoko v brezdno, zevajoče pred njim kraj zemlje — a takrat ga prestrežejo prijateljske roke, ki se mu prožijo v objem . . .

„He, počasi, ne tako! zavpije oni, a Radovan, videč na njem grdo lice — lečinke, odskoči, zaječi:

„Pusti me, vrag! Ne udam se ti!

„Ha, ha, veš, dobro sem se ga nalezal, pa ti si se ga tudi — vražja tvoja svatba!“

„Levičnik!“

„Da!“

„Mislil sem, da je — lečinka, da si — hudič . . .“

„Ha, ha! Ti li nisem rekel: pazi se ciankalija! In zdaj ga imaš — primaruha, da ga je polila za teboj!“

„Ciankali — ciankali . . . o Hedvika!“

„Vrag je — ne Hedvika! Pojdiva spat!“

„Da — spat! — In potem bo vstajenje — praznovanje vseh ljudi na zemlji — prerojenje narodov! Ni li dejal tako — hudič?“

„Ubogi, ubogi Radovan!“

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA

00000487458

DRUGI DEL

izide prihodnji mesec

s sledečo vsebino:

Proroške sanje. :: Vožnja skozi peklo. :: Vražja dvovprega. :: Ljubljana v dimu. :: Mesto očeta — hudiča! :: Svatbena noč v železniškem kupeju. :: Čuden sopotnik in še bolj čuden prevodnik. :: Železniška nesreča o polnoči. :: Ciganka v čakalnici I. razreda. :: Usodno snidenje in usodna ločitev. :: **PODZEMSKI DUNAJ**: a) Chambres séparées visoke aristokracije; b) chambres : séparées visoke diplomacije; c) chambres séparées tolovajev. :: Austria felix — politično ognjišče sveta. :: Dvoženska ljubica. :: Prvi osnutki nadvse :: zanimive pravde. :: Na policijskem ravnateljstvu. :: Nadaljevanje peklenske vožnje. :: Grad Holm in njegove skrivnosti. :: Govoreča krvava lisa. :: «Medena noč» v gradu. :: Povratak v domovino. :: Hosana in križaj ga! :: «Razkrinkana» špiritistka. :: Novi svetovni nazori: resurexit!

